

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞINI ÖNLEMEDE DENETİM

Ayhan KAPUSUZOĞLU

Mayıs - 2007

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞINI ÖNLEMEDE
DENETİM

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Ayhan KAPUSUZOĞLU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Faruk GÜÇLÜ

Ortak Danışman
Yrd. Doç. Dr. Fevzi ENGİN

Bolu – 2007

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ayhan KAPUSUZOĞLU'na ait Vergi Kayıp ve Kaçakçılığını Önlemede Denetim
adlı çalışma, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir. 22.05.2007

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

İmza

Üye : Prof. Dr. Sabri ÇAKLI

Üye : Doç. Dr. Nigar ÇAKAR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Faruk GÜÇLÜ (Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Uğur ESER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞINI ÖNLEMEDE DENETİM****Ayhan KAPUSUZOĞLU****Yüksek Lisans Tezi****İşletme Anabilim Dalı****Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Faruk GÜÇLÜ****Ortak Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Fevzi ENGİN****Mayıs 2007, XII+97 Sayfa**

Bu tez çalışmasında, ülkemizde önemli bir sorun haline gelen vergi kayıp ve kaçakçılığının önlenmesinde muhasebe denetiminin yeri ve önemi incelenmiştir. Bu doğrultuda, vergi kayıp ve kaçakçılığının önlenmesine yönelik olarak muhasebe denetiminde birtakım düzenlemelere gidilmesi gerektiği ve muhasebe denetiminde yapılacak olan düzenlemelerin tek başına yeterli olmayıp bunun yanı sıra vergi yasalarında ve idari yapıda da düzenlemeler yapılması gerektiği yönünde değerlendirmede bulunulmuş ve yapılması gerektiği düşünülen düzenlemelere ilişkin bir takım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Kaçakçılığı, Vergi Kaybı, Muhasebe Denetimi, Kayıt Dışı Ekonomi

ABSTRACT

AUDITING FOR CRACK DOWN ON TAX LOSS AND EVASION

Ayhan KAPUSUZOĞLU

Master Thesis

Department of Business Administration

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. Faruk GÜÇLÜ

Common Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. Fevzi ENGİN

May 2007, XII+97 Pages

In this thesis study, the role and importance of accounting auditing in crack down on tax loss and evasion becoming a significant problem in our country is examined. In this direction, some evaluations are made concerning some arrangements in accounting auditing oriented to cracking down tax loss and evasion should be required, the arrangements to be made in accounting auditing are not sufficient but some arrangements should also be made in tax laws and administrative structure some recommendations are offered regarding the arrangements considered as requirements.

Key Words: Tax, Tax Evasion, Tax Loss, Accounting Auditing, Unregistered Economy

Anneannem Ayten OKCAN'a sevgi ve saygılarımla

TEŞEKKÜR

Öncelikle, Yüksek Lisans öğrenimim boyunca yönlendirmeleriyle önemli katkılar sağlayan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Faruk GÜÇLÜ'ye ve ortak tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Fevzi ENGİN'e, eğitimim boyunca beni yetiştiren tüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca, sağladığı destekten dolayı Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK) teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca sürekli beni destekleyen aileme en içten teşekkürlerimi, sevgi ve saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İTHAF	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

BÖLÜM I.

1.KAMU İHTİYAÇLARI FİNANSMAN ARACI OLARAK VERGİ

1.1. Verginin Tanımı	3
1.2. Verginin Özellikleri.....	4
1.3. Verginin Fonksiyonları	5
1.4. Türk Vergi Sistemi	6

BÖLÜM II.

2.VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞI

2.1.Vergi Kayıp ve Kaçakçılığının Unsurları	9
2.1.1. Vergi Kaçakçılığı	9
2.1.2. Vergi Kaybı.....	11

2.2.Vergi Kaçakçılığının Etkileri	12
2.2.1. Ekonomik Etkileri	12
2.2.2. Sosyal Etkileri	14
2.2.3. Mali Etkileri.....	15
2.3.Vergi Kaçakçılığının Türk Vergi Yasalarındaki Yeri	16
2.4.Vergi Kaçakçılığını Tespit Etme Yöntemleri	17
2.4.1. Parasal Yöntemler	17
a) Sabit Oran Yöntemi	17
b) İşlem Hacmi Yöntemi.....	18
c) Ekonometrik Yöntem	19
2.4.2. Vergi Potansiyeli Yöntemi.....	20
2.4.3. İşgücü Hacmi Yöntemi	21
2.4.4. Genelleme Yöntemi.....	21
2.4.5. Emsal Alma Yöntemi.....	22

BÖLÜM III.

3. VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞININ NEDENLERİ

3.1. Kayıt Dışı Ekonomiden Kaynaklanan Nedenler	23
3.1.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımı	23
3.1.2. Kayıt Dışı Ekonominin Türkiye Boyutu	24
3.1.3. Kayıt Dışı Ekonomiye Yol Açan Nedenler	25
a) Mali ve Ekonomik Nedenler.....	25
b) Hukuki ve İdari Nedenler	27
c) Sosyal Nedenler.....	28
3.1.4. Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri.....	29
a) Olumlu Etkileri.....	29
b) Olumsuz Etkileri	30
3.2. İdari Yapıdan Kaynaklanan Nedenler	31
3.2.1. Denetimlerin Yetersizliği.....	31
3.2.2. Personel Sayısının Yetersizliği.....	32

3.2.3. Bilgi İşlem Teknolojilerinin Yetersizliği	33
3.3. Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Nedenler	34
3.3.1. Vergi Kanunlarının Sürekli Değişime Uğraması.....	34
3.3.2. Vergi Cezalarının Caydırıcı Olmaması.....	34
3.3.3. Vergi Afları	35
3.3.4. Vergi Oranlarının Yüksek Oluşu	36
3.4. Muhasebe İşlemlerinden Kaynaklanan Nedenler	37
3.4.1. Muhasebe Hatalarından Kaynaklananlar	37
3.4.2. Muhasebe Hilelerinden Kaynaklananlar	38
3.5. Vergi Mükelleflerinden Kaynaklanan Nedenler	42
3.5.1. Devlete Olan Güvensizlik	42
3.5.2. Af Beklentisi.....	43
3.5.3. Psikolojik Olarak Duyulan Tepki	44

BÖLÜM IV.

4. MUHASEBE DENETİMİ

4.1. Tanımı.....	45
4.2. Tarihsel Gelişimi	47
4.3. Özellikleri	48
4.3.1. Karşılaştırma Sürecidir.....	48
4.3.2. Belli Bir Ekonomik Birime Ait Bilgileri Kapsar.....	48
4.3.3. Delil Toplama ve Değerlendirme Sürecidir	49
4.3.4. Uzman ve Bağımsız Bir Kişi Tarafından Yapılır	49
4.3.5. Çalışmalar Sonucunda Rapor Düzenlenir	49
4.4. Denetçinin Türleri	50
4.4.1. Bağımsız Denetçi.....	51
4.4.2. İç Denetçi.....	51
4.4.3. Kamu Denetçisi	53
4.5. Denetimin Türleri.....	53
4.5.1. Amaçlarına Göre Denetim.....	53

a) Mali Tabloların Denetimi.....	53
b) Uygunluk Denetimi	54
c) Faaliyet Denetimi.....	55
d) Özel Amaçlı Denetim.....	55
4.5.2. Kapsamına Göre Denetim	56
a) Genel Denetim	56
b) Özel Denetim	56
4.5.3. Yapılış Nedenine Göre Denetim	57
a) Zorunlu Denetim	57
b) İsteğe Bağlı Denetim.....	57
4.5.4. Uygulama Zamanına Göre Denetim	57
a) Devamlı Denetim	58
b) Ara Denetim	58
c) Son Denetim	58
4.6. Denetçinin Kullanabileceği Kanıt Türleri	58
4.7. Denetim Teknikleri.....	60
4.7.1. Fiziki Gözden Geçirme Tekniği	60
4.7.2. Teyit Etme Tekniği	61
4.7.3. Belgeleri İnceleme Tekniği	63
4.7.4. Yeniden Hesaplama Tekniği	64
4.7.5. Kayıt İşlemlerinin Yeniden İzlenmesi Tekniği	64
4.7.6. Derinlemesine Araştırma Tekniği.....	65
4.7.7. Soruşturma Tekniği.....	66
4.7.8. Yardımcı Defterlerin İncelenmesi Tekniği	66
4.7.9. İlgili Hesaplar Arasında İlişki Kurma Tekniği.....	67
4.7.10. Karşılaştırmalar – Oranlar Tekniği.....	68
4.8. Denetim Süreci	68
4.8.1. Müşteri Seçimi ve İşin Alınması.....	68
4.8.2. Denetim Planlaması	69
4.8.3. Denetim Programının Yürütülmesi	70
4.8.4. Bulguların Raporlanması	70
4.9. Ülkemizde Muhasebe Denetim Mesleğine İlişkin Sorunlar	71

BÖLÜM V.

5. VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞINI ÖNLEME KONUSUNDA ÖNERİLER

5.1. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesi	73
5.2. Vergi Adaletinin Sağlanması	79
5.3. Vergi Mevzuatının Dilinin Sadeleştirilmesi ve Tüm Tebliğlerin Tek Bir Genel Tebliğe Dönüştürülmesi.....	81
5.4. Vergi İdarelerindeki Koşulların İyileştirilmesi	82
5.5. Muhasebe Denetim Mesleğindeki Sorunların Giderilmesi	82
5.6. Denetimlerin Yeterli Hale Getirilmesi.....	84
5.7. Mükelleflerin Vergi İdaresine Karşı Olan Olumsuz Bakış Açılarının Olumlu Hale Dönüştürülmesi.....	86
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
KAYNAKÇA.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	97

TABLolar DİZİNİ

TABLO 1. Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatının Yüzde Dağılımı	5
TABLO2. Sabit Oran Yöntemine Göre Kayıt Dışı Miktarındaki Değişim	16
TABLO 3. Ekonometrik Yönteme Göre Kayıt Dışı Miktarındaki Değişim	18
TABLO 4. Türkiye Ekonomisindeki Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları	22
TABLO 5. Muhasebe Hilelerinin Çeşitli Yöntemlere Göre Yakalanma Oranları	37
TABLO 6. Teyit Konusu Varlıklar ile Cevap Elde Edilebilecek Kaynaklar....	60
TABLO 7. Aralarında Sıkı İlişki Bulunan Hesap ve Giderler.....	65

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, vergi kayıp ve kaçakçılığının önlenmesinde muhasebe denetiminin yeri ve önemi ile birlikte idari ve yasal yapının bir bütün olarak değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda çalışmanın kapsamında; vergi kaçakçılığı ve vergi kaybı, vergi kayıp ve kaçakçılığını oluşmasına yol açan nedenler, muhasebe denetimi ve vergi kayıp ve kaçakçılığının önlenmesine yönelik öneriler yer almaktadır. Vergi kayıp ve kaçakçılığının, farklı oranlarda olmakla beraber birçok ülkede olduğu gibi bizim içinde önemli bir sorun olması ve şimdiye kadar ki vergi kaçakçılığı-vergi kaybı-denetim üçlüsünün incelendiği çalışmaların azlığı nedeniyle bu konuda bir çalışma yapılmıştır.

Devlet kamu hizmetlerini yerine getirmek için bir takım gelirlere ihtiyaç duymaktadır. Bu gelirlerin en büyük kısmı ise halktan toplanan vergilerle elde edilmektedir. Aynı zamanda bu vergi gelirleri devletin bir takım ekonomik göstergelerini dengelemesine de yardımcı olmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı vergi gelirleri, hem miktar olarak büyüklükleri hem de gerçekleştirdikleri fonksiyonlar açısından çok önemli bir ekonomik faktördür.

Günümüzde elde edilen vergi gelirlerinde büyük azalma ve kayıplar meydana gelmektedir. Bunun en önemli nedeni vergi ödemekle yükümlü mükelleflerin, çok çeşitli nedenlerden dolayı vergilerini ödememeleri veya eksik ödemeleri sonucu oluşan vergi kayıp ve kaçaklarıdır. Vergi kayıp ve kaçaklarını oluşturan nedenler olarak; muhasebe denetiminin etkin olarak yapılamaması, vergi denetimlerinin yetersizliği, personel sayısındaki yetersizlik, bilgi işlem teknolojilerindeki yetersizlik, vergi mevzuatında sürekli değişimlerin meydana gelmesi, vergi cezalarının yeterince caydırıcı olmaması, sık sık çıkarılan vergi afları, vergi oranlarının yüksek oluşu, kayıt dışı ekonomi, muhasebe işlemlerinde meydana gelen hata ve hileler, vergi mükelleflerinin devlete olan güvensizliği, mükelleflerin sürekli af beklentisi içinde olmaları ve yeterli bilince sahip olmamaları sayılabilir.

Muhasebe denetimi, bir firmanın kayıtları hakkında açıklık ve güveni sağlamaktadır. Böylece hem kamu denetimine hem de bağımsız denetime tabi olan ve ayrıca kendi iç denetimini yapacak organlara sahip olan firmaların objektif veriler ışığında faaliyet sonuçlarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi mümkün

olmaktadır. Sonuçta işletmelerin faaliyetleri ve bu faaliyetlere ilişkin sonuçlar ile doğrudan ilgili olduğu kesimler sadece o işletmenin ortaklarının veya sadece devletin olmadığı bir gerçektir. İşletmeler ile ticari, mali ve ekonomik ilişkiler kuran herkes çıkarlarını gözetebilmek amacıyla işletmelerin faaliyet ve sonuçlarıyla ilgilenmektedir. Bu konuda da sağlıklı, anlaşılır, güvenilir, yerinde ve zamanında bilgi sahibi olmak istemektedirler. Bu bilgiler sayesinde geleceğin taşıdığı belirsizlikler bir ölçüde kontrol altına alınmakta ve yönlendirilebilmektedir. Dolayısıyla işletmeler kendileri açısından denetimi sadece vergisel bir zorunluluk olarak görmemeli, sağlıklı bir finansal yapıya kavuşmak, sağlıklı yatırım ve finansal kararlar almak açısından doğru ve güvenilir bilgilerin sağlanmasına da olanak verdiğini fark etmelidirler.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi vergi unsuru devlet açısından hangi fonksiyonu ile kullanılırsa kullanılsın önemli bir gelir unsurudur ve bu geliri azaltan vergi kayıp ve kaçaklarını önlemede muhasebe denetiminin önemi ve rolü büyüktür. Ancak muhasebe denetiminin tek başına yeterli olmayıp, idari ve yasal yapıdaki gelişmelerle birlikte etkili olabileceği söylenebilir. Bu nedenle çalışma bu ilişki bütünlüğü içinde oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda ortaya konulan önerilerin, uygulayıcılara ve bu konuda çalışan araştırmacılara faydalı olacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM I.

1.KAMU İHTİYAÇLARI FİNANSMAN ARACI OLARAK VERGİ

Bu bölümde kamu ihtiyaçlarının finansmanında kullanılmak üzere toplanılan vergi faktörüne ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Bu doğrultuda da vergi faktörünün tanımına, sahip olduğu özelliklere, ülke içinde icra ettiği çeşitli fonksiyonlara ve ülkemizde geçerli olan Türk Vergi Sistemine ilişkin tanımlamalarda ve açıklamalarda bulunulmuştur.

1.1.Verginin Tanımı

Vergi kavramına ilişkin çok çeşitli tanımlar mevcuttur. Bu durumun önemli bir nedeni, vergi unsurunu klasik ve modern maliyecilerin birbirinden farklı şekilde tanımlamalarıdır. Klasik maliyecilere göre vergi; kişilerden kamu giderlerini karşılamak üzere, zorunlu, nihai ve karşılıksız olarak istenen parasal bir yükümlülüktür. Modern maliyecilere göre verginin tanımı ise; kişilerden kamu harcamalarını karşılamak veya devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesini sağlamak üzere, zorunlu, nihai ve karşılıksız olarak, doğrudan doğruya istenen parasal bir yükümlülüktür (Attaroğlu, 1999: 3).

Tosuner (1997: 3) vergiyi “devletin vergilendirme yetkisine dayanarak kişilerden aldığı ekonomik değer” olarak tanımlarken, Erginay (1994: 32) ise vergiyi “herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne ve ancak kanuna göre ödeyeceği bir yükümlülük” şeklinde tanımlamıştır.

Önder (1994: 7) ise vergiyi genel olarak, “devletin ya da devletten aldığı yetkiye dayanan kamu tüzel kişilerinin kamusal işlevlerini yerine getirebilmesi amacıyla, yasayla hukuki zor altında, karşılıksız olarak ekonomik birimlerden devlete yapılan gelir aktarımları” şeklinde ifade etmiştir.

Vergi unsuruna yönelik çok çeşitli tanımlar yapılmasına rağmen, Türk vergi mevzuatında ve Vergi Usul Kanunu’nda verginin tanımı yapılmamıştır. Ancak, 1982

Anayasası'nın 73. Maddesinde “Vergi Ödevi” başlığı altında bir tanım mevcuttur. Buna göre “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır”. Bu tanımlamaya dayanarak vergiye ilişkin şu esaslar ortaya konulabilir:

- 1- Verginin miktarı mükellefin elde ettiği gelir ile orantılı olacaktır
- 2- Verginin amacı kamu giderlerine ilişkin finansman ihtiyacını karşılamaktır
- 3- Vergi, ancak bir yasaya dayanılarak alınabilir.

Vergi alımında mükelleflerin ödeme gücüne orantılı olarak vergi miktarlarının belirlenmesi esastır. Ancak kimi zaman yüksek vergi miktarları yani devletin vergi alım esnasında mükelleflerin gelirlerine orantısız vergi alması, mükelleflerin kanunsuz yollara başvurmaya ve sonuçta devletin önemli ölçüde vergi geliri kaybına uğramasına neden olabilir (Eker, 1997: 177).

1.2. Verginin Özellikleri

Vergi unsurunun temel özelliklerine ilişkin olarak Gaston Jeze (1912: 732)

20. yüzyıl başı için modern verginin özelliklerini şu altı maddede toplamıştır:

- 1-Vergi parasal bir yükümlülüktür. Kısaca, vergi ancak para ile ödenir.
- 2-Vergi karşılıksızdır. Bu özelliği, vergiyi harç ve fiyattan ayırır.
- 3-Vergi zorunlu bir ödemedir ve hukuki bir cebire dayanmaktadır.
- 4-Vergi önceden saptanmış belirli kurallara göre alınır. Vergi alınmasında devleti yönetenlerin kaptisleri ve keyfi kararları söz konusu değildir.
- 5-Verginin amacı, kamu yararı için yapılan harcamaları karşılamaktır.
- 6-Fertlerin vergiyi ödemek zorunda olmalarının nedeni, siyasal yönden teşkilatlanmış bir toplumun üyesi bulunmaları veya üye olmasalar da o an için böyle bir toplumun sınırları içinde yaşamalarıdır.

Vergi unsurunun bu sıralanan özelliklerine bakıldığında; vergi yükümlülüğü içindeki insanların bu yükümlülüklerini herhangi bir maddi varlıkla değil sadece parayla karşılayabileceği, bu vergiyi öderken mükelleflerin ödeme esnasında

herhangi bir değer talep edemeyeceği, vergi yükümlülüğünün kanunlara dayanılarak yürürlüğe konuldukları ve burada belirlenen kurallar dahilinde mükelleflerden tahsil edildiği, elde edilen gelirlerin kamu ihtiyaçlarının finansmanında kullanıldığı ve mükelleflerin bu sorumluluklarını yerine getirmelerinin onların toplumsal bir görevi olduğu anlaşılmaktadır.

Karşılıksız olmaları ve alınmasında bir zorunluluk olması vergilerin en temel özelliğidir. Çünkü herhangi bir vergi mükellefi vergi ile finanse edilen hizmetlerden yararlanmadığını öne sürerek vergi ödemekten kaçamamakta veya vergi miktarına itiraz edememektedir (Turhan, 1976: 66).

1.3. Verginin Fonksiyonları

Kamu giderlerini karşılamada finansman aracı olarak kullanılan vergi unsurunun üç temel fonksiyonu söz konusudur. Bunlar mali, ekonomik ve sosyal fonksiyonlarıdır. Verginin mali fonksiyonu, kamu gereksinimlerini karşılamak için yapılan harcamalara kaynak oluşturması anlamına gelmektedir. Devlet, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için mükelleflerden gelirlerine orantılı olarak vergi toplamakta ve böylece kamu harcamalarını finanse etmektedir. Verginin diğer bir fonksiyonu olan ekonomik fonksiyonu ise, devletin kamu açıklarını kapatma, bütçe dengesini koruma vb. ekonomik hedeflerini sağlamada vergi unsurundan faydalanmasıdır. Son olarak verginin sosyal fonksiyonu ise, devletin mükelleflerden elde ettikleri kazanca orantılı olarak; yani az kazananlardan az, çok kazananlardan çok vergi alması ve böylece toplum içinde sosyal adaleti sağlaması anlamına gelmektedir. Verginin bu sosyal fonksiyonunun uygulanabilirlik seviyesi de, ülkelerin gelişmişlik seviyesi ve sosyal adalete verdikleri önemle doğru orantılı olarak değişmektedir.

1.4. Türk Vergi Sistemi

Türk vergi sistemi içinde elde edilen vergi gelirleri, gelir, harcamalar ve servet esasına dayanan dolaysız vergiler ile mal-hizmet ve dış ticaret esasına dayanan dolaylı vergilerden meydana gelmektedir.

Vergiye doğuran olay meydana geldiği anda tarh ve tahsil işlemleri gerçekleşen, mükellefi önceden belli olmayan ve bir mükelleften diğer bir mükellefe kolayca yansıtılabilen vergilere dolaylı vergiler denilmektedir. Dolaysız vergiler ise, gelir, kurumlar, emlak vergilerinde olduğu gibi belirli dönemler itibariyle tarh ve tahakkuk ettirilebilen, yansımaları söz konusu olmayan vergilerdir (Nadaroğlu, 1983: 388). Dolaysız vergiler, ücret, maaş vb. sabit nitelikli gelirleri kapsadığından dolayı, devlete dolaylı vergilere göre daha düzenli bir gelir akışı sağlamaktadır (Korkmaz, 1982: 25).

Vergi sistemimizde üç temel kriter üzerinden vergilendirme yapılmaktadır. Bunlardan birincisi gelir üzerinden alınan vergilerdir. Gelir üzerinden alınan vergiler de gelir vergisi ve kurumlar vergisi olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Bu kapsamda gelir vergisi; ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlar (değer artış kazançları ve arazi kazançları) üzerinden alınmaktadır. Gelir üzerinden alınan diğer bir vergi olan kurumlar vergisi ise sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıklarının elde ettikleri kazanç üzerinden alınmaktadır. Vergi sistemimizde esas alınan ikinci kriter ise harcamalar üzerinden alınan vergilerdir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin kapsamına, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, gümrük vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, yangın-sigorta vergisi, damga vergisi ve değerli kağıtlar vergisi girmektedir. Vergi kesintisinde esas alınan üçüncü kriter ise servet üzerinden alınan vergilerdir. Servet üzerinden alınan vergilerin konusunu ise motorlu taşıt vergisi, veraset ve intikal vergisi ve emlak vergisi teşkil etmektedir.

Türk vergi sisteminde, temel olarak gelir ve harcamalardan vergi alınmaktadır. Taşıt alım vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, veraset ve intikal vergisi ve

emlak vergisi gibi servet unsurları üzerinden alınan bir takım vergiler mevcutsa da bunların toplam vergi gelirleri içindeki payı çok azdır. Toplam vergi gelirleri içinde harcamalardan alınan dolaylı vergilerin oranı ise yüzde 50'nin üzerindedir. Burada en büyük pay mal ve hizmetler üzerinden alınan yüksek oranlardaki katma değer vergisininidir. Mal ve hizmetler üzerinden yüksek oranda harcama vergisi alınması, bir taraftan mükellefleri belgesiz alım satıma yöneltirken, diğer yandan toplumdaki gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Gelir üzerinden alınan vergilerde ise, burada da yoğunluğun ücretlilerin üzerinde olduğu söylenebilir. (Gerçek, 2006).

TABLO 1

GENEL BÜTÇE VERGİ GELİRLERİ TAHSİLATININ YÜZDE DAĞILIMI (1990-2005)						
YILLA R	VERGİ GELİRLERİ (1000TL)	%	DOLAYSIZ VERGİLER (1)	%	DOLAYLI VERGİLER(2)	%
1990	45.399.534.298	100	23.656.790.314	52	21.742.743.984	48
1991	78.642.770.254	100	41.093.677.371	52	37.549.092.883	48
1992	141.602.093.850	100	71.392.139.056	50	70.209.954.794	50
1993	264.272.936.382	100	128.324.179.797	49	135.948.756.585	51
1994	587.760.247.715	100	283.733.274.009	48	304.026.973.706	52
1995	1.084.350.504.039	100	441.787.096.000	41	642.563.408.039	59
1996	2.244.093.829.920	100	884.067.428.115	39	1.360.026.401.805	61
1997	4.745.484.020.950	100	1.931.968.730.255	41	2.813.515.290.695	59
1998	9.228.596.187.270	100	4.302.829.162.253	47	4.925.767.025.017	53
1999	14.802.279.916.274	100	6.715.637.982.320	45	8.086.641.933.954	55
2000	26.503.698.413.260	100	10.849.961.708.330	41	15.653.736.704.930	59
2001	39.735.928.149.700	100	16.058.048.860.090	40	23.677.879.289.610	60
2002	59.631.867.852.060	100	20.060.524.607.610	34	39.571.343.244.450	66
2003	84.316.168.755.700	100	27.780.137.575.950	33	56.536.031.179.750	67
2004	101.038.904.000.000	100	31.147.157.000.000	31	69.891.747.000.000	69
2005	119.250.807.000.000	100	36.589.582.000.000	31	82.661.225.000.000	69
(1) DOLAYSIZ VERGİLER; GELİRDEN ALINAN VERGİLER VE SERVETTEN ALINAN VERGİLER GRUPLARINI KAPSAMAKTADIR.						
(2) DOLAYLI VERGİLER; MAL VE HİZMETLERDEN ALINAN VERGİLER, DIŞ TİCARETTEN ALINAN						

Kaynak: www.gib.gov.tr

Yukarıdaki tabloda yıllar itibariyle elde edilen vergi gelirleri ile bu gelirlerin ne kadarlık bir kısmının dolaylı ve dolaysız vergilerden meydana geldiği gösterilmektedir. Tablodan da anlaşılacağı gibi 2005 yılındaki

119.250.807.000.000’lık toplam vergi gelirinin 36.589.582.000.000’lık kısmını dolaysız vergiler, 82.661.225.000.000’lık kısmını ise dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Bu durum bize toplam vergi gelirlerinin içinde mal-hizmet ve dış ticaret esasına dayanan dolaylı vergilerin payının, gelir, harcamalar ve servet esasına dayanan dolaysız vergilerden daha fazla olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM II.

2. TÜRKİYEDE VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞI

Bu bölümde vergi kaçakçılığı konusu ve kaçakçılık sonucu meydana gelen vergi kaybı konuları üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda vergi kayıp ve kaçakçılığına ilişkin çeşitli tanımlara yer verilmiş, vergi kaçakçılığının ülkede yarattığı çeşitli etkilere, vergi kaçakçılığı suçunun Türk Vergi Sistemi içindeki yerine ve suça uygulanan yaptırımlar ile vergi kayıp ve kaçakçılığını tespit etme yöntemlerine değinilmiştir.

2.1.Vergi Kayıp ve Kaçakçılığı Unsurları

2.1.1. Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçakçılığına ilişkin çok çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Nadaroğlu (1992: 287-288) vergi kaçakçılığını “yasal olmayan yollarla vergi ödemekten kurtulmak”; Türk (1992:5) ise “elde edilmiş fakat vergi otoritelerine beyan edilmemiş gelirlerin bütünü” olarak tanımlamıştır.

Bir başka tanımda “vergi kaçakçılığı, kişinin yasa hükümlerine karşı gelme kararı vererek bu kararın uygulanması ile devlete karşı işlenen suçtur” (Kuruca, 1968: 277) denilmek suretiyle vergi kaçakçılığında kişinin iradesindeki kasıt unsuru vurgulanmaktadır.

Diğer bir tanımda ise vergi kaçakçılığı, “vergi yükümlüsünün yasal vergi yükümlülüğünden kurtulmak için başvurduğu yasalara karşı hileli ve aldatıcı çabalara başvurma” (Herber, 1979: 126) şeklinde tanımlanmaktadır.

Vergi Usul Kanunda da (md.344) vergi kaçakçılığı; “mükellef veya sorumlu tarafından kasten vergi ziyana sebebiyet vermek” şeklinde tanımlanmıştır.

Ceza yargılamasında ise, vergi kaçakçılığının “vergi ziyaı” olarak tanımlandığı görülmektedir.

Tüm bu tanımlara bakıldığında vergi kaçakçılığını, vergi ödemekle yükümlü olan mükelleflerin; yasal olmayan yollara başvurmak suretiyle kasıtlı olarak bu yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, bunun sonucunda da kazanç sağlamaları ve devletin vergi kaybına uğramasına neden olmaları şeklinde özetleyebiliriz.

Vergi kaçırmaya yönelik olarak çok çeşitli yollar kullanılabilir. Gündüz (2005: 25-29) vergi kaçırmaya yönelik kullanılan güncel yöntemlerden bazılarını şöyle sıralamıştır:

- İthalatın veya ihracatın vergi cennetlerinden geçirilerek karın bir kısmının burada bırakılması
- Gelişmiş yerlerde faaliyette bulunmakla beraber, daha az vergi verilen kalkınmada öncelikli yöreleri merkez göstermek yoluyla
- Transfer fiyatlaması yoluyla ilişkili şirkete düşük veya yüksek fiyatla mal veya hizmet satarak – alarak elde edilen karın bir bölümünün yurt dışında daha az vergili bir yerde oluşturulmasıyla
- Basit usulde vergilendirilenlerce her isteyene istediği kadar belge verilmesi, bu belgelerin kayda alınmaması veya daha farklı tutarlar olarak kayda alınmasıyla
- Serbest meslek niteliğindeki hizmetlerin, düşük vergilendiriliyor olması nedeniyle bir eser varmış gibi telif kazancı adı altında ödenmesi yoluyla
- Option, futures, forward, swap işlemleri yoluyla ortada altın, kredi veya hisse senedi olmadığı halde tamamen kağıt üzerinde gider oluşturulmasıyla
- Gerçekte yıl sonunda değerlemeye tabi iken (tahvil), hisse senedi gibi gösterip vergileme döneminin ötelenmesi yoluyla
- Vergi dairesine kayıt olmaksızın çalışarak
- Envanter kayıtlarında oynanma yaparak
- Mal ve hizmet satışlarında fatura düzenlemeyerek veya eksik düzenleyerek
- Gerekli şartları taşımadığı halde muaflik veya istisnalardan yararlanılarak
- Vergiye tabi işe başlamanın geç bildirilmesiyle

- Taksitli satışlarda gerçekleşen vade farkının yasal defterlere gelir olarak işlenmemesi yoluyla
- Vergiden muaf tutulan vakıf veya dernek adı altında faaliyet göstererek
- Emlak alım satım faaliyetlerinde emlağın, değerinin altında gösterilmesi yoluyla
- Amortismanı tabi olan aktiflerin doğrudan gider yazılmasıyla
- Yıllara yaygın inşaatlarda gerçekte geçici kabul cari yılda yapıldığı halde, sanki izleyen yılda iş bitmiş gibi gösterilerek kurumlar vergisi beyanının ertesi yıla sarkıtılması ve böylelikle verginin bir yıl daha ertelenmesini sağlama yoluyla
- Varlıksız, hayali veya ölü kişiler adına vergi kaydı açılarak ortaklıklar, şirketler kurulması ve faaliyetlerin bunlar üzerinden yürütülmesi vb. pek çok yöntem kullanılmak suretiyle vergi kaçakçılığı gerçekleştirilmektedir.

2.1.2. Vergi Kaybı

Devletin elde ettiği vergi gelirlerindeki azalma nedenlerinden bir tanesi de vergi kayıplarıdır. Vergi kayıpları, mükellefin vergi kanunlarına aykırı yönde hareket etmesi ile ortaya çıkacak olan vergi kaçakçılığı sonucu meydana gelebileceği gibi, mükelleflerin vergi yükümlülüklerinden kurtulmaları sonucu oluşan vergiden kaçınma yoluyla da olabilir.

Batırel (1993: 233) vergiden kaçınmayı, “vergi yükümlülüğüne ilişkin bütün bilgi ve gerçeklerin vergi idaresine aktarılmasına rağmen, bunların mükellefiyet ve vergi yükümlülüğüne yol açmaması” olarak tanımlamıştır. Burada mükellef vergi yükümlülüğünü ortadan kaldıracak, vergi yasalarına aykırı hiçbir davranışta veya girişimde bulunmamakta ve her türlü yasal işlemi gerçekleştirmesine rağmen vergiden muaf tutulmaktadır. Bu durum vergiden kaçınmanın bir yönünü oluşturmaktadır.

Vergiden kaçınmanın diğer bir yönü ise, potansiyel mükellefler vergi vermemek ya da yüksek vergi miktarlarına katlanmamak amacıyla vergi oranı düşük

olan ikame mallara yönelme eğilimi göstererek de vergi kaybına yol açabilmeleridir. Burada da vergi hukukuna aykırı yönde bir olumsuzluk olmamasına rağmen vergi kaybı oluşmaktadır.

Vergi kaybı, ülkenin içinde bulunduğu bir çok nedenden etkilenmektedir. Parlamenter sistemin tam olarak yerleşmediği ülkelerde, çıkar gruplarının baskıları neticesinde devlet vergilerin bir kısmından vazgeçebilmektedir. Bu nedenle vergi kaçırılması kadar önemli konulardan birisi de, vergi toplama yetkisine sahip olan otoritenin zayıflığından kaynaklanan vergi kaybı sorunu olmaktadır (Güven, 1995: 6).

Ayrıca sermaye piyasalarının gelişimini sağlamak amacıyla devlet tahvili, hazine bonosu vb. menkul kıymetlerin vergi dışına bırakılması; belli bölgelerin gelişimini sağlamak amacıyla vergi indirimi ve muafiyetlerinin uygulanması vergi kaybına neden olan faktörler arasında gösterilebilir (Batırel, 1989: 22).

Vergi yükümlüsü olan mükellefler, elde ettikleri gelirleri yanlış veya sahte bildirimlerle eksik olarak beyan ederek veya vergilerini zamanında tahakkuk ettirmeyerek vergi kaybına neden olabilirler. Ayrıca mükellefler hileli yollara başvurarak iade edilemeyecek verginin kendilerine verilmesini sağlarlarsa yine vergi kaybı meydana gelecektir (Çavuş, 2001: 193-194).

2.2. Vergi Kaçakçılığının Etkileri

Vergi kaçakçılığı yarattığı sonuçlar itibariyle devlet ve dolayısıyla halka yönelik olarak çeşitli etkilere yol açmaktadır. Vergi kaçakçılığının yol açtığı bu etkiler üç temel başlıkta sıralanabilir. Bunlar ekonomik etkiler, sosyal etkiler ve mali etkilerdir. Aşağıdaki kısımda bu etkilerin her birinin açıklamasına yer verilmiştir.

2.2.1. Ekonomik Etkileri

Verginin ekonomik fonksiyonu doğrultusunda devlet bir takım ekonomik hedeflerine ulaşmada vergiyi bir araç olarak kullanmaktadır. Devlet topladığı

vergileri sadece kamu harcamalarını karşılamak, bütçe dengelerini korumak vb. ekonomik hedefleri için değil gerektiğinde, ekonomik hayata müdahalede bulunmak, ekonomik faaliyetlerin doğal seyrini değiştirmek için de kullanabilmektedir (Eker, Tüğen, 1995: 155). Bu durum da, vergi miktarlarında meydana gelen artma veya azalma yönündeki değişimlerin, ülkenin ekonomisine ve devletin ekonomik yaptırım gücüne yönelik belli bir etki yaratmasının kaçınılmaz olduğunu göstermektedir.

Vergi kaçakçılığının ülke ekonomisi üzerinde yarattığı etkinin diğer bir boyutu ise, kayıt dışılığa yatkın ve düşük bedelle satılabilecek mal veya hizmet üretmeye yönelik sektörlerde yer alan firmalar için önemli bir avantaj yaratmasıdır. Bu sektörde yer alan firmalar, vergi kaçırma yoluyla diğer mal ve hizmet üreten firmaların yer aldığı sektörlerde faaliyet sürdüren fakat vergi kaçırmayan firmalara karşı önemli derecede haksız bir rekabet üstünlüğü sağlamış olmaktadır (Altuğ, 1993: 12).

Vergi kaçakçılığı sonucu oluşan kayıt dışı ekonomi verileri, resmi kayıtlara girmediğinden kayıtlı ekonomide belirlenen ekonomik göstergeler (enflasyon, işsizlik, büyüme oranları ve milli gelir) gerçekte olduğundan farklı çıkacaktır. Çünkü resmi ekonomik göstergeler sadece kayıtlı ekonominin göstergeleridir. Ekonomik verilerin gerçeği yansıtmaması ekonominin durumu hakkında yanlış bilgi edinilmesine neden olacak, bu durumda da uygulanacak olan iktisadi ve mali politikalardan beklenen sonuçlar elde edilemeyecektir (Sarılı, 2002: 43).

Ekonomik bir birim olan vergi mükellefleri, her dönem belli bir vergi miktarına yani vergi yüküne katlanmak durumunda kalmaktadır. Vergi kaçakçılığının yaygın olduğu ekonomilerde vergi ödemeyen veya eksik ödeyenlerin neden olduğu kayıp miktarı ise, bu kayıt içi olan ve vergisini tam olarak ödeyen mükelleflerden dolayı vergiler yoluyla tahsil edilmekte yani onların üzerindeki vergi yükü arttırılmaktadır. Bu durum toplum içinde bir sosyal adaletsizliğe ve tepkiye neden olduğu gibi aynı zamanda sorumluluğunu yerine getiren mükellefleri vergi kaçırma veya eksik vergi ödeme konusunda bir ölçüde teşvik etmektedir. Bu yönde meydana gelecek olan değişimler ise, ülke ekonomisi açısından önemli kayıplara yol açabilecektir.

Sonuç olarak vergi kaçağı sonucu meydana gelen vergi kayıpları neticesinde kamu harcamalarını dengelemek için yeni vergilerin konulması veya vergi

oranlarının arttırılması sonucu ekonomik büyüme yavaşlar, fiyat istikrarı bozulur, gelir dağılımında adaletsizlik ortaya çıkar ve ülkenin uluslararası rekabet gücü azalır (Aktan, 2000).

2.2.2. Sosyal Etkileri

Vergi kaçakçılığı sorununun toplumun sosyal yapısı üzerinde önemli etkileri söz konusu olabilmektedir. İlk olarak, yüksek düzeyde bir kaçakçılığın ve sonunda büyük bir kayıt dışılığın oluşması sonucunda yatırımlar ve üretim miktarları azalacak, bu durumun sonucu olarak işsizlik artacak ve toplum içinde oluşacak tepki sonucu suç ve suçlu sayısında artma söz konusu olacaktır (Altuğ, 1993: 29).

Ülkede yaşayan tüm herkesin ihtiyaçlarının karşılanmasında yararlanılan vergi unsuru, toplum içinde bir sosyal barışı sağlama fonksiyonunu yerine getirmelidir. Devletin de, verginin bu fonksiyonunu hayata geçirecek yönde düzenlemelere gitmesi gerekmektedir. Eker ve Tüğen (1995: 156)'e göre ise bu düzenleme, yüksek gelir seviyesine sahip olan mükelleflerden daha fazla vergi, orta ve düşük gelir seviyesine sahip olanlardan ise orantısal olarak daha az vergi alınması şeklinde olmalıdır.

Ülke içinde vergi kaçakçılığı ve kayıt dışılık düzeyinin gittikçe artması, aynı zamanda toplumun ülke yönetimine karşı duyduğu saygı ve güvenin zedelenmesine yol açabilir. Devlete olan güvenlerinin azalması sonucu, bireyler sorunlarını rüşvet, suistimal veya 'mafya' olarak bilinen yasa dışı örgütler gibi yasa dışı yollarla çözme yoluna gidebilirler (Altuğ, 1994: 66) Çünkü toplum ülkeyi yönetenlerden aynı zamanda halk arasındaki adaleti sağlamasını da beklemektedir. Bu görevin icrasında meydana gelebilecek zaafılar ise, toplumda yöneticilere karşı bir tepki oluşumuna, ülkede istikrarsızlık ve bunalım ortamının doğmasına neden olabilecektir.

Vergiye ilişkin bir kayıt dışılığın sosyal yönden olumlu bir etkisi de söz konusudur. Vergi açısından kayıtlı olan firmalar daha çok kalifiye eleman istihdam etme yoluna gitmektedir. Çünkü yüksek maliyetlere katlanmakta ve bunun sonucunda da kaliteli bir çıktı elde etmek istemektedir. Bu durumda da yeterli niteliklere sahip olamayan çoğu kişi istihdam edilme olanağından yoksun

kalmaktadır. Kayıt dışılığın varolduğu sektörlerde ise düşük maliyetler ile çalışmanın yarattığı ek kaynaktan dolayı sadece kalifiye değil, her çeşit kesimden insan çalıştırılması söz konusu olmaktadır (Sarılı, 2002: 44). Bu durumda çoğu insana istihdam yolunu açmakta ve onların gelir elde etmesini sağlayarak sosyal yapı içerisinde yer almalarına diğer bir deyişle bir sosyal birim olmalarına neden olmaktadır.

2.2.3. Mali Etkileri

Çağdaş Devletler vergiyi, topluma hizmet etmede yararlanacağı bir finansman kaynağı, ekonomik hedeflerine ulaşmada kullanacağı bir araç olarak görmektedir. Vergi kaçakçılığı sonucu, bu kaynaktan ve dolayısıyla devlet bütçesinde meydana gelecek azalmalar devletin hem topluma karşı olan fonksiyonlarını yerine getirmede yetersiz kalmasına hem de bir takım ekonomik hedeflerine ulaşamamasına veya geç ulaşmasına neden olabilecektir. Buna karşılık olarak da devlet meydana gelen bu durumun telafisi için daha sert mali tedbirler alma yoluna gidecek ve yine kayıtlı- dürüst olan mükellef bu durumdan olumsuz yönde etkilenecektir.

Vergi kaçakçılığının mali açıdan olumlu olarak adlandırılabilen bir etkisi de söz konusudur. Şöyle ki, kaçakçılık sonucu oluşan gelir miktarı vergi kaçırarak kişilerin gelirlerinde bir artışa neden olmakta ve onların satın alma gücünü yükseltmektedir. Aynı şekilde vergi kaçırarak firmalarda, kaçakçılık sonucu üretim maliyetlerinin düşmesiyle ürettikleri malları daha düşük fiyata satma olanağına sahip olmakta ve kar marjlarını arttırmaktadırlar (Güven, 1995: 33). Bu açıdan bakılınca vergi miktarlarında azalma meydana getiren vergi kaçakçılığının, belli kesimlere avantaj sağladığı ve hatta toplumun da daha düşük fiyatlı ürünler satın almasına olanak verip, bir anlamda vergi kaçakçılığı sonucu mükelleflerin artan vergi yüklerinin telafi edilmesine yol açtığı, ülke ekonomisinde dolaşan likidite miktarını arttırdığı ve sonuçta ekonomiyi yapay olarak canlandırdığı söylenebilir. Çünkü oluşan bu canlılık yatırım ve üretim miktarlarında artışa ve dolayısıyla da işsizlik miktarında azalmaya yol açmamaktadır.

2.3. Vergi Kaçakçılığının Türk Vergi Yasalarındaki Yeri

Vergi Kaçakçılığı suçu ilk olarak Vergi Usul Kanunun “Vergi Zıyayı ve Cezası” başlığı altındaki 344. Maddesinde yer alırken, daha sonra 4369 sayılı Kanunla yapılan düzenleme doğrultusunda kanunun “Kaçakçılık Suç ve Cezaları” başlığı altındaki 359. Maddesine aktarılmıştır. Bu düzenleme ile konu hakkında iki önemli değişikliğe gidilmiştir (Bilici, 2004: 93):

- 1) Önceki düzenlemede yer alan ve kaçakçılık suçunun doğması için öngörülen “kasten” ibaresine yeni düzenlemede yer verilmemiştir ve vergi idaresinin mükellefin kasıtlı olduğunu ispat zorunluluğu kaldırılmıştır. Eylemin yasadaki tanıma uyması yeterlidir.
- 2) Kaçakçılık suçunun oluşması için artık vergi ziyanının varlığı gerekli değildir. Artık fiillerin tarh döneminden önce ortaya çıkarılması durumunda da kaçakçılık cezası verilebilecektir.

Vergi Usul Kanunumuzda, kaçakçılık suçları “para cezasına çevrilebilen” ve “para cezasına çevrilemeyen” şeklinde bir ayrıma tabi tutulmuştur.

Para cezasına çevrilebilen suçlar Vergi Usul Kanunun 359. Maddesinin a) bendinde düzenlenmiş ve bu kapsama giren suçlar tanımlanmıştır. Buna göre:

- Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlar
- Gerçek olmayan veya kayıtla ilgisi olmayan kişiler adına hesap açanlar
- Defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kayıt edenler
- Defter kayıt ve belgeleri tahrif edenler veya gizleyenler
- Muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar kaçakçılık suçu işlemiş olacaktırlar.

Kanundaki maddenin aynı bendi bu suçları işleyenlere, 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası öngörmüştür. Hapis cezalarının para cezasına çevrilmesinde ise, her bir gün için sanayi sektöründe çalışan 16 yaşından büyük işçiler için yürürlükte olan asgari ücretin aylık brüt tutarının yarısı esas alınacaktır.

Diğer grupta yer alan kaçakçılık suçları ise, Vergi Usul Kanunun 359. Maddesinin b) bendinde yer almıştır. Buna göre:

- Defter, kayıt ve belgeleri yok edenler, defter sayfalarını yok edenler veya yerine yeni sayfa koyanlar
- Belgelerin asıl veya suretlerini sahte olarak düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar
- Belgeleri Maliye Bakanlığı ile anlaşması olmadığı halde basanlar ile sahte olarak basanlar veya bu belgeleri kullananlar da kaçakçılık suçunu işlemiş olmaktadır.

Kanun bu türdeki kaçakçılık suçlarına 18 aydan 3 yıla kadar ağır hapis cezası öngörmekte ve bu cezaları para cezasına çevirmemektedir.

2.4.Vergi Kaçakçılığını Tespit Etme Yöntemleri

Vergi kayıp ve kaçaklarını ölçmek amacıyla altı farklı yöntem izlenmesi mümkündür.

2.4.1. Parasal Yöntemler

Parasal yöntemler kendi içinde üç grupta sınıflandırılabilir. Bu yöntemler; sabit oran yöntemi, işlem hacmi yöntemi ve ekonometrik yöntemdir.

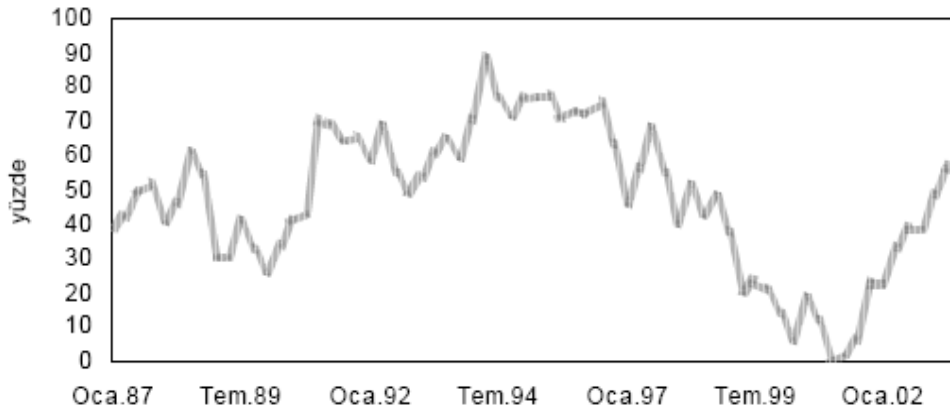
a) Sabit Oran Yöntemi

Sabit oran yönteminin kullanılmasında, var olan yıllar arasından kayıt dışı ekonominin olmadığı yılın esas alınması temel şarttır. Bazı durumlarda esas alınacak bir ölçü de olmayabilir. Bu durumda da, yıllar itibariyle dolaşımdaki paranın vadesiz mevduat miktarına oranlanması sonucu elde edilecek olan değerin en düşük olduğu yıl esas alınabilir (İlgin, 1999: 56).

Bu yöntemin hareket noktası, esas alınan kayıt dışılığın olmadığı yıldaki sabit oranın, kayıt dışılığın var olduğu dönemdeki faiz oranıyla karşılaştırılmasıdır. Faiz oranı sabit orandan fazla çıkarsa, bu fazlalığın kayıt dışı ekonomiye sebep olacağı düşünülür (Güven, 1995: 12).

Bu yaklaşımın en önemli eksikliği, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde ödeme aracının peşin para olduğunu ve paranın dolaşım hızının kayıtlı ve kayıt dışı ekonomide aynı olduğunu kabul etmesidir. Oysa kayıt dışı ekonomide çek, senet ile ödeme de yaygındır ve ayrıca paranın dolaşım hızı kayıtlı ekonomiye göre daha yüksektir (Sarılı, 2002: 37).

TABLO 2. Sabit Oran Yöntemine Göre Kayıt Dışı Miktarındaki Değişim

Kaynak : T.C. Merkez Bankası

Yukarıdaki tablodan çıkarılabilecek önemli sonuçlar ise, 1994 yılı ekonomik krizinden itibaren kayıt dışı faaliyetlerde önemli ölçüde azalmaların meydana geldiği ancak; 2001 yılı ekonomik krizinden sonra ise, kayıt dışı faaliyetlerde tekrar artış meydana geldiğidir.

b) İşlem Hacmi Yöntemi

İşlem hacmi yönteminde, Fisher'in miktar teorisi denklemi ($M.V=P.T$) kullanılmak suretiyle işlem hacmi miktarı, milli gelire oranlanmasıyla oluşan

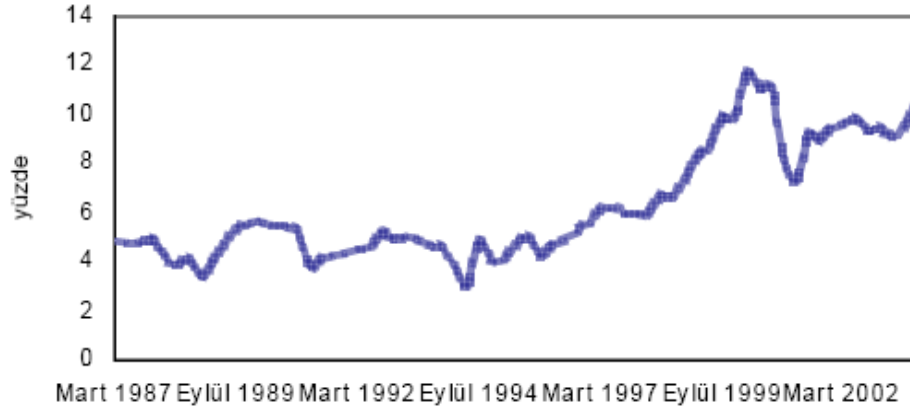
değerlerden hareketle kayıt dışılığın varlığı ve büyüklüğü tespit edilmeye çalışılmaktadır (Işık, Acar, 2003: 125).

Bu yöntemin sabit oran yöntemine göre avantajı, kayıt dışı ekonomide peşin para yanında çek ve senet ile ödeme araçlarını da dikkate almasıdır. Bu yaklaşımın eksikliği ise, paranın dolaşım hızının kayıtlı ve kayıt dışı ekonomide aynı olduğunun varsayılması ve işlem hacmi miktarının hesaplanmasının güç olmasıdır (Sarılı, 2002: 37).

c) Ekonometrik Yöntem

Ekonometrik yöntem, ilk olarak Tanzi adlı bilim adamı tarafından 1979 yılında teklif edilip, daha sonra da 1980 yılında revize edilmiştir. 1983 yılında ise ABD ekonomisinde uygulamaya konulmuştur. Bu yöntem parasal yöntemler içinde en tanınmış olanıdır (Tanzi, 1983: 283-305).

Ekonometrik yöntemde, belli bir ekonometrik denklem elde edilmesi yoluyla kayıt dışılık tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bilindiği gibi, kayıt dışı ekonominin en önemli nedeni yüksek vergi oranlarıdır. Bu yaklaşımda da, kayıt dışı ekonomide ödeme aracının peşin para olduğu ve paranın dolaşım hızının kayıtlı ve kayıt dışı ekonomilerde aynı olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca, nakit para talepleri, vergilerin uygulandığı ve uygulanmadığı durumlarda ayrı ayrı hesaplanmakta ve bu rakamlar arasındaki fark yoluyla kayıt dışı ekonomi ile ilgili nakit para seviyesi tespit edilmektedir. Paranın dolaşım hızı da analize dahil edilmekte ve bu doğrultuda da kayıt dışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmektedir (Sarılı, 2002: 37).

TABLO 3. Ekonometrik Yönteme Göre Kayıt Dışı Miktarındaki Değişim

Kaynak : T.C. Merkez Bankası

Yukarıdaki tabloda kayıt dışı ekonomi büyüklüğünün ekonometrik yaklaşımın kullanılmasıyla elde edilen sonuçları yer almaktadır. Tabloya göre, 1987 ve 2003 yılları arasındaki dönemde, kayıtdışı ekonomi kayıtlı ekonominin ortalama yüzde 6'sı kadar bir büyüklükte olmuştur.

1987-1997 döneminde ise ortalama GSMH'nın yüzde 4.8'ini oluşturacak büyüklükte ekonomik faaliyet kayıtdışı kalırken, 1997-2003 döneminde kayıtdışı kalan ekonomik faaliyetlerin yaklaşık iki kat artarak kayıtlı ekonominin yüzde 9'unu oluşturduğu gözlenmektedir (Us, 2004: 42).

2.4.2. Vergi Potansiyeli Yöntemi

Vergi potansiyeli yönteminin uygulanmasında temel olan faktör milli gelir verileridir ve bu verilerden hareket ederek kayıt dışılığın boyutları tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Yöntemde kullanılacak olan milli gelir verileri de mükelleflerin beyanları doğrultusunda tespit edilecektir.

Bu yaklaşımın en önemli eksikliği, kayıt dışı ekonomi yerine vergilendirilmeyen ekonominin büyüklüğünü tahmin etmesidir. Bazı faaliyetlerin, vergilendirilmediği halde milli gelir büyüklüğü içerisinde yer alması, kayıt dışı

ekonominin vergilendirilmeyen ekonomiden daha büyük olduğunu göstermektedir. (Sarılı, 2002: 36).

2.4.3. İşgücü Hacmi Yöntemi

Bu yöntemde nüfusun, sivil işgücü arzının ve istihdamın zaman içinde gelişimi göz önüne alınarak kayıt dışılığın büyüklüğüne yönelik tahminler yürütülmektedir. Yöntemdeki temel beklenti, işgücü arzındaki artış hızı ile istihdam artış hızının aynı olmasıdır. Bu doğrultuda, işgücü seviyesinin nüfus miktarına oranlanması sonucu oluşan değer, istihdam seviyesinin nüfus miktarına oranlanması sonucu çıkan değere göre daha yavaş artıyorsa bu durum bize işgücünün istihdam edilemeyen kısmının işsizliğe katkı sağladığını veya istihdamın kayıt dışı kesiminde yer aldığını gösterir (Akbulak, Tahtakılıç, 2003: 29).

Yöntemin en temel eksikliği, hesaplamanın yapıldığı dönemin sosyal gelişmelerini ve ikinci işte çalışanları dikkate almamasıdır. Sosyal gelişmelerden bir kısmı istihdamın toplam nüfusa oranını yükseltirken, bir kısmı da sivil işgücünün toplam nüfusa oranını düşürerek sanki kayıt dışı ekonominin küçüldüğü izlenimi vermektedir. Bu durum da yöntemin güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Sarılı, 2002: 37).

2.4.4. Genelleme Yöntemi

Genelleme yönteminin kullanılması suretiyle ilgililer toplanan vergi gelirleri hakkında tahmini bir bilgi sahibi olurlar. Bu doğrultuda verileri elde etmek için anket uygulaması yapılmakta, ankete esas teşkil edecek mükellef grupları ise farklı yöntemlerle tespit edilmektedir.

Işık ve Acar (2003: 123) genelleme yönteminin olumsuz yönü olarak, vergi mükelleflerinin anket esnasında kayıt dışı faaliyetlerine yönelik olarak gerçeğe uygun olmayan bilgi verebileceklerini göstermiştir. Yöntemin bir başka olumsuz yönü ise, bu yöntemle ancak vergi incelemesi yapılan vergi türündeki kayıpların

tespit edilebilmesi, diğ er vergi türlerine ilişkin kayıp miktarlarının ise tespit edilememesidir (Arıkan, Ay, 1995: 6).

2.4.5. Emsal Alma Yöntemi

Emsal alma yönteminde temel nokta farklı sektörlerin beyan ettiğ i vergi miktarlarının karşılaştırılmasıdır. Bu doğrultuda her bir sektörün yaklaşık ne kadar vergi vermesi gerektiğ i ve sektörlerdeki vergi kayıpları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu yöntem her zaman çok güvenilir bir yöntem olmayabilir, çünkü kimi zaman sektörlerin kendilerine özgü bir takım özelliklerinden dolayı da sektörler arasında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir

BÖLÜM III.

3. VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞININ NEDENLERİ

3.1. Kayıt Dışı Ekonomiden Kaynaklanan Nedenler

3.1.1. Kayıt Dışı Ekonominin Tanımı

Kayıt dışı ekonomiye yönelik olarak çeşitli araştırmacıların tanımları mevcut bulunmaktadır. Derdiyok’a göre (1993: 54) “Ekonomik faaliyetlerin fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen bu faaliyetlerle ilgili kayıtların tutulmaması olarak nitelendirilen kayıt dışı ekonomi, kamu idarelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlem ve faaliyetlerdir”.

Akbulak ve Tahtakılıç (2003:18) kayıt dışı ekonominin, “kayıtlarda gözükmeyen, ölçülemeyen, vergilendiril(e)meyen yasal ya da yasadışı gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler” olduğunu belirtmiştir

Temel vd. (1994:1) ise kayıt dışı ekonomiyi, “mal ve hizmet üretimine konu olmasına karşılık ekonominin geleneksel ölçüm yöntemleriyle bütünüyle tespit edilemediğinden milli muhasebe kayıtlarında yer almayan ve GSMH büyüklüklerine yansımayan alan” olarak ifade etmiştir.

Kayıt dışı ekonomi kavramı yerine kimi zaman; yeraltı ekonomisi, gayri resmi ekonomi, gizli ekonomi, saklı ekonomi, ikinci ekonomi, kara ekonomi, illegal ekonomi, kravatsız ekonomi, düzensiz ekonomi, paralel ekonomi, faturasız ekonomi, görünmez ekonomi, marjinal ekonomi, gölge ekonomi, kayıp ekonomi ve vergisiz ekonomi gibi kavramlar da kullanılmaktadır (Altuğ, 1994b: 15).

Kayıt dışı ekonomi olgusunun evrensel bir olgu olduğu, az veya çok hemen tüm ülkelerde ortaya çıktığı söylenebilir. Kayıt dışı ekonominin boyutları gelişmiş ülkelerde %10’lar, gelişmekte olan ülkelerde ise %20-%50’ler düzeyinde gözlenmektedir. Buna karşın, Bangladeş ve Hindistan gibi ülkelerde %600’lere kadar vardığına tanık olunmaktadır (Mavral, 2001: 171).

3.1.2. Kayıt Dışı Ekonominin Türkiye Boyutu

Kayıt dışı ekonomi bütün sektörleri içine almış, ölçümü oldukça güç ve karmaşık olan bir olgudur. Kayıt dışı ekonomi gerçeği, ekonomik göstergelerin hatalı sonuçlar doğurmasına sebep olmaktadır. GSMH rakamları, kayıt dışı ekonomi sebebiyle hatalı çıkmakta, bu sebeple büyüme rakamları da gerçeği yansıtmamaktadır. Dolayısıyla da bu rakamlara göre yapılan tahmin ve değerlendirmeler güvenilir olmamaktadır. Ülkemizdeki veri yetersizlikleri ve olan verilere bazı durumlarda ulaşma zorlukları kayıt dışı ekonominin ölçülmesinde de zorluklar doğurmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye'deki kayıt dışı ekonomi ölçümleri; çeşitli araştırmacılarca %1.50'ile %137.8 arasında değerler şeklinde bulunmuştur (Kıldış, 2006: 18).

TABLO 4 - Türkiye Ekonomisindeki Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları

Yıllar	Kayıt Dışı (Milyar \$)	GSMH Payı
1995	28.26	16.43
1996	28.81	15.60
1997	30.44	15.66
1998	29.86	14.50
1999	26.57	14.16
2000	28.46	14.13
2001	32.64	22.57
2002	28.00	15.39
2003	25.72	10.80

Kaynak: (Baldemir, Gökalp, Avcı, 2005: 11).

Yukarıdaki tabloda kayıt dışı ekonomi sonucu meydana gelen kayıpların yıllar itibariyle miktarları ve GSMH içindeki payları gösterilmektedir. Bu tablodan da anlaşıldığı gibi ülkemizde kayıt dışılıktan kaynaklanan kayıp miktarı dalgalanmalar göstermekle beraber, GSMH içinde önemli bir paya sahip bulunmaktadır.

Türkiye’de kayıt dışı çalışanların, yaklaşık resmi kayıtlı çalışanlar kadar olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye, GSMH’nin yaklaşık %50’si oranındaki boyutları ile dünyada Rusya ve Polonya’nın ardından kayıt dışının en yaygın olduğu üçüncü ülke konumundadır. Türkiye’de sayısı 4,5 milyona ulaşan kaçak işçilerin asgari ücretten sigortalanması durumunda tahmini açığı 535 trilyon TL olan SSK’nın 690 trilyon TL’lik ek kazanç elde edeceği hesaplanmıştır (Altuğ, 1998: 3421).

Ankara Ticaret Odası’nın hazırladığı "Kayıt Dışı 2007" raporuna göre kayıt dışı ekonominin Türkiye’deki boyutuyla ilgili olarak, hesaplama yöntemine göre araştırmacılar GSMH’nin yüzde 2’siyle yüzde 137’si arasında değişen oranlarda ve birbirinden çok farklı sonuçlar ortaya çıkarmışlardır. 4 Ekim 2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi’yle ilgili genelgede de (2006/28), Türkiye’de kayıt dışı ekonominin GSMH’nin yüzde 50’sinden fazla olduğu tahminine yer verilmiştir. Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu ise, endüstriler arasında mal ve hizmet akımını gösteren girdi-çıktı tablolarını esas alan bir modelleme çerçevesinde Türkiye’deki kayıt dışı ekonominin GSMH’ye oranını yüzde 30 olarak hesaplamıştır. Bununla birlikte devletin 2007 yılında kayıt dışılık nedeniyle 51 milyar YTL vergi ve sigorta kaybına uğrayacağı tahmin edilmektedir (ATO, 2007).

3.1.3. Kayıt Dışı Ekonomiye Yol Açan Nedenler

a) Mali ve Ekonomik Nedenler

Vergi oranları ile kayıt dışı ekonomi arasında doğru yönlü bir ilişkinin varlığından söz edebiliriz. Vergi oranlarının gelişmiş ülkelere göre nispeten fazla olduğu gelişmekte olan ülkelere, kayıt dışı ekonominin boyutları da büyük olmaktadır. Dolayısıyla sadece vergi oranları açısından bakıldığında, vergi oranlarındaki artışın kayıt dışılığı da arttırdığını söyleyebiliriz (Kıldış, 2006: 4).

Kayıt dışı ekonomiye yönelmedeki diğer bir sebep ise, insanların gelirlerini arttırma istekleridir. Gelirlerini arttırmak isteyen insanlar, faaliyetlerinin bir kısmını

ya da tamamını kayıt dışında tutarak bu faaliyetlerden elde ettikleri kazançlar üzerinden vergi ödemeyerek gelirlerini arttırmış olurlar. Türkiye’de gelir dağılımında aşırı bir adaletsizlik söz konusudur. Gelirden düşük pay alan grupların gelirlerini artırmak amacıyla ek işlerde kayıtsız şekilde çalışmaları kayıt dışı ekonominin büyümesine neden olmaktadır. Kayıt dışı faaliyetlerin kayıtlı faaliyetler karşısında sağladığı avantajlar da, kayıtlı ekonomiden kayıtsız ekonomiye doğru gidişin ortamını hazırlamaktadır (Aydemir, 1995b: 41).

Kayıt dışılığın sağladığı avantajlardan yararlanmak isteyen vergi mükellefleri, vergi kaçakçılığı yaparken dört değişken üzerinden hareket etmektedirler. Bunlardan birincisi, bir vergi denetimi geçirme ihtimali, ikincisi beyan dışı kalan gelir sebebiyle ödenecek vergi cezasıdır. Üçüncü olarak mükelleflerin karşı karşıya oldukları marjinal gelir vergisi oranı sayılabilir. Son değişken ise mükelleflerin risk alma eğilimidir. Mükellefler, yakalanma ihtimaline göre ödeyecekleri vergi cezası, tam beyan yapmaları halinde ödeyecekleri vergi miktarından daha düşükse, vergi kaçırma eğiliminde olacaklardır. Denetim geçirme ve ceza görme ihtimali yüksek ise bu durumda da vergi kaçakçılığı düzeyi düşecektir (Kıldış, 2006: 5).

Özsoylu (1994: 15)’a göre, kayıtlı ekonomide faaliyette bulunma, kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunmaya göre alternatif maliyeti artırdığı için bireyler kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunmayı tercih ederler. Ülkemizdeki kalifiye olmayan işgücünün, vergiler ve fonlarla işverene maliyetinin yüksek olması da kayıt dışı ekonomiyi artıran en önemli etkenlerden biridir. Çalıştırılan işçi sayısına bağlı olarak getirilen bu tür yükümlülükler işletmeleri küçük işletme şeklinde yeni arayışlara yöneltmekte ve işletmelerin küçülmesiyle de kayıt dışı çalıştırılan işçi sayısı artmaktadır.

Mali sistem ve vergi mevzuatının karmaşıklığı, vergilerin oran ve çeşit olarak fazlalığı ve prosedür olarak zorluğu mükelleflerin kayıt dışı kalmalarına neden olmaktadır. İstisna, muafiyet ve teşvikler de kayıt dışılığı arttırmaktadır (Önder, 1992: 51).

Bir ülkenin sahip olduğu ekonomik sistemin kendisi ve yapısal özellikleri de kayıt dışılığa uygun bir zemin oluşturabilir. Ekonomik düzenlemelerin, sınırlamaların ve bürokrasinin daha yoğun olduğu az gelişmiş ülkelerde kayıt

dışılığın daha büyük oranda olduğu görülmektedir (İlgın, 1999: 24). Ekonomide sektörlerin ağırlığı da kayıt dışılığın boyutlarını etkilemektedir. Tarım ve hizmetler sektörleri, izlenmesi ve denetlenmesi zor olması nedeniyle kayıt dışılığın yoğunlaştığı sektörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Altuğ, 1994: 349).

Son olarak baktığımızda, kamu harcamalarının finanse edilmesinde vergilerden faydalanılması enflasyon oranının düşmesini sağlarken, borç yoluyla kamu harcamalarının finanse edilmesi ise enflasyon oranını arttırmaktadır. Enflasyon faktörü, artan oranlı gelir vergisinin uygulandığı gelir diliminin kaymasıyla mükelleflerin reel gelirlerinde bir artış olmasa da, daha fazla vergi ödemelerine yol açmaktadır. Özkaynak yetersizlikleri ise işletmeleri kredi kullanmaya yönlendirmektedir. Enflasyon oranının yüksek olduğu dönemlerde de kredi kullanımı riskli olacağından işletmeler kayıt dışı yollarla ihtiyaçlarını finanse etmeye çalışmakta, bu durumda kayıt dışılığın artmasına neden olmaktadır (Kırkulak, 1999: 156).

b) Hukuki ve İdari Nedenler

Ekonomik birimlerin kamu yönetimine, kamu kaynaklarının kullanımına ve verimliliğine yönelik olan düşünceleri, kayıt dışı ekonomiyi büyütecek ya da azaltacaktır. Devletin yaptığı harcamalara karşı duyulan şüpheler toplumdaki vergi bilincinin zayıflamasına neden olabilir. Toplumu oluşturan bireyler, devletin vergi gelirinin etkin olmayan verimsiz harcamaları artıracığını düşünebilir ve mümkün olduğunca daha az vergi ödeme yoluna gidebilir. Kayıt dışı ekonominin hızla genişlemesi devletin gelirlerini azaltacağından, devlet önceki vergi gelirine ulaşabilmek için vergileri artırmak zorunda kalacaktır. Artan vergiler ise kayıt dışı ekonominin daha fazla büyümesine neden olacaktır (Çetintaş, Vergil, 2003: 18).

Hukuki açıdan bakıldığında ise, vergi kanun, yönetmelik ve tebliğlerinin yeterince açık ve anlaşılabilir olmaması ve sık sık değiştirilmesi sonucu, mükelleflerce düzenlemelerin izlenebilmesinde yaşanan güçlükler, mükelleflere tanınan muafiyetler, vergi istisnaları, genel bütçe gelirlerine dahil olmayan ancak, devletçe zorunlu kılınarak karşılıksız olarak alınan katılma payları, kamu vakıf ve

derneklerine yapılan zorunlu bağışlar gibi “kayıt dışı vergiler” (Akalın, 1996: 36), vergi idaresinin hantal yapısı, bu yapı nedeniyle ortaya çıkan denetleme zorluğu, denetim sıklığının seyrekliği gibi nedenler de mükellefleri kayıt dışı çalışmaya yöneltmektedir (Işık, Acar, 2003: 121).

c) Sosyal Nedenler

Türkiye’de toplanan vergi gelirlerinin etkin bir şekilde ve bireylerin gerekli gördüğü alanlarda kullanılmaması, rüşvet ve yolsuzlukların yaygın olması kamu kaynaklarının israf edilmesi, vergi ödeyenlerin vergi bilincinin ve ahlakının zayıflamasına neden olmuştur. Dolayısıyla, vergi bilinci ve ahlakının düşük olması kayıt dışı ekonominin giderek artmasını sağlamaktadır. Çünkü insanlar vergi olarak ödedikleri paraların kendilerine yol, köprü ve hastane olarak dönmeyeceğini düşünmekte ve dolayısıyla devlete vergi ödemede pek istekli olmamaktadırlar (Sarılı, 2002: 41-42).

Böyle bir bilinç ve düşüncede olan mükellefler, ileride vergi mükellefi olmaya aday kişileri de daha mükellef olmadan olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Ülkemizde nüfus artış hızının yüksek olması, nüfusun önemli bir kısmının kırsal alanlarda yaşaması, tarım ve hizmetler sektörünün üretim ve istihdam açısından önemli bir paya sahip olması, işsizlik oranının yüksekliği ve gelir dağılımının bozukluğu gibi düzeltilmesi için belli bir zamana ihtiyaç duyan “yapısal” nedenler de, kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü etkilemektedir (Işık, Acar, 2003: 122).

3.1.4. Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri

a) Olumlu Etkileri

Kayıt dışılık durumu GSMH yönelik olarak olumlu etki yaratabilmektedir. Şöyle ki, kaçakçılığın olduğu durumda GSMH seviyesinin daha yüksek olması başlıca iki sebebe dayandırılmıştır. Bu sebeplerden ilki, kaçakçılık durumunda ücret ödemelerinden vergi kesilmeyeceği için emek talebinin emek fiyatına esnekliğinin yüksek olduğu varsayımı altında, emek talebinin artacak olması yani kayıt dışı ekonominin istihdamı artıracağıdır. Çünkü işverenler daha düşük işçilik maliyetleriyle karşılaşacaklar ve işçilerin de reel ücretleri artacaktır. İkincisi ve daha da önemli olan sebep ise, GSMH' nin kendi başına tüketim düzeyinden etkileneceği ve tüketime artmasıyla GSMH seviyesinin yükseleceğidir (Yılmaz, 1998: 486).

Kayıt dışı ekonomide yaratılan gelirler, borsa ve bankalar kanalıyla kayıtlı sektöre aktararak kayıtlı ekonomiye kaynak sağlamaktadır. Kayıt dışı işlemler ekonomide yarattığı talep nedeniyle işsizliği ve yoksulluğu azaltıcı bir sonuç taşımakta, gelir dağılımına olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Kayıt dışı ekonomi, kayıtlı ekonominin müşterisidir. Kayıt dışı işlemler sonucu elde edilen fonlar, menkul kıymet borsaları ve bankacılık sistemi kanalıyla ekonomiye mali kaynak sağlamaktadır. Enflasyon açısından bakıldığında ise, kayıt dışı ekonomi enflasyon vergisinin en büyük mükellefidir. Kayıt dışı ekonomide işlemler genelde nakit para ile yapıldığından ve elde tutulan nakdin reel gücünün enflasyon vergisi ile aşındırılması nedeniyle devlete aktarılan tutar kadar devlete gelir sağlanmaktadır.

(Işık, Acar, 2003: 130)

Ekonomik büyümenin öncelikli tercih olduğu bir ülkede; eğer alınan vergilerle devlet tarafından gerçekleştirilen büyüme oranı, bu vergilerin kişilerin elinde kalması durumunda sağlanacak büyümeden daha düşük ise, kayıt dışı çalışmanın olumlu sonuçlar yarattığı ileri sürülebilir. Diğer yandan, kayıt dışılığın toplumda sosyal patlamaları engelleyeceği görüşünün onun olumlu bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu görüşe göre, mükellefler ağır bir vergi yükü altında

ezilmektedirler ve dolayısıyla hayatlarının devamı açısından vergi kaçırmak zorunda kalmaktadırlar. Böyle bir durum devletin vergi gelirlerinde azalmaya neden olmakta fakat sosyal patlamaları da engellenmektedir. Ayrıca ekonomiye canlılık gelmesini sağlayarak ekonomide meydana gelebilecek olan resesyon veya depresyon durumunu da önlemektedir (Kıldış, 2006: 20).

b) Olumsuz Etkileri

Kayıt dışı ekonominin olumsuz yönlerinden birisi, elde edilen verilerin gerçeği yansıtmamasına neden olmasıdır. Toplanan veriler kayıtlı ekonomik verileri yansıtmakta bir de bunun dışında kalan kayıt dışı ekonomik veriler ise kapsam dışında kalmaktadır. Bu durum da, eldeki verilerden hareketle yapılacak çeşitli konular hakkındaki tahminlerin gerçeğe uzak kalmasına neden olmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin zararlı etkisi özellikle vergi kayıpları yaratması yoluyla da karşımıza çıkmaktadır. şöyle ki, kayıt dışı işlemler nedeniyle ödenmeyen vergiler bütçe açığına yol açmaktadır. Açığı kapatabilmek için ise devlet ya enflasyonu göze alarak para basmak ya da borçlanmaya gitmek zorunda kalmaktadır. Artan borçlanma talebi ise faiz oranlarının yükselmesine ve borç yükünün giderek sürdürülemez hale gelmesine yol açacaktır. Bu durum aynı zamanda vergi yükümlülerinin vergi yükünü, dürüst yükümlüler aleyhine çevirerek vergi eşitsizliğine de yol açmaktadır. Devlete vergi verilmemesi dolayısıyla, kayıt dışı ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin maliyetleri kayıtlı ekonomiye nazaran daha düşük olmakta, bu durum kayıtlı mükelleflere yönelik olarak haksız rekabete yol açmaktadır. Sonuç olarak da kayıt dışı ekonomi, sermayenin, vergi yükünün görelili olarak düşük olduğu ve makro ekonomik büyüme yönünden etkisi yüksek olmayan alanlara kaymasına neden olacaktır (Işık, Acar, 2003: 130).

Kayıt dışı ekonominin son bir olumsuz yönü ise, sektörler veya firmalar arasında haksız rekabete yol açmasıdır. Kayıt dışı çalışan firmalar veya sektörler, kayıtlı olanlara göre daha düşük maliyetler ile çalışmakta ve faaliyet sonucu elde ettikleri getiri daha yüksek olmaktadır. Bu durumda kayıtlı olanların haksız rekabete uğramasına ve büyük zararlar görmelerine neden olmaktadır.

3.2. İdari Yapıdan Kaynaklanan Nedenler

3.2.1. Denetimlerin Yetersizliği

Vergi denetimleri, meydana gelebilecek olan kayıp ve kaçakların tespit edilmesinde önemli bir role sahiptir. Bilindiği gibi vergi sistemimize göre mükellefler gelirlerini beyan etmekte ve bu beyandan hareket ederek ödeyecekleri vergi miktarları hesaplanmaktadır. Ancak kimi zaman mükellefler beyanlarında gerçeğe aykırı bildirimler yapabilmekte ve kayıplara yol açabilmektedir. İşte bu noktada da vergi denetimlerinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Mükelleflerin vergi yasalarında belirtilen kurallara uygun hareket edip etmediklerini, beyanlarının doğru olup olmadığını ve bu doğrultuda ödeyecekleri vergi miktarlarının gerçeği yansıtır yansıtmadığını tespit etmek için yapılan vergi denetimleri, vergi kayıp ve kaçaklarının en az düzeye indirilmesinde önemli bir role sahip olmaktadır (Şeker, 1994: 7).

Denetim, önlemeye yönelik olarak yapılan bir faaliyettir ve uygulama esnasında hataların, kayıp ve kaçakların önlenmesi temel amaçtır. Böyle olunca bugünkü denetim faaliyetlerinin de gözden geçirilmesi gerekmektedir. Burada denetimden kastımız hem vergi dairelerini teftişe yönelik iç denetim hem de mükellefleri denetlemeye yönelik dış denetimdir. Günümüzde iç denetim ve dış denetim birbirine girmiş durumdadır (Karyağdı, 2001: 18-20).

Yukarıda belirtildiği gibi vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde hayati bir öneme sahip olan vergi denetimi faaliyeti ülkemizde gerektiği gibi etkin ve verimli şekilde yapılamamaktadır. Köprübaşı (2000: 33) bu durumun nedenleri arasında, denetim faaliyetlerini arttıracak plan ve programların yapılmaması, vergi denetim elemanlarının sadece denetim faaliyetlerini değil başkaca idari görevleri de yerine getirmeleri, vergi mükelleflerinin tespit edilmesinde esas alınacak kriterlerin bir takım yasal, idari vb. sebeplerle oluşturulamaması, taşra teşkilatlarında yer alan denetim elemanlarının eğitim düzeylerinin yetersiz olması ve denetim elemanlarının yeterli düzeyde ücret almamasını göstermiştir. Tüm bu sebepler denetim

elemanlarının, etkin ve verimli şekilde denetim yapamamasına veya bir takım yolsuzluklara göz yummasına sebep olabilmektedir. Bu durum sonucunda da hem ülke ekonomisine büyük zararlar verecek olan vergi kayıp ve kaçakları hem de denetçilere ve dolayısıyla da devlete duyulan güvende zedelenmeler meydana gelmektedir.

Sonuç olarak bakıldığında, vergi sistem ve tekniklerinde meydana gelen değişiklikler neticesinde var olan mevcut durumun günün gerektirdiği şartlara tam ayak uyduramadığı ve idari açıdan köklü bir takım düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir.

3.2.2. Personel Sayısının Yetersizliği

Vergi yönetiminde çalışan personel, devlet ile mükellef arasındaki ilişkinin etkin, verimli olarak kurulmasında ve sürdürülmesinde önemli bir etkidir. Aynı zamanda devletin etkili denetimler yapması için de yeterli sayıda personele gereksinimi olmaktadır. Bununla birlikte personel sayısının yanı sıra personelin yaptığı işe uygun bilgi ve donanımına sahip olması da önemlidir.

Denetim elemanlarının yetersiz sayıda olması veya gerekli niteliklere sahip olmaması bazı suiistimallere veya aksaklıklara yol açabilir. Denetim elemanları personel yetersizlikleri nedeniyle kendi işlerinin yanı sıra başka işlerde de çalışmakta, bu durum da yoklamaların zamanında yapılamamasına neden olmaktadır. Ayrıca işin gerektirdiği nitelik ve bilince sahip olmayan denetçiler, kimi zaman yakınlarını kayırma yoluna gidebilmektedir. Tüm bu sakıncaların giderilmesi için tüm çalışan personelin hizmet içi eğitime tabi tutulması ve kendi memleketlerinde çalıştırılmamaları yararlı olacaktır (Yayman, 1999: 208).

Mevcut duruma bakıldığında devletin, vergi denetim personeli sayısının azlığı nedeniyle güçlük yaşadığı ve bu durumun da kadro olmadığından değil, kadroların doldurulmadığından kaynaklandığı görülmektedir. Var olan bu durumun en önemli nedeni olarak verilen ücretlerin yetersizliği gösterilebilir. Denetim elemanları belli bir bilgi ve birikim düzeyine ulaşmış kişilerden oluşmaktadır. Ancak verilen ücret düzeyi bu kişileri tatmin etmemekte, dolayısıyla da bu kişiler ya

doğrudan özel sektörde işe başlamakta veya kamu sektöründen özel sektöre doğru geçiş yapmaktadırlar. Bu durumda devletin, zaten az sayıda olan yetişmiş elemanını kaybetmesine neden olmaktadır. Ayrıca ücret dışında işin gerektirdiği donanımların da eksiksiz olarak sağlanması gerekmektedir.

3.2.3. Bilgi İşlem Teknolojilerinin Yetersizliği

Bilindiği gibi çağımız artık teknoloji çağı olmuştur. Özellikle de bilgisayar teknolojilerinde giderek artan ilerlemeler meydana gelmektedir. İşte tüm alanlarda kullanılan ve işlemleri kolaylaştıran bu teknolojinin, ülkemizdeki vergi dairelerindeki işlemlere de entegrasyonu zorunluluk haline gelmiştir.

Vergi dairelerindeki bilgi işlem teknolojilerinin bugünkü durumuna bakıldığında görülüyor ki, büyük şehirler ve bazı diğer iller dışında tam bir bilgi işlem ağına geçilmiş değildir. Bilgi işlem yapısının var olduğu illerde de donanım eksiklikleri bulunmaktadır. Bu durum, her yıl artan mükellef sayısını ve onların sorumlu oldukları birden çok türdeki vergi işlemlerinin takibini zorlaştırmaktadır. Ayrıca mükellefler sadece birden fazla vergi türüyle değil, farklı yerlerdeki vergi daireleriyle de ilişki içindedir. Bu birimler arasındaki koordinasyonun etkin bir şekilde sağlanamaması vergi işlemlerinin yerine getirilmesini güçleştirmekte veya eksik olarak gerçekleştirilmesine neden olmaktadır.

Mükelleflerin bilgi işlem teknolojisiyle tam bir kontrol altına alınamaması, kötü niyetli kişilerin durumu suistimal edip vergi kaçırmasına sebep olabilmektedir. Çünkü otomasyon sisteminde yer almayan bir bilgi kolaylıkla silinebilmekte veya değişikliğe uğratılabilmektedir. Ayrıca denetim elemanları da otomasyon sistemine geçirilmemiş bir bilgiyi gözden kaçırabilmekte ve mükellef hiç suçu yokken vergi kaçırmış gibi görünebilmektedir. Bu nedenle bilgi işlem yapısı sadece işlemler açısından değil, etkin ve verimli bir vergi denetimi için de önemlidir.

3.3. Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Nedenler

Vergi kayıplarının oluşumuna neden olan etkenlerin bir kısmı da vergi mevzuatından kaynaklanmaktadır. Vergi kanunlarında meydana gelen sık değişimler, sık sık çıkarılan ve artık amacından sapmış olan vergi afları, vergi kaybına neden olan mükelleflere uygulanan yaptırımların etkinliğinin azalması ve mükellefin vergisini öderken esas aldığı oranların yüksek olması; mükellefleri vergi kaçırmaya veya eksik vergi ödeme yönünde teşvik etmektedir.

3.3.1. Vergi Kanunlarının Sürekli Değişime Uğraması

Vergi kanunlarında sık sık değişiklikler yapılmamalıdır. Çünkü kanunlar üzerinde sürekli değişim yapılırsa bu durum vergi mevzuatını daha karmaşık ve içinden çıkılmaz hale getirecektir.

Vergi mevzuatının ülkenin mali, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Vergi sistemine bakıldığında, sık sık çıkarılan yasalar, tebliğler, müktezalar vb. nedeniyle vergi mevzuatımızın karmaşık bir hale geldiği görülmektedir. Meydana gelen bu karmaşıklık mükelleflerin zaten fazla olumlu bakmadığı vergi ödeme işlemini daha da itici hale getirmektedir (Köprübaşı, 2000: 43). Ayrıca mevzuatta yapılan sık değişiklikler, mükelleflerin hukuki güvenlik duygularının zedelenmesine ve mali belirsizliklere itilmesine sebep olur. Mali istikrarın öncelikle hukuki istikrarın sağlanmasıyla mümkün olacağı unutulmamalıdır (Şenyüz, 1992: 22).

3.3.2. Vergi Cezalarının Caydırıcı Olmaması

Vergi mükelleflerinin vergi kaçırma suçlarına bakış açısı ile ödedikleri vergi arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Mükelleflerin, vergi yasalarının yada kamu

vicdanının vergi kaçırmayı sıradan, basit bir suç olarak görmesi, ekonomik faaliyette bulunanların gelirlerini gizlemesine sebep olacaktır (Köprübaşı, 2000: 45).

Bilindiği gibi vergi sistemimiz beyan esasına dayanmaktadır. Bu bakımdan mükellefler tarafından verilen beyanın çok iyi incelenmesi gerekmektedir. Ancak, ülkemizdeki vergi inceleme oranı %3-5 civarındadır. Ayrıca cezalar da caydırıcılık etkisini kaybetmiştir. Kişilerin hürriyetini bağlayıcı nitelikteki hapis cezası da çok düşük bedellerle nakdi cezaya çevrilebilmektedir. Cezaların etkisini kaybetmesinin nedenlerinden birisi de uzlaşma müessesesinin varlığıdır. Uzlaşma Türkiye'yi adeta vergi cenneti haline dönüştürmüştür (Usta, 1994: 68).

Devletin kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için ihtiyacı olan vergiyi toplayabilmesi, mükelleflerin vergi ödememeleri durumunda uygulanacak olan cezaların etkinliğine bağlıdır. Fakat vergi mevzuatımıza bakıldığında var olan cezaların çok yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu durum da mükellefleri vergi kaçırma yönünde teşvik etmekte ve vergilerini ödememelerine veya eksik olarak ödemelerine neden olmaktadır.

3.3.3. Vergi Afları

Ülkemizde, 1982 Anayasası'nın 87'inci maddesine göre yasama organına af çıkarma yetkisi verilmiştir. T.B.M.M., bu yetkisini vergilerle ilgili olarak da kullanabilmektedir. Vergi afları, önemli vergi reformları sonrası geçmişten kalan sorunlu dosyaların kapanması için veya çok yoğun yaşanan ekonomik durgunluklar döneminde bu durgunluğun yarattığı sorunları bir nebze hafifletebilmek için yararlı niteliklere sahiptir. Ancak çok sık aralıklarla çıkartılan vergi afları vergi kaçakçılığına neden olmaktadır (Uluatam vd., 1995: 38).

Çıkarılan vergi afları mükellefler tarafından suistimal edilmekte ve gerçek fonksiyonunu yerine getirmekten uzaklaşmaktadır. Mükelleflerin gerçekten sıkışık olması durumunda çıkartılan, hem mükellefi rahatlatıp faaliyetini sürdürmesini sağlayan hem de devletin mükelleften hiç alamamaktansa belli miktarda bir vergi almasını sağlayan vergi afları, artık mükellefler için vergiden kaçma yolu haline gelmiştir. Vergi ödemekle yükümlü olan mükellef, vergisini zamanında beyan

etmemekte veya ödememekte ve vergi affının çıkmasını beklemektedir. Bunun sonucunda da ya hiç vergi ödememekte ya da vermesi gerekenden daha az miktarda vergi ödemektedir. Bu durumda hem devletin gelirlerinde azalmaya neden olmakta hem de gerçekten sıkışık durumda olan ve vergisini istikrarlı olarak ödeyen mükelleflerin dolaylı olarak olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Çünkü vergi affının suistimali sonucu meydana gelen ek vergi kaybı, diğer mükelleflere yük olarak yansımaktadır.

3.3.4. Vergi Oranlarının Yüksek Olması

Türk vergi sistemini oluşturan vergiler oran itibariyle diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında ülkemizdeki vergi oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Gelir vergisi tarifeleri %15'ten %40'a kadar değişiklik gösterirken, diğer oranlar ise %20'den %45'e kadar değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de gelir vergisinde artan oranlı tarife usulü benimsenmiştir. Tarifelerin bu kadar yüksek olması mükellefleri vergi kaçırma yönünde teşvik etmektedir (Köprübaşı, 2000: 42).

Vergi oranlarının yüksek olmasına yol açan artan oranlı vergi tarifesine yönelik olarak ekonomistler ayrıca şu eleştirilerde bulunmuşlardır (Bildirici, 1995: 4):

- Sermaye birikimine engel olması
- Vergi sosyalizmine neden olması
- İdeal bir artan oranlılık formülünün bulunmaması
- Azınlık seçmene adaletsiz davranılması tehlikesi
- Piyasa gelir dağılımının bozulması
- Ekonomideki nispi fiyat mekanizmasını bozması

3.4. Muhasebe İşlemlerinden Kaynaklanan Nedenler

Denetçinin özellikle muhasebe denetimi esnasında karşılaşacağı sorunların başında muhasebe kayıt hataları ve hileleri gelmektedir. Hata işlemi, bilinerek ve istenerek yapılan bir eylem değildir ancak hile, bilinerek ve istenerek yapılmaktadır.

3.4.1. Muhasebe Hatalarından Kaynaklananlar

Muhasebede hata, muhasebe elemanının unutkanlık, dikkatsizlik ve bilgisizlik gibi nedenlerle istemeyerek yapmış olduğu yanlışlardır (Aksoy, 1984: 37).

Vergi Usul Kanunumuzda da muhasebe hatasının tanımı ve buna ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Buna göre; herhangi bir kasıt unsuru taşımayan, dikkatsizlik, bilgisizlik, unutkanlık vb. nedenlerle kayıt ve hesaplarda yapılan yanlışlıklara muhasebe hatası denilmektedir. Yapılan bu hataları tespit edip ortaya çıkarmak, bunların düzeltmelerini sağlamak, yapılan muhasebe hataları nedeniyle ortaya çıkabilecek vergisel kayıpların önüne geçebilmek vergi incelemesinin başlıca amaçları arasında yer almaktadır (V.U.K., M.29)

Güçlü (2005: 74-75) en çok rastlanan muhasebe hatalarını şu şekilde sınıflandırmıştır:

- **Hesap Adında Hata:** Kasa hesabına borç yazılması gerekirken alıcılar hesabına borç yazılması gibi ya da peşin mal satışı olan bir işlemde kasa hesabının borçlandırılmaması sonucu doğan hatadır.
- **Miktarda Hata:** Depoya giren veya çıkan malın denetiminde fatura muhteviyatındaki mal miktarı önem kazanır. Muhteviyatta yapılacak bir hata stok eksikliği ya da stok fazlasına neden olabilir.
- **Tutarda Hata:** Gerek fatura vb. belgelerin tutarında gerekse bu belgeleri kayıtlara yansıtırken hata yapılması mümkündür. Buradaki hata; miktar, birim fiyat ve tutar uyumsuzluğuna ilişkindir.
- **KDV Oranında ve Miktarlarında Hata:** Bilindiği gibi her mal ve hizmet teslimi KDV doğurur. Hangi mal ve hizmetin, hangi oranda KDV'ye tabi

olacağı yasayla belirlenmiştir. Ancak düzenlenen belgelerde, oran hatası veya KDV miktarını hesaplamada hatayla karşılaşılması mümkündür.

- **Toplam Hataları:** Para ve mal sirkülasyonunun izlenmesi sırasında karşılaşılan toplama hatalarıdır.
- **Devir Hataları:** Bir önceki döneme ait olan verilerin bir sonraki döneme devrinde gerçekleşen hatalardır.
- **Tarihte Hata:** Belgenin tarihi ile kayıt tarihinin uyumlu olmamasından kaynaklanan hatadır.
- **Belge Düzeninde Hata:** Fatura vb. belgelerde kaşe, imza olmaması, faturanın açık olmasına rağmen kapalı fatura gibi kaydedilmesinden veya fatura alınması gerekirken gider pusulası alınması gibi işlemlerden kaynaklanan hatadır.
- **Muhatapta Hata:** Tüzel kişiliklerde fatura vb. belgenin ortaklık adına düzenlenmesi gerekirken belgenin başka bir isim adına düzenlenmesi sonucu oluşan hatadır.
- **Zaman Diliminde Hata:** İncelenen dönemle, hazırlanan mali tabloların aynı döneme ait olmaması sonucu meydana gelen hata türüdür.
- **Muhteviyatta Hata:** Alınan malın farklı bir mal olmasına rağmen başka bir mal alınmış gibi fatura düzenlenmesidir.
- **Sayım Hataları:** Kasa ve stok sayımında yapılan hatalardır.
- **Belge Hataları:** Kayda esas belgenin geçerli bir belge olup olmadığı tartışma konusu olabilir. Örneğin, vergi mükellefi olan bir firmanın sağladığı gelire karşılık fatura düzenlemesi gerekirken gider pusulası düzenlemesi gibi.
- **Defter Hataları:** Birinci sınıf tacir olan işletmelerin bilanço usulüne göre defter tutmaları esastır. Ancak kimi zaman işletme defteri tuttuklarını görmemiz de mümkündür.

3.4.2. Muhasebe Hilelerinden Kaynaklananlar

Muhasebede hile, başkalarını yanıltma amacı taşıyan muhasebe kayıt ve işlemlerinde bilinçli olarak meydana getirilen düzensizliklerdir (Aksoy, 1984: 37).

A.B.D. Hile Araştırma Kurumu'nun (ACFF) yaptığı çalışmalara göre hilelerin çeşitli yöntemlere göre yakalanma oranları şunlardır (Güçlü, 2005: 73):

TABLO 5. Muhasebe Hilelerinin Çeşitli Yöntemlere Göre Yakalanma Oranları

<u>Yöntem</u>	<u>Oran (%)</u>
Çalışanlardan alınan ipucu ve tasfiyelerle	20.3
Rastgele	18.8
İç denetim yapılırken	10.6
İç kontrol denetlenirken	15.4
Dış denetim esnasında	11.1
Müşteri ihbarıyla	8.2
Genel kanı ve uyarılarla	6.2
Satıcı firma ihbar ve uyarılarıyla	2.7
Genel ihbarlarla	1.7

Muhasebe hileleri denetçiyi en çok yoran ve zorlayan konuların başında gelmektedir. Muhasebe hileleri çok sayıdadır. Çok sayıdaki hilelerden bazıları şunlardır (Güçlü, 2005: 75):

- Belgelere dayanmayan muhasebe kayıtları (hayali kayıt)
- Belgedeki miktar önüne ya da sonuna rakam eklemek yoluyla yapılan kayıtlar (tahrifatlı kayıt)
- Sahte belgeye dayalı kayıtlar. Paravan şirketlerden alınan faturaların kaydedilmesi vb.
- Ortaklara ya da yakınlarla hayali avans kaydı yapılması
- Kapalı faturanın (bedeli peşin alınmış) açık fatura gibi kayıtlara yansıtılması ya da vadeli mal alımı olduğu halde peşin ödenmiş gibi kasadan çıkış yapılması
- Şirketin ya da firmanın faaliyet konusu ile ilgili olmayan bazı harcamaların işletme kayıtlarına yansıtılmış olması

- Gerçekte daha az miktarda mal ve hizmet satın alındığı halde, alından fazla miktarda fatura vb. belge alınmış olması
- Bilinçli yapılan matematiksel hatalar. 10.00 YTL'nin, 10.00.00 YTL gibi yazılması
- Yargı kararıyla alınan giderlerin kaydedilmemesi
- Muhatap tarafından düzenlenmesi mümkün olan gider pusulasının her konuda sıkça düzenlenmesi
- Bilinçli yapılan mükerrer kayıtlar ya da bazı tahsilat kayıtlarının atlanması
- Ortaklar cari hesabının sık kullanılması, üretilen mal miktarının gizlenmesi
- Depo ve stok mevcudunun olduğundan çok gösterilmesi
- Sigorta şirketlerinden, bağlı olunan şirket adına ödenen ve borçtan mahsup edilen gider vergisinin hiç ödemediği halde ödenmiş gibi gösterilmesi yada daha az ödendiği halde tamamının mahsup edilmesi veya yangın sigorta vergisinin beyan edilmemesi
- Çalışanların kayıt dışı kalması ve sigortalanmaması
- Banka ve havale giriş-çıkışlarında bilinçli bir biçimde yapılan kayıt atlamaları
- Fatura düzenlemek durumunda olmayan kurumlarda gerçeğe aykırı belge düzenleme
- Hayali adlara hesap açılması
- Mal ve hizmetlerin tarihi ile fatura tarihinin aynı olmaması
- Kayıt dışı mal ve hizmet satışları
- Fire oranlarının olduğundan az ya da yüksek gösterilmesi
- Yeniden değerlendirme ve amortisman ayırma da ayrılması gerekenden daha fazla miktarda ayırma
- Duran varlığın daha yüksek bir fiyatla satılmasına rağmen düşük bedelle satış gösterilmesi
- Temsil ve ilzam giderlerinin olduğundan daha fazla gösterilmesi
- Mal ve hizmetin işletme ile ilgili olmayan birisi adına alınmasına rağmen belgenin işletme adına alınması
- Hisse senedi ve tahvilden sağlanan gelirin kayıt dışı bırakılması
- Yabancı para kur farklarının gizlenmesi

- Hayali yedek firma kurarak sahte belge akışının sağlanması
- Vergi mükellefi olmayan kooperatif, vakıf ve dernek gibi kuruluşlarda tutanaklarla harcama yapıldı gösterilmesi
- Götürü işi altında adresi belli olmayan şahıslara gider pusulası düzenlettirilmesi
- Daha önce ticari faaliyetine son vermiş vergi mükelleflerinin kullanılmayan ve iptal edilmeyen faturalarının düzenlenmesi
- Kimliğini kaybeden ya da ölmüş şahıslar adına vergi numarası alarak onlar adına fatura düzenlenmesi
- Kayıtlar ile mali tabloların uyumlu olmamasına rağmen uyumlu gibi gösterilmesi
- Henüz ödenmemiş borçların ödenmiş gibi gösterilmesi ya da tahsil edilen alacakların henüz tahsil edilmemiş gibi gösterilmesi
- Gerçekte daha az bedelli mal satıldığı halde yüksek bedelli fatura düzenlenmesi ya da daha fazla mal satıldığı halde daha az bedelli fatura düzenlenmesi vb. çoğu hile yöntemleri mevcuttur.

Gürbüz (1995: 61) yukarıdaki kısımda aktarılan hata ve hilelerin dayandığı nedenleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

a) Bilgisizlik: Muhasebe bölümünde çalışan personelin Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerini, yasal düzenlemeleri ve işletmenin muhasebe sistemini iyi bilmemeleri, bir takım hataların yapılmasına yol açabilir.

b) Dikkatsizlik ve İhmal: Muhasebe personeli görevini yaparken gerekli dikkat ve özeni göstermeyebilir. Bazı durumlarda ağır ihmal, suç olarak kabul edilir.

c) Çeşitli Yolsuzlukları Gizlemek: İşletme personeli, özel ve gayrimeşru çıkar sağlamak amacıyla hırsızlık, ihtilas ve dolandırıcılık şeklinde yapmış oldukları yolsuzlukları gizlemek amacıyla kayıt, hesap ve belgeler üzerinde bazı düzensizlikler yapabilirler.

d) İşletmenin Gerçek Durumunu Başka Gösterme: İşlemlerin kaydedilmesinde ve mali tabloların hazırlanmasında işletme yönetiminin taraflı davranışı, çeşitli düzensizliklere yol açabilir. Örneğin; fazla kredi sağlamak, yeni ortak almak, fazla kar dağıtmak, şirketin hisse senetlerinin fiyatını yükseltmek ve diğer bazı yararlar

sağlamak amacıyla işletmenin bilançosu süslenir. Buna karşılık ayrılan ortakla veya mirasçılarla ve alacaklılarla avantajlı anlaşmalar yapmak, az kar dağıtmak veya hiç dağıtmamak, işletmenin hisse senetlerinin fiyatlarını düşürmek gibi amaçlarla bilanço maskelenebilir.

e) Vergi Kaçırma: Günümüzde vergi yükünün fazla yüksek olması nedeniyle iş sahipleri, daha az vergi ödemek için çeşitli yollara başvurmaktadırlar. Örneğin; kayıt dışı işlemler, uydurma hesaplar, belge sahtekarlığı vb yollara başvurulması.

3.5. Vergi Mükelleflerinden Kaynaklanan Nedenler

Vergi mükelleflerinden kaynaklanan vergi kayıpları temelde üç nedenden dolayı meydana gelmektedir. Bunlar; mükellefin toplanan vergilerin harcanması konusunda devlete olan güvensizliği, devletin vergi cezalarına yönelik çıkaracağı af beklentisi ve psikolojik olarak hissettikleri tepkidir. Bu faktörler mükellefin vergi ödeme konusuna olumsuz olarak yaklaşmasına ve vergi ödemekten kaçınmasına sebep olmaktadır.

3.5.1. Devlete Olan Güvensizlik

Devletin hukuki varlığı, kanunları uygulamadaki etkinlik ve vatandaşların hukuki zorunlulukları anlama ve kabul etmesi vergi ahlakını etkilemektedir. Standart bir vergi ahlakı gelir düzeyi, işsizlik oranı, vergi oranı, vergi idaresinin etkinliği durumundan da etkilenir. Bireyin içinde bulunduğu referans grubunun da bireyin vergi kaçırmasında etkisi büyüktür (Tekir, 1993: 105).

Devletin kamu hizmetlerini yerine getirmek amacıyla topladığı vergilerin nerelere harcandığının ayrıntılı olarak halka duyurulmaması halkta; devlete karşı bir güvensizlik, vergilerin gereksiz veya şaibeli yerlere harcandığı düşüncesini yaratmaktadır. Bu durumda mükellefte vergi ödemeye ilişkin olarak olumsuz bir psikoloji oluşmasına ve vergi ödemekten kaçınmasına sebep olmaktadır.

Mükelleflerin vergilerin adil olmadığı yolundaki inancı da, vergi kaçırma nedenini oluşturmaktadır. Ancak mükellefler kendilerine az vergi yükü yükleyen vergilerin adil olduğunu düşünürler. Bu kanının değişmesi gerçek vergi ödeme güçlerini kavratacak vergileme ile mümkün olacaktır (Derdiyok, 1993: 29).

Mükellefler, gelirlerinde meydana getirdiği azaltma nedeniyle vergiye hoş bakmamaktadırlar. Bir de vergi ödemeyen kişilerin kamu hizmetlerinden vergi ödeyenler kadar yararlanması mükelleflerin vergiye karşı olan direncini daha da arttırmakta ve onları vergi kaçırmaya itmektedir (Aydemir, 1995: 40).

3.5.2. Af Beklentisi

Toplumda sık sık af yetkisinin kullanılması adalet ve kanunlara olan güveni azaltmaktadır. Diğer yandan cezaların etkinliğini azaltıp suç işlemeyi özendirici niteliğe sahip olmaktadır. Bir suçluyu sık sık affetmek her suçun mutlak bir ceza göreceği prensibini yok etmektedir. Bu nedenle ekonomik ajanlarda cezalandırılmama umudu oluşmaktadır. Vergi affı nedeniyle oluşan diğer bir olumsuzluk ise, vergisini tam olarak ödeyen dürüst mükelleflerin cezalandırılmış olmalarıdır. Gelir sağlamak amacıyla çıkarılan aflar uzun dönemde tüm vergilerde kayıplar doğurabilecektir. Çünkü yükümlülerin hepsi af beklemeye başlayacaklardır (Yalçın, Başer, 1996: 109-110).

Yukarıda belirtildiği gibi vergi ödemekle yükümlü olan mükellefler af çıkacağı beklentisi ile vergi ödemekten kaçınmaktadırlar. Bu durum da vergi kayıplarının artmasına neden olmaktadır. Mükellefler nasıl olsa birkaç yıl sonra af çıkar ve ödemediğim veya eksik ödediğim verginin cezasından kurtulurum, ödemediğim kısım da bana kar kalır anlayışıyla hareket etmektedirler. Bu durumun en büyük nedeni de birkaç yıl arayla çıkan vergi aflarıdır. Sürekli çıkan bu vergi afları mükelleflerde böyle bir anlayışın gelişmesine neden olmuştur.

Vergi mükelleflerinin normal zamanında vergi ödemek istememelerinin ve aftan yararlanmak istemelerinin bir diğer sebebi de, diğer mükellefler aftan yararlanıp kendisi vergisini ödeyince bu durumu haksızlık olarak nitelemekte ve vergi ödemeye karşı olumsuz bir yaklaşım geliştirmektedirler.

3.5.3. Psikolojik Olarak Duyulan Tepki

İnsan ihtiyaçları sınırsız, bu ihtiyaçları karşılayacak kaynakların sınırlı olması nedeniyle bireyler harcamalarını gelirlerine göre ayarlamak zorundadırlar. Ancak vergi olgusu, karşılıksız olarak verilen maddi değerdır. İnsanlar, yapısı gereğı karşılıksız olarak bir şeyi başkalarına vermek istemezler. Vergi mükelleflerinin gelirleri üzerine konulacak dolaysız bir verginin veya tüketimlerinin üzerine konulacak dolaylı bir vergi, ödeme gücünü daha da sınırlandıracaktır. Bu durumda mükellefler, vergiye karşı bazı davranış hareketlerinde bulunurlar. Vergiye karşı mükelleflerde beliren ilk tepki, vergiyi ödememek şeklindeki davranıştır. Mükelleflerin bu ilk tepkisi, vergiye tabi bir malın tüketimini kısmak, üretim faaliyetlerini terk etmek gibi hareketlerle ortaya çıkarak kanunlara aykırı bir nitelik taşımayabileceğı gibi; vergi kaçakçılığı şeklinde yasal olmayan bir yöne de kayabilmektedir (Sönmez, 1973: 3).

BÖLÜM IV.

4. MUHASEBE DENETİMİ

4.1. Muhasebe Denetiminin Tanımı

Denetim eskiden “murakabe” olarak tanımlanan sözcüğün bugünkü karşılığıdır. Denetim, insanların topluluk halinde yaşamasıyla birlikte doğan bir zorunluluktur. Ekonomik yaşamın hızla gelişmesi de denetimi geliştirmiştir.

Denetim kavramını değişik biçimlerde tanımlamak mümkündür. En yaygın kabul gören denetim tanımı; “Ekonomik faaliyet ve diğer olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçlarını ilgi duyanlara iletmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları irdeleyip değerlendiren, sonucunu muhataplara bildiren sistematik bir süreçtir (Auditing Concepts Committee Report: Of The Committee on Basic Auditing Concepts, 1972)

İşletmelerin toplumların ekonomik ve teknolojik gelişimi sonucunda büyük boyutlara ulaşması, işletmelerle ilgilenen kişilerin sayılarını ve etkinliklerini arttırmıştır. Karar verme durumunda olan yatırımcılar; çalışanlar, devlet, yabancı kaynak sağlayıcıları, danışmanlık kuruluşlarının etkin karar verebilmeleri elde edecekleri güvenilir bilgiye bağlıdır. Güvenilir bilgiye ulaşmak ise her zaman kolay olmamaktadır. Karar vericilerin bu bilgiye ulaşırken başvurdukları yollardan biri, bilgilerin bağımsız kişiler tarafından denetlenerek doğrulanmasını sağlamaktır. Bütünlüğü, doğruluğu, tarafsızlığı denetlenip doğrulanmış bilgi artık karar vermek için güvenilir bilgi olarak kabul edilmektedir (Güredin, 1997: 17).

Her denetimin mutlaka muhasebe birimiyle ilgisinin olması beklenemez ancak genelde denetim elemanları faaliyet, verimlilik ya da vergi denetimi yaparlarken mutlaka muhasebe biriminin bilgisine başvurma gereği duyarlar. Ortaya çıkan bu durum da muhasebe ile denetim arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir.

Gürbüz (1995: 5); “Muhasebe denetimi, belli bir ekonomik birim veya döneme ait rakamlarla ifade edilebilir bilgilerin önceden tespit edilmiş kıstaslara

uygunluk derecesini belirlemek ve bu konuda bir rapor vermek amacıyla bağımsız bir uzman tarafından yapılan delil toplama ve değerlendirme sürecidir” şeklinde tanımlanmıştır.

İşletmede geçmiş dönemlerde yapılan yanlışlıklar ve eksiklikler muhasebenin tetkik edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu biçimde elde edilecek bilgiler işletmenin gelecekteki çalışma programına da etki etmekte ve önceden yapılmış yanlışlıklar ileride tekrarlanacak işlemlere örnek olmaktadır. Muhasebe sayesinde işletmede olup biten olaylar ayrıntılı bir biçimde defterlere kaydedilmektedir. Defterlere geçirilen olayların çözümlenmesi, açıklanması ve nedenlerinin araştırılması da muhasebe sayesinde olmaktadır. Etkin bir muhasebe sayesinde işletmeye ilişkin olarak sağlıklı bilgiler elde edilebilmekte, devlet vergi alacağını ve işletme ortaklarının paylarına düşen karları rahatlıkla tespit edebilmektedir (Elagöz, 1998: 21).

Günümüzde muhasebe denetiminin kapsamı genişlemiş ve karmaşıklaşmıştır. Bu nedenle de muhasebe denetiminin niteliklerinde bir takım değişimler meydana gelmeye başlamıştır. (Gülbüz, 1995: 4):

- Denetim çalışmalarında hata ve hilelerin ortaya çıkarılması amacı önemini yitirmiş yerini mali tabloların doğruluğunun araştırılması almıştır.
- Denetçilerin ortaklar, kredi verenler, devlet ve diğer çıkar gruplarına karşı sorumlulukları artmıştır.
- Denetim çalışmalarında tüm işlemlerin tek tek incelenmesi terk edilmiş ve örnekleme yöntemi benimsenmiştir.
- Yapılacak denetim çalışmalarına yön vermek için işletme içi kontrol sisteminin değerlendirilmesi genel kabul görmüştür.
- Elektronik bilgi işlem sistemlerine uygulanabilecek yeni denetim prosedürleri geliştirilmiştir.
- Denetim çalışmalarında muhasebe dışındaki faaliyetlerin değerlendirilmesini de kapsayacak yönde bir gelişme vardır.

Bugünkü muhasebe denetimi, bu yukarıdaki nitelikleri taşıyan yüksek düzeyde mesleki bilgi ve tecrübeyi gerektiren bir meslek haline gelmiştir.

4.2. Muhasebe Denetiminin Tarihsel Gelişimi

Sanayi devriminden 1900'lere kadar süren birinci aşamada teknolojik ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle anonim şirket biçiminde büyük işletmeler kurulmaya başlamış ve sermaye sahipleri, işletmelerinin yönetimini profesyonel yöneticilere bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde yürütülen denetim çalışmalarında asıl amaç, muhasebe kayıtlarındaki hata ve hileleri ortaya çıkarmaktır. Defterlerdeki kayıtlar ile bu kayıtların dayandığı belgelerin karşılaştırılması ve incelenmesi yeterli görülmekteydi. Muhasebedeki hata ve hileleri ortaya çıkarmak için belgelerin incelenmesi ve kayıtlarla karşılaştırılması biçimindeki denetim çalışmaları, 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren önemini yitirmeye başlamıştır. Muhasebe denetiminin gelişmesinde ikinci aşamayı oluşturan bu dönemde mali tablolarda, özellikle bilançoda yer alan bilgilerin doğruluğunu araştırmak asıl amaç olmuştur. 1930'lardan sonra muhasebe denetimi ile ilgili yayınlarda hızlı bir artış görülmüştür. Muhasebe denetiminin gelişiminde üçüncü aşamayı oluşturan bu evrede, iradi örnekleme yöntemi yanında, istatistiki örnekleme yönteminin geliştirilmesine de çaba sarfedilmiştir. 1950'lerden sonra örnekleme yönteminin başarılı bir biçimde kullanımı için iç kontrol sisteminin incelenmesi ön şart olarak kabul edilmiştir. Son yıllarda ise muhasebe denetimi uygulamasında önemli değişimler ortaya çıkmıştır. Elektronik bilgi işlem sistemlerinin geliştirilmesi, muhasebe sürecine ve işletme içi kontrol sistemlerine etkisi büyük olmuştur. Bu teknolojik gelişme sonucu, geleneksel denetim prosedürlerinin değiştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Gürbüz, 1995: 2-4).

1989 yılında 3568 sayılı muhasebe meslek yasasının çıkmış olması ve 1.1.1994 tarihinden itibaren Tek Düzen Muhasebe Hesap Planının uygulamaya konulması muhasebe mesleği açısından önemli kazanımlar olarak değerlendirilmektedir. Muhasebe mesleğinin ülkemizde hala hak ettiği yeri aldığını söyleyebilmek olası değildir. Çünkü TBMM'nde cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana 57 yıl muhasebe meslek yasası çıkartılmamıştır. Yasanın çıkmasını sürekli engellemeye çalışan hukukçular 3568 sayılı ilk meslek yasasında da kendilerine yönelik hak etmedikleri bazı imtiyazlar sağlamışlardır. Bu nedenle 3568 sayılı

muhasebe meslek yasasının sağlıklı bir biçimde geliştiğini söylemek de mümkün değildir (Güçlü, 2005: 3).

4.3. Muhasebe Denetiminin Özellikleri

Muhasebe denetimi bazı özelliklere sahiptir. Bu özelliklere 5 başlık altında yer verilecektir.

4.3.1. Denetim Karşılaştırma Sürecidir

Denetimin amacı, rakamsal olarak ifade edilebilen bilgiler ile önceden tespit edilmiş kıstaslar arasındaki uyum derecesini belirlemektir. Bu nedenle denetim, rakamlaştırılabilir bilgiler ile kıstasların karşılaştırılması işlemi olarak tanımlanabilir. Denetim yapabilmek için önce rakamlarla ifade edilebilen bilgileri elde etmek gerekir. Bu bilgiler; kayıtlar, tablolar, tutarlar vb. olabilir. Karşılaştırma kıstasları ise genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, yasa, yönetmelikler ve sözleşme şartları olabilir (Gürbüz, 1995: 5).

4.3.2. Belli Bir Ekonomik Birime Ait Bilgileri Kapsar

Denetimin kapsamı genellikle belli bir ekonomik birim veya dönem ile sınırlandırılır. Çoğu kez ekonomik birim; devlet, ortaklıklar, kişisel firmalar gibi tüzel kişiler olabilir. Fakat bazı denetim türlerinde denetim kapsamı; işletmenin bir bölümü, bir kısmı, hatta işletmede çalışan bir kişi ile de sınırlandırılabilir. Denetimin kapsamı belirlenmeden, rakamlaştırılabilir bilgilerin önceden belirlenmiş kıstaslara uygun olup olmadığı anlaşılmaz. Değerlemenin yapılabilmesi için ana ilke, denetlenen bilgilerin denetlenen döneme veya ekonomik birime uygun olmasıdır (Gürbüz, 1995: 6).

4.3.3. Delil Toplama ve Değerlendirme Sürecidir

Denetlenen bilgilerin önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini belirleme de denetçi tarafından kullanılan her türlü bilgi, belge ve kayıt denetim delillerini oluşturur. Denetim delilleri denetçinin gözlemleri, denetlenen işletmenin personeli gibi unsurlar olabilir. Denetim çalışmalarında denetçiler, belli bir görüşe ulaşabilmek için yeterli sayıda ve kalitede kanıt toplamak zorundadır (Güredin, 1997: 6).

4.3.4. Uzman ve Bağımsız Bir Kişi Tarafından Yapılır

Denetimi yapacak olan görevli, rakamlarla ifade edilebilecek bilgileri ve bunların karşılaştırılacağı kıstasları çok iyi bilmelidir. Denetim süreci boyunca yeterli miktar ve kalitede delil toplayabilmeli ve bir kanaat oluşturabilmelidir. Bu nedenle denetçi, yüksek düzeyde mesleki bilgi ve tecrübeye sahip bir uzman olmalıdır. Denetçi aynı zamanda bağımsız bir kişi olmalıdır. Belge toplarken ve bir kanaat oluştururken taraflı davranan bir uzmana pek güvenilemez (Gürbüz, 1995: 7).

4.3.5. Çalışmalar Sonucunda Rapor Düzenlenir

Denetçi, denetim çalışması sonucunda oluşan görüşünü ayrıntılı olarak hazırladığı bir denetim raporu ile işletme ilgililerine bildirir. Denetim raporları yazılı olabileceği gibi, sözlü de olabilir (Güredin, 1997: 6). Denetim raporlarının biçim ve içeriği, denetimin türüne, amacına, denetim bulgularına ve raporu kullanacak kimselerin ihtiyaçlarına göre değişir (Gürbüz, 1995: 7).

4.4. Denetçinin Türleri

Güredin (2000: 9) denetçiyi, “denetim faaliyetlerini yürüten, mesleki bilgi ve deneyime sahip, bağımsız davranabilen ve yüksek ahlaki nitelikleri taşıyan uzman kişi” olarak tanımlamıştır.

Güçlü (2005: 8)’ye göre denetçide bulunması gereken özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

- Denetçiliği meslek edinmesi
- Mesleki bilgi ve deneyime sahip olması
- Bağımsız davranabilmesi
- Yüksek etik değerleri taşıması
- Sır saklamasıdır.

Denetçiliğin meslek edinilmesi, denetim işini yapan kişinin sadece bu işi yapması ve bu iş üzerinde uzmanlaşmaya gitmesi anlamını taşımaktadır. Çünkü denetim faaliyeti herkesin yapabileceği bir yan meslek değil uzmanlık alanı olan bir faaliyettir.

Mesleki bilgi ve deneyim özelliğine bakıldığında ise, başarılı bir denetim yapabilmek için denetçi, mesleğin gerektirdiği bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır. Kapsamı gittikçe genişleyen ve karmaşıklığı artan denetim çalışmaları, ancak bu konuları iyi bilen ve uzun yıllar tecrübe sahibi olan uzmanlarca yerine getirilebilir. Ayrıca dinamik bir iş hayatı içinde çalışan denetçi, denetim yetki ve ünvanını aldıktan sonra da kendisini devamlı yenilemelidir. Başarılı bir denetçi, mesleği ile ilgili mevzuatı, milli ve milletlerarası gelişmeleri ve yayınları izleyerek, çeşitli kurs, seminer ve konferanslara katılarak mesleğinin gerektirdiği seviyede yeterli bir kişi olarak kalmaya çaba göstermelidir (Gürbüz, 1995: 18).

Denetçinin bağımsız davranması gereği; denetim faaliyetleri esnasında ve sonraki değerlendirme sürecinde denetçinin, hiçbir etki altında kalmadan tamamen objektif kriterler ve bulgular üzerinden hareket ederek değerlendirme sonucunu ortaya koymasındır. Aksi takdirde bu durum denetçiye başarısızlık getirecektir.

Denetçinin yüksek etik değerleri taşıması ve sır saklaması ilkeleri; denetçinin idealist, dürüst, güvenilir, sır saklayan, dengeli, ağır başlı bir kişiliğe sahip olması, ailevi ve sosyal yaşantısının saygı değer olması gereğini ifade etmektedir.

Denetçi türlerini üç temel başlık altında inceleyebiliriz. Bunlar; bağımsız denetçi, iç denetçi ve kamu denetçisidir.

4.4.1. Bağımsız Denetçi

Bağımsız denetçiler, denetçiliği meslek edinmiş, denetlediği kurumdan ücret alan, kamu yada bir başka kuruma bağlı olmayan kişilerdir. Bu duruma örnek olarak, 3568 sayılı meslek yasasına göre görev yapan Yeminli Mali Müşavirler ve Bağımsız Denetim şirketleri örnek olarak gösterilebilir (Güçlü, 2005: 8).

Gelişmiş ülkelerde bağımsız denetçiler genel olarak şu hizmetleri sunmaktadırlar (Gürbüz, 1995: 22):

- İşletmelerin mali tablolarını denetlemek
- İşletme yöneticilerine danışmanlık yapmak
- İstenen konularda özel inceleme veya araştırmalar yapmak
- Muhasebe organizasyonu, iç kontrol sistemi ve diğer konularda işletmelere yardımcı olmak
- Borsa, vergi daireleri ve mahkemelerde temsil görevi yapmak
- Bilirkişilik, hakemlik ve tasfiye memurluğu yapmaktır.

4.4.2. İç Denetçi

Bağlı olarak çalıştığı kamu veya özel kurumun faaliyetlerini yada çalışanların eylemlerini mal ve hizmet sirkülasyonunu denetleyen kurum denetim elemanlarıdır. Bu denetçilerin Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü belirlediği dört temel ilkeye uyması gerekmektedir. (Güçlü, 2005: 9):

- Dürüstlük
- Tarafsızlık

- Mesleki Ehliyet
- Sır Saklama

İç denetçilerin faaliyetleri sonucu ulaştıkları bulgular doğrudan doğruya o işletmenin yöneticileri ve yönetim kurulları tarafından kullanılır. Bunun yanı sıra iç denetim kurulunun işletmedeki iç kontrol sistemi ile ilgili olarak hazırladığı rapor bağımsız denetçinin çalışmalarına ışık tutar. İç denetçiler, bağımsız denetçilerin gerekli gördüğü hallerde onlara yardımcı olurlar. İç denetçilerin faaliyetlerini sürdürmede ve iç denetim raporunu düzenlemede tarafsız davranmaları beklenir. İç denetim bölümünün tarafsızlığı ve bağımsızlığını sağlamak için, bunların raporlarını yönetim kuruluna vermeleri ve ilişkilerinde yönetim kuruluna karşı muhatap ve sorumlu olmaları yoluna gidilmelidir (Güredin, 2000: 10):

Sawyer (1973: 5-18) iç denetçilerin yerine getirmesi gereken faaliyetleri şöyle belirtmiştir:

- Finansal kontrollerin, muhasebe kontrollerinin ve diğer faaliyetler ile ilgili kontrollerin sıhhatini, yeterliliğini ve uygulanmasını dikkatle gözden geçirerek değerlemek ve uygun maliyetli etkin kontrol sistemlerini geliştirmek ve uygulamak.
- Faaliyet ve işlemlerin belirlenmiş politikalara, planlara ve yönergelere uygunluğunu soruşturmak.
- İşletmenin varlıklarının her türlü zararlara karşı korunmakta olduğunu araştırmak.
- Yönetimin düzenleyip sunduğu her türlü bilginin doğruluk ve güvenilirliğini araştırmak.
- Üstlenilen sorumlulukların yerine getirilmesi ile ilgili faaliyetlerin kalitesini araştırmak.
- Faaliyetlerle ilgili gerekli iyileştirme önlemlerini yönetime tavsiye etmektir.

4.4.3. Kamu Denetçisi

Kamu'dan (devlet) maaş alan, kamu adına denetim yetkisi kullanan denetim elemanlarıdır. Bu denetçilere örnek olarak, maliye müfettişleri, hesap uzmanları, kontrolörler, SSK müfettişleri, PTT müfettişleri örnek olarak gösterilebilir. Kamu denetçileri kamu adına tüm faaliyet alanlarını denetleyebilir (Güçlü, 2005: 9).

4.5. Denetimin Türleri

Muhasebe denetimi yapanın; denetimin amaçlarına, kapsamına, yapılış nedenine ve uygulama zamanına göre dört temel başlık altında ele alınmaktadır.

4.5.1. Amaçlarına Göre Denetim

Muhasebe denetiminin amacı, belli bir işletmeye veya döneme ait bilgilerin önceden tespit edilmiş kriterler ile karşılaştırılması ve aralarındaki uygunluk derecesinin belirlenmesidir. Bu nedenle denetim yapabilmek için önce karşılaştırma konusu bilgilerin daha sonra da bu bilgilerin karşılaştırılacağı kriterlerin tespit edilmesi gerekir.

Amaçlarına göre denetim kendi içinde; mali tabloların denetimi, uygunluk denetimi, faaliyet denetimi ve özel amaçlı denetim olmak üzere dört başlığa ayrılmaktadır.

a) Mali Tabloların Denetimi

Mali tabloların denetiminden esas olarak bilançonun, gelir tablosuna, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve yasal düzenlemelere uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığının denetlenmesidir. Eğer denetlenen işletme ek mali tablolar da

hazırlamak durumunda ise, Satışların Maliyeti Tablosu, Kar Dağıtım Tablosu, Fon Akım, Nakit Akım, Özsermaye Değişim Tablosunun da aynı çerçevede incelenmesi gerekir (Güçlü, 2005: 4).

Mali tablolar denetiminde denetçi, bu tabloları denetlerken söz konusu tabloların değişik gruplarca değişik amaçlar için kullanılacağını göz önünde bulundurur. Bunun için denetim çalışmaları değişik grupların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılır. Mali tabloların denetiminde tek tek hataların ne olduğu ile uğraşılmaz, tek bir görüş oluşturulur ve oluşturulan görüş mantıklı bir güvenirlik temeline oturtulur.

Mali tablo denetimi muhasebe denetiminin başlangıç noktasıdır. Bu bağlamda şekil şartlarına uygunluk denetimi ön plana çıkar ve cari dönemle önceki dönem verileri kıyaslanır. Değişimler tüm çıkar gruplarının kullanımına açık bir biçimde denetlenir (Güçlü, 2005: 5).

b) Uygunluk Denetimi

Uygunluk denetiminin amacı, denetlenen işletmenin personeli tarafından yapılan, işletmelerde bazı yetkili organlarca konulmuş olan belli usul ve kurallara uyulup uyulmadığını tespit etmektir. Bu denetim türünde karşılaştırma konusu; denetlenen işletmenin personeline tutulmuş olan kayıtlar ve yapılmış olan işlemlerdir (Gülbüz, 1995: 12).

Uygunluk denetiminde ulaşılan sonuçlar geniş bir kitleye değil, fakat işletme içindeki yetkili kişilere raporlanır. Bu kişiler genellikle işletmedeki tepe yöneticilerdir. Önerilen yönergeler, politikalar ve her türlü yasa ve bağitlara uygunluk tepe yöneticilerini ilgilendiren konulardır. Bu açıdan uygunluk denetimlerinde ilgili taraf işletme yönetimidir. Bu denetim türünün sonuçları işletme içine raporlandığından, uygunluk denetimleri büyük ölçüde işletme içindeki denetçiler tarafından yürütülür. Gereken hallerde ise bağımsız denetçiye başvurulur (Güredin, 2000: 14).

c) Faaliyet Denetimi

Faaliyet denetimi her türde denetçi tarafından yapılabilirse de, uygulamada bu faaliyetin genellikle iç denetçiler ve devlete bağlı kamusal denetçiler tarafından sürdürüldüğü görülmektedir. Faaliyet denetimi iç denetimden daha kapsamlıdır. Faaliyet denetimi işletmenin örgütsel yapısını, iç kontrol sistemlerini, iş akışlarını ve yönetimin başarısını saptamaya yönelik geniş kapsamlı bir faaliyettir. Faaliyet denetimi bir organizasyonun saptanmış hedef ve amaçlarına ulaşip ulaşmadığını ölçmeye çalışır (Güredin, 2000: 15).

Faaliyet denetiminde değerlendirme kriterleri son derece subjektiftir. Etkenlik ve etkinlik kavramları, değerlendirme konusu ve şartlarına göre değişir. Bu nedenle denetçilerin analitik bir zihin yapısına sahip olmaları gerekmektedir. Faaliyet denetimi çalışmaları sonunda, politikaların ve uygulamaların daha etkin ve etken olması için işletme yönetimine yeni çözümler ve öneriler içeren bir rapor sunulur. Bu nedenle faaliyet denetimi, denetimden çok yönetim danışmanlığına benzemektedir (Gürbüz, 1995: 13).

d) Özel Amaçlı Denetim

Özel amaçlı denetim, belli bir konuda belli bir karar birimine ayrıntılı bilgi sağlamak ve önerilerde bulunmak amacıyla bir işletmenin hesaplarını, mali tablolarını ve bunların dayandığı belgeleri incelemektir. Başlıca özel amaçlı denetim türleri şunlardır (Gürbüz, 1995: 13-14):

- Bir işletmeye ortak olmadan önce yaptırılan incelemeler
- Satın alma, devir ve birleşmelerden önce yapılan incelemeler
- Kredi açmadan önce yapılan incelemeler
- Hisse senedi ve tahvillere yatırım yapmadan önce yapılan incelemeler
- Ortaya çıkarılan bir yolsuzluğun veya ihmalin araştırılması
- Vergi incelemeleri
- Kamusal örgütlerce yapılan teftiş ve incelemeler

- Mahkemelerce yaptırılan özel incelemeler

Tüm bu işlemlerden sonra denetçi, yaptığı denetime ilişkin sonuç bilgilerini ve önerilerini içeren bir raporu ilgili birime sunacaktır.

4.5.2.Kapsamına Göre Denetim

Kapsamına göre denetim kendi içinde; genel denetim ve özel denetim olmak üzere iki kısımda incelenebilir.

a) Genel Denetim

Bir işletmenin her türlü işlem ve kayıtları ile muhasebe çalışmalarının tümünü kapsayan denetim çalışmasıdır. Bu denetim türünde işletmenin mali durumunun ve muhasebedeki görüntüsünün gerçek ve düzgün olup olmadığı araştırılır. Bir işletmede yapılan muhasebe çalışmaları, bilanço ve gelir tablolarında özetlenir. Bu nedenle mali tabloların denetimi, bir anlamda genel denetimdir (Gürbüz, 1995: 14).

b) Özel Denetim

Muhasebenin belli bir konusunda yapılan ve sadece bu konuda bir kanaat açıklamayı amaçlayan denetim çalışmalarıdır. Genel ve özel denetim ayrılığı, yapılan denetimin kapsamından çok denetlenen konu ile ilgilidir. Özel denetimde inceleme konusu sınırlandırılmış olsa bile denetim çalışmalarının genişletilmesi mümkündür. Yani, özel denetimde gerektiğinde muhasebenin tümünün incelenmesi gerekebilir (Gürbüz, 1995: 14-15).

4.5.3. Yapılış Nedenlerine Göre Denetim

Yapılış nedenlerine göre yapılan denetim; isteğe bağlı ve zorunlu denetim olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.

a) Zorunlu Denetim

Yasal hükümler gereğince yapılan denetime zorunlu denetim adı verilmektedir. Bu denetim türünde çalışmaların nasıl, ne zaman ve kim tarafından yapılacağı kanun, yönetmelik ve genelgelerle açıkça belirtilmiştir. Zorunlu denetimler, işletmelerin kuruluş biçimi veya faaliyet konusu nedeniyle yapılabilir. Birinci durum için anonim şirketlerin, kooperatiflerin ve KİT'lerin denetimi; ikinci durum için ise banka, sigorta ve kredi kurumlarının kanunen denetimi örnek olarak gösterilebilir. Bazı özel durumlar da zorunlu denetimin yapılmasına neden olabilir. Anonim ortaklıkların kuruluşu, sermaye artırımı ve azaltılması, tasfiye ve birleşme gibi durumlarda yasal hükümler gereğince kamusal denetçilere özel denetim yaptırılır (Gürbüz, 1995: 15).

b) İsteğe Bağlı Denetim

Denetçiler açısından herhangi bir yasal zorunluluk olmaksızın, tamamen denetçilerin kendi istekleri doğrultusunda yaptıkları denetim türüdür.

4.5.4. Uygulama Zamanına Göre Denetim

Uygulama zamanına göre yapılan denetim türleri kendi içinde üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar; devamlı denetim, ara denetim ve son denetimdir.

a) Devamlı Denetim

Tüm yıl boyunca süren denetim türüdür. Bu denetimler genellikle iç denetçiler tarafından yürütülmektedir.

b) Ara Denetim

Bir takvim yılı içindeki belli dönemlerde yapılan denetim şeklidir. Örneğin; altı aylık, üç aylık vb. süreli denetimler gibi.

c) Son Denetim

Hesap dönemi kapandıktan sonra yapılan denetim çalışmasıdır. Bu denetim türünde denetim çalışmaları, hesap döneminin bitiminden çok kısa bir süre önce başlatılabilirse de asıl çalışma, dönem kapandıktan sonra yapılır (Gülbüz, 1995: 16).

4.6. Denetçinin Kullanabileceği Kanıt Türleri

Kanıt denetim sürecinin en temel koşullarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle denetçi denetim görevi esnasında özellikle kanıt toplamak durumundadır. Toplanan bu kanıtlar olayın lehinde veya aleyhinde olabilmektedir. Güçlü (2005: 85-87) kanıt türlerini çeşitli biçimlerde sınıflandırmıştır. Bunlar:

Geleneksel Kanıtlar:

- **Fiziki Kanıtlar:** Bu kanıtlar varlığa dayalı olan kanıtlardır. Örneğin kayden var olan ticari malların stoklarda bulunmaması, fatura olduğu halde malın olmaması gibi.

- **Görsel Kanıtlar:** Çıplak gözle görülebilen yada resim, video ve kamera ile tespit edilmiş kanıtlardır. Ancak bunlarda montaj yapılma riski söz konusudur.
- **Sözel Kanıtlar:** Denetçinin, tarafların yada muhatapların ifadelerini yazılı bir biçimde almasına dayanan kanıtlardır. Bunların da tutanaklara geçmesi ve ilgililerce imzalanması gerekir.
- **Belgesel Kanıtlar:** Fatura, serbest meslek makbuzu, gider pusulası, müstahsil makbuzu, yazar kasa fişi, otobüs bileti, tahsilat makbuzu, kantar fişi, taşıma belgesi, çek senet, banka dekontu, sevk irsaliyesi, kira kontratı vb. belgeler bu kanıt türüne örnek oluşturmaktadır.
- **Matematiksel Kanıtlar:** Toplama, çarpma, hesaplama hatalarına yada kasten yapılan toplama hilelerine dayanan kanıtlardır. Bunlardan örnek alıp rapora eklemek gereklidir.
- **Bilimsel Değerlendirmeye Dayanan Kanıtlar:** Konunun uzmanı yada bilirkişilerden alınan görüş ve değerlendirmelere dayanan kanıtlardır.
- **Yazılı Bildirimler ve Teyitler:** Kurum içi yazışmalar ve dış yazışmalarla diğer kurumlara yazılan yazılara alınan teyitli yanıtlar ve daha öncesine ait yazılı bildirimlerdir.

İç Kanıtlar-Dış Kanıtlar:

- **İç Kanıtlar:** İşletme içinde toplanan kanıtlardır.
- **Dış Kanıtlar:** İşletme dışında toplanan kanıtlardır.

Asli Kanıtlar-Destekleyici Kanıtlar:

- **Asli Kanıtlar:** Olayla doğrudan bağlantılı olan kanıtlardır. Zimmetle kasa açığı yada sahte fatura kullanılması gibi durumlar bu kanıt türüne örnek oluşturmaktadır. Asli kanıtlarda, bulunan kanıtların olayla direkt ilgisinin olması ve olayı doğrulaması gerekmektedir. Elde edilen kanıtlar arasından bir neden-sonuç ilişkisi olmalıdır.

- **Destekleyici Kanıtlar:** Olayla doğrudan ilgisi olmadığı halde destekleyici nitelikteki kanıtlardır. Örneğin, suçlanan şahsın olay mahalinde olduğunu gören kişinin tanıklık ifadesi gibi.

Sabit Kanıt-Değiştirilebilir Kanıt

- **Sabit Kanıt:** Değiştirilmesi mümkün olmayan kanıtlardır. Sabit kanıtların olay tarihinden sonra değiştirilmesi ya mümkün değildir yada olabildiğine zordur. Örneğin, çok ucuz fiyatlarla yapılması mümkün olan bir binanın bedelinin çok yüksek gösterilmesi gibi.
- **Değiştirilebilir Kanıt:** Sonradan müdahalelerle değişmesi mümkün olan kanıt türüdür. Bazı kanıtların sonradan değiştirilmesi mümkündür ve bu durum ceza hukukunda “delillerin karartılması” olarak adlandırılmaktadır. Bu kanıt türüne örnek olarak, bir kuruma ait malı kendi evine götürerek kullanan şahsın, olayın duyulması durumunda malı geri götürüp kuruma bırakması gösterilebilir.

4.7. Denetim Teknikleri

Muhasebe denetiminin yapılmasında; Fiziki Gözden Geçirme, Teyit Etme, Belgelerin İncelenmesi, Yeniden Hesaplama, Kayıt İşlemlerinin Yeniden İzlenmesi, Derinlemesine Araştırma, Soruşturma, Yardımcı Defterlerin İncelenmesi, İlgili Hesaplar Arasında İlişki Kurma ve Karşılaştırmalar-Oranlar teknikleri kullanılmaktadır. Aşağıdaki kısımda bu teknikler hakkında bilgi verilecektir.

4.7.1. Fiziki Gözden Geçirme Tekniği

Denetçinin elde edebileceği en kuvvetli delillerden bir tanesi, kayıtlarda gözüken iktisadi kıymetin maddi varlığıdır. Kasadaki paranın varlığı, bilançoadaki

kasa bakiyesinin sağlam delilidir. Bu önemli delilde, fiziki gözden geçirme tekniği kullanılarak elde edilebilir. Bu doğrultuda fiziki gözden geçirme tekniğinde şu işlemler yapılmaktadır (Gürbüz, 1995: 102):

- İncelencek varlık teşhis edilir. Denetçi önce inceleyeceği varlığı görür, kayıtlarda gözüken varlığın gerçekten var olup olmadığını belirler.
- Görülen varlığın miktarını tespit etmek için sayım yapılır.
- Denetlenen varlığın kalitesi belirlenir. İncelenen varlığın kalitesini belirlemek, denetçinin en güç görevlerinden biridir. Çünkü denetçinin her maddenin kalitesini ve tüm özelliklerini bilmesi imkansızdır.
- İncelenen varlığın saflığı (sahte olup olmadığı) tespit edilir. Denetçi incelenen varlığın veya onu tespit eden belgenin gerçek olup olmadığını belirlemek zorundadır. Gösterilen varlığın sahte veya taklit olup olmadığı araştırılmalıdır.

Yukarıda sayılan işlemler doğrultusunda denetçi, denetim faaliyetini yerine getirecek ve fiziki gözden geçirme tekniğini uygulamış olacaktır.

4.7.2. Teyit Etme Tekniği

Muhasebe denetiminde; denetlenen işletme aracılığıyla, fakat doğrudan doğruya denetçinin eline geçecek şekilde herhangi bir konu hakkında işletme dışındaki kişilerden bilgi istenmesi işlemine teyit etme denilmektedir. Denetlenen işletmenin dışındaki kişilerden sözlü veya yazılı bilgi elde edilebilir. Yazılı bilgiler, sözlü bilgilerden daha güvenilir olduğu için teyit etme işlemi çoğu zaman yazılı olarak gerçekleştirilir. Teyit etme işlemi şu şekilde gerçekleşmektedir (Gürbüz, 1995: 103-104):

- Denetçi istediği bilgileri soran teyit mektuplarını denetlenen işletme adına hazırlar
- Bu mektupları işletme yetkililerine imzalatır
- Denetçi, imzalanmış mektupları geri alır ve bizzat kendisi üçüncü kişilere postalar
- Mektubu alan üçüncü kişi, kendisinden istenen bilgileri tespit eder ve cevabını doğrudan doğruya denetçiye postalar

- Denetçi gelen cevapları inceler, denetlenen işletmenin kayıtları ile karşılaştırır varsa farkları tespit eder.

Teyit etme işlemi iki türlü yapılabilmektedir. Bunlar (Güredin, 2000: 128-129):

1. Olumlu Teyit Etme: Bu teknik uygulandığında üçüncü kişiden sorulan bilgiye her durumda bir yanıt vermesi istenir. Bilgisine başvuru kişi kendisine bildirilen konuda müşteri işletme ile mutabık olsa da olmasa da kendisinden bir yanıt beklenir. Buna göre; üçüncü kişiye müşteri işletmenin muhasebe kayıt ortamında gözüken bilgi bildirilir. Kendisine bu bilgilerin doğru olup olmadığı sorulur. Bu bilgi üçüncü kişiye göre doğru olsun, yanlış olsun; kendisinden mutlaka bir yanıtta bulunması istenir.

2. Olumsuz Teyit Etme: Bu teknik uygulandığında ise, üçüncü kişiden sadece bilginin yanlış olması halinde bir yanıt vermesi istenir. Üçüncü kişinin kendisine bildirilen bilgi ile mutabık olması halinde bir yanıt vermesi beklenmez. Doğrulama istemine bir yanıt alınamadığı zaman sorulan bilginin doğru olduğu kabul edilir.

TABLO 6. Teyit Konusu Varlıklar ile Cevap Elde Edilebilecek Kaynaklar

<u>Teyit Konusu</u>	<u>Cevap Elde Edilebilecek Kaynaklar</u>
1. Varlıklar Alacak Hesapları Konsinye Mallar Sigorta Tazminatları Umumi Mağazalardaki Mallar	İlgili Banka Borçlular Konsinye Alanlar İlgili Sigorta Şirketleri
2. Borçlar Borç Hesapları Borç Senetleri Müşteriden Alınan Avanslar Tahviller	Alacaklılar Borç Verenler Müşteriler İpotek Lehdarları Tahvil Sahipleri
3. Öz Sermaye Hisse Senetleri	Hissedarlar
4. Diğer Bilgiler Verilen Teminatlar	İlgili Sigorta Şirketi Teminat Alanlar

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi teyit etme tekniği pek çok aktif ve pasif kalemlere uygulanabilir. Bununla beraber bu teknik en yaygın biçimde alacak hesaplarının denetiminde kullanılır. A.B.D., İngiltere ve Kanada’da alacak hesaplarının teyidi meslek kuruluşlarınca uygulanması zorunlu denetim tekniği olarak kabul edilmiştir (Gürbüz, 1995: 104-105).

4.7.3. Belge İnceleme Tekniği

Bu denetim işlemi muhasebe sistemi ile ilgili tüm belgelerin ayrıntılı incelenmesini ifade eder. Belge incelemesi, kayıt sistemini yeniden izleme işleminin tam tersidir. Belge incelemesi yapan denetçi muhasebe kayıtlarından geriye doğru giderek kaynağa iner ve işleme konu olan belgeyi inceler (Güredin, 2000: 127).

Etkin bir belge incelemesi ve kayıtlarla karşılaştırma sürecinde şu işlemler yapılır (Gürbüz, 1995: 105-106):

- Belgenin sahte olup olmadığı hakkında genel bir kanaat elde edilmeye çalışılır. Şüphelenilen belgeler geniş bir incelemeye tabi tutulur.
- Belgenin denetlenen işletmeye ait olup olmadığı araştırılır. Örneğin isim benzerliği veya yanlışlıkla bir banka dekontu denetlenen işletmeye gelmiş ve kayıtlarına geçmiş olabilir.
- Belgenin gösterdiği işlemin, işletmenin amaç ve faaliyetlerine uygun olup olmadığı araştırılır.
- Belgenin işletme içi kontrol sisteminin gerektirdiği onay ve imzaları taşıyıp taşımadığı araştırılır. Bunun için belgenin üzerindeki paraflar incelenir. Gerekli iç kontrol prosedürlerinin yapıp yapılmadığına dikkat edilir.
- Yapılan işlemin uygun bir biçimde analiz edilmiş ve uygun hesaplara borç ve alacak yazılıp yazılmadığı gözden geçirilir.
- Belgenin üzerindeki tarih, tutar, isim vb. ayrıntıların doğru bir şekilde kaydedilmiş olup olmadığı araştırılır.

Genel olarak belge inceleme tekniği, fiziki gözden geçirme ve teyit tekniği kadar güvenilir değildir.

4.7.4. Yeniden Hesaplama Tekniği

Yeniden hesaplama müşteri işletmenin yapmış olduğu aritmetik hesaplamaların denetçi tarafından doğrulanması işlemidir. Bu işlem önemsiz gözüксе bile denetim çalışmalarında kaçınılması mümkün olmayan zorunlu bir denetim tekniğidir. Yeniden hesaplama geleneksel denetim işlemlerinden aritmetik inceleme ile aynı nitelikte bir denetim şeklidir. Bu denetim işleminin uygulanması ile matematiksel denetim kanıtı sağlanır. Bu matematiksel kanıt fiziken varolma ve değerlendirme ile ilgili maddi doğruluğu destekleyen türde bir denetim kanıtıdır (Güredin, 2000: 125).

Denetçinin bu tekniği uygularken yapacağı işlemlere örnek olarak şunlar gösterilebilir (Gürbüz, 1995: 107):

- Yevmiye ve defteri kebir toplamalarının alınması
- Envanter cetvelindeki çarpım ve toplamaların sağlanması
- Amortismanların tekrar sağlanması
- Şüpheli alacak karşılığı tutarın yeniden hesaplanması
- Kar payı ve ikramiyelerin yeniden hesaplanması
- Maaş bordrolarının toplamaları
- Gelir vergisi, mali denge vergisi, pul ve diğer kesintilerin yeniden hesaplanması
- Denetlenen yılın gelir ve giderlerinin o yılın gelir tablosunda doğru olarak gösterilip gösterilmediğinin araştırılması
- Uzun vadeli taahhütlerde dönem karı, tamamlama yüzdesine göre tespit ediliyorsa dönem karının sağlanması.

4.7.5. Kayıt İşlemlerinin Yeniden İzlenmesi Tekniği

Kayıt sistemini yeniden izleme tekniğini uygulayan bir denetçi örneklemeler yoluyla kaynak belgeler seçer ve bu belgelerden hareketle muhasebe kayıt ortamında ileriye doğru giderek, o olay ile ilgili muhasebe kayıtlarının doğruluğunu araştırır.

Böylece eskiden meydana gelip kayıtlara geçirilmiş bir olaya ilişkin kıymet hareketleri muhasebe sisteminde zihnen yenilenmiş olur (Güredin, 2000: 127).

Bu tekniğin uygulanmasında şu işlemler yapılmaktadır (Gürbüz, 1995: 108):

a) Yevmiye defterinden büyük defterlere nakillerin izlenmesi

Yevmiye defterinden defteri kebir nakillerde; yanlış hesaba nakil, yanlış tutarda nakil, hiç kayıt düşmeme hataları yapılabilir. Denetçi bu hataların kasıtlı olup olmadığını araştırmalıdır. Ayrıca yapılan defteri kebir kayıtlarındaki tarih, madde numarası, açıklama, tutar gibi bilgiler ilgili yevmiye maddeleriyle karşılaştırılır. Bunların aralarında tutarlı olup olmadıkları araştırılır. Bunun için denetlenen işletmenin hesap planı ve muhasebe organizasyonu iyi bilinmelidir.

b) Mizanları gözden geçirme

Denetlenen işletmece hazırlanan mizanlar, incelendikten sonra kabul edilmelidir. Mizanların gözden geçirilmesinde şu işlemler yapılır:

- Mizandaki her tutar ilgili hesaplarla karşılaştırılır.
- Mizanın borç ve alacak sütunu toplanır ve birbirine eşit olup olmadığı tespit edilir.
- Yardımcı defter mizanının toplamı defteri kebirdeki hesabın bakiyesine eşit olmalıdır. Bazen yardımcı defter mizanları hesap makinesi şeridi şeklindedir. İsim olmadan sıra ile karşılaştırılır.

4.7.6. Derinlemesine Araştırma Tekniği

Muhasebe denetiminde derinlemesine araştırma; bir hesabın, bir yevmiye kaydının veya bir cetvelin ayrıntılı olarak incelenmesidir. Muhasebe ilkelerine aykırı kayıtlar, anormal büyük veya küçük tutarlardaki bakiyeler, derinlemesine araştırmaya konu olurlar. Derinlemesine araştırma tekniği, çok iyi muhasebe bilgisini

ve denetlenen işletmenin iyi tanınmasını gerektirir. Dikkatli, bilgili ve uygulama yeteneği kazanmış denetçiler, herhangi bir anormal durumu derhal tespit edebilirler. Bu nedenle derinlemesine araştırma tekniği, ancak tecrübeli ve dikkatli denetçilerce kullanılabilir. Amatörce kullanılabilecek bir teknik değildir (Gürbüz, 1995: 109).

4.7.7. Soruşturma Tekniği

Bu denetim tekniği denetçi tarafından yapılan sözlü ve yazılı soruşturmaları içerir. Soruşturma tekniği denetim faaliyeti sırasında uygulanacak diğer özel denetim işlemlerinin türünü ve sıklığını saptayabilmek için kullanılan bir ön işlem niteliğindedir. Denetçi ilgililere sorular sorarak çalışmalarını yönlendirmek için bilgi toplar. Soruşturma sırasında hangi soruların sorulacağı denetçinin öznel yargısına bağlıdır. Denetçinin soracağı her bir sorunun önemlilik derecesi farklıdır. Ancak bu farklı önemdeki sorulara ilişkin yanıtlar denetçi için temel bilgiler oluşturur (Güredin, 2000: 126).

4.7.8. Yardımcı Defterlerin İncelenmesi

İşletmeler istatistiki bilgi sağlamak, bazı olayları daha yakından ve ayrıntılı bir biçimde izlemek gibi nedenlerle yardımcı defterler tutarlar. Düzenli tutulmuş ve asıl defterlerle düzgün bir bağıntı içinde bulunan yardımcı defterler, denetim delili olarak kabul edilir. Bu defterlerin olması ve bunların ayrı kişiler tarafından tutulması, denetçiye tek bir defterin tutulduğu durumdan daha güvenilir bir ortam sağlar. Denetçi yardımcı defteri incelerken, bunların doğru olup olmadıklarını ve normal muhasebe çalışmaları sırasında tutulup tutulmadıklarını araştırmalıdır. Yardımcı defter ve kayıtlar, hatalı bir hesabı desteklemek amacıyla dikkatlice düzenlenmiş ve tutulmuş olabilirler. Bir oturuşta aynı kimsenin el yazısıyla hazırlanmış düzgün görünümlü defter ve kayıtlar şüpheyle karşılanmalıdır (Gürbüz, 1995: 110-111).

4.7.9. İlgili Hesaplar Arasında İlişki Kurma Tekniği

Çeşitli muhasebe verileri arasında çeşitli derecede ilişkiler vardır. Çift yönlü kayıt tutma sisteminde hesaplar arasında karşılıklı ilişki vardır. Bir hesaptaki artış diğerinde azalmaya neden olur. İşte denetçi bu hesaplar arasındaki ilişkinin olması gereken gibi olup olmadığını dikkatli bir şekilde incelemelidir. Aralarında sıkı ilişki bulunan hesaplara örnek olarak aşağıdaki tabloda yer alan hesaplar örnek olarak gösterilebilir (Gürbüz, 1995: 111):

TABLO 7. Aralarında Sıkı İlişki Bulunan Hesap ve Giderler

Amortisman Giderleri	Birikmiş Amortismanlar ve Sabit Varlıklar
Şüpheli Alacak Gideri	Şüpheli Alacak Karşılığı ve Alacaklar Hesabı
Satış İade ve İskontoları ile Satış Komisyonları	Satışlar
Çeşitli Giderler	Ödenecek Giderler
Vergiler	Ödenecek Vergiler
Faiz Giderleri	Ödenecek Faizler, Borç Senetleri, Tahviller, Banka Kredileri
Fireler	Satılan Malın Maliyeti

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi; amortisman giderlerini var olan sabit varlıkların amortismanları oluşturmakta, şüpheli alacak giderlerini mevcut alacaklarımız ile tahsili şüpheli olan alacaklar oluşturmakta, satış işlemleri esnasında yapılan iskonto, komisyon veya iade giderleri sözkonusu olmakta, faaliyet sonucu ödenecek olan vergiler vergi giderini oluşturmakta, bankalardan borç olarak alınan kredilerin veya borca karşılık olarak verilen senetlerin giderleri ve tahvil ihracı

sonucu hak sahiplerine ödenen tahvil faizlerinin tümü işletmenin faiz giderlerini meydana getirmektedir. Son olarak bakıldığında, satışı yapılan mallarda meydana gelen fire ve kayıplar da satılan malın maliyetini oluşturmaktadır.

4.7.10. Karşılaştırmalar - Oranlar Tekniği

Bu teknikte denetçi, denetlenen yılın tutar ve oranlarını bütçe rakamlarıyla karşılaştırarak önemli sapmaların olup olmadığını tespit etmeye çalışır. Benzer işletmelere ait veriler ile karşılaştırmalar yaparak denetlenen işletmenin diğer işletmelerden önemli farklılıklar gösterip göstermediği araştırılır. Bu karşılaştırmalar sonunda önemli değişimler, sapmalar ve farklılıklar tespit ederse bunları ayrıntılı olarak inceler. Bu tekniği uygulamada denetçi şu oran ve bilgileri esas alabilir (Gürbüz, 1995: 112):

- Geçmiş döneme ait bilgiler
- Benzer işletmelere ait bilgiler
- Tahmini veya bütçelenmiş olan bilgiler
- Standartlar
- Endüstri Ortalamaları
- Stokların Devir Hızı Oranı
- Alacak Devir Hızı Oranı
- Ticari Borçların Devir Hızı Oranı
- Çeşitli Gider Türlerinin Satışlara Oranları.

4.8. Denetim Süreci

Güredin (2000: 65-88) denetim sürecini dört temel kısma ayırmıştır. Bunlar:

1. Müşteri Seçimi ve İşin Alınması

Denetim görevi ile ilgili planlama çalışmalarına başlayabilmek için ilk önce işin alınmış olması gerekir. Denetim işletmesi gelecekteki müşteri ile görüşerek topladığı çeşitli bilgileri değerlendirir ve işin alınmasına veya alınmamasına karar

verir. Denetim işletmeleri için yeni müşteri kazanmada başlıca kaynak piyasada bırakmış olduğu isimdir. Kaliteli denetçilere sahip olan ve kaliteli hizmet sunarak müşterilerinin saygınlığını ve beğenisini kazanan bir denetim işletmesi muhasebe piyasasında aranan bir işletme olur.

2. Denetimin Planlanması

Genel kabul görmüş denetim standartları denetim çalışmasının iyi bir şekilde planlanması gereğini vurgulamaktadır. Planlama geniş anlamda somut bir faaliyetin gerçekleştirilmesi için izlenecek yolun belirlenmesidir. Denetim planlaması, planlamanın özel bir türü olarak, denetim görüşüne ulaşmada denetçilerin faaliyetleri ne şekilde yürütecekleri hususundaki davranış düzenini ifade eder. Denetim planının amacı; denetim konusunu denetim sahalarına ayırmak, denetçileri denetim sahaları arasında dağıtarak görevlendirmek, her bir denetim sahasında uygulanması öngörülen denetim yöntem ve işlemlerini belirlemek ve denetim faaliyetlerini zamanlamaktır (Belverd, Doyle, 1980: 808-810).

Haerle (1966: 704) denetim planı hazırlanırken dikkate alınması gereken bilgileri şöyle sıralamıştır:

- Denetim anlaşmasının kapsamı hakkındaki bilgiler. Bu tür bilgiler daha ziyade müşterinin yerine getirilmesini talep ettiği, denetim kapsamını genişletici nitelikte olan bilgilerdir. Buna örnek olarak müşterinin belirli bir denetim sahasını aralıksız denetlemesi talebi gösterilebilir.
- Yürütülecek denetimin aynı işletmede yapılan ilk denetim veya yinelenen bir denetim olup olmadığı
- Müşteri işletmenin örgütsel yapısı, personel yapısı, üretim tekniği hakkındaki bilgiler. Üretim konusu, niteliği ve üretim tekniği ile ilgili bilgiler yapılacak denetimin zorluk derecesini belirler.
- Müşteri işletmenin işbirliği yapma eğilimi hakkında bilgiler. Bu tür bilgiler özellikle denetim süresinin planlanması açısından önemlidir. Müşterinin işbirliği; denetçilere bilgi aktaracak görevlilerin öngörülen zamanlarda

faaliyetlere yardımcı olmaları ve denetim malzemesi olan belgelerin zamanında eksiksiz olarak hazırlanması şeklinde düşünülmelidir.

3. Denetim Programının Yürütülmesi

Denetim programının yürütülmesi safhası, denetim çalışmasının yapıldığı ve denetim kanıtlarının toplanıp değerlendirildiği safhadır. Normal olarak bu safha müşteri işletmenin iç kontrol sisteminin incelenmesi ve değerlendirmesinin yapılması ile başlar. İç kontrol sisteminin denetimi bir uygunluk denetimidir. Amacı finansal tablolardaki önemli hata ve düzensizliklerin önlenmesi ve varsa ortaya çıkarılması olan bu aşamada şu şekilde bir yol izlenmektedir (Güredin, 2000: 85):

- Meydana gelmesi olası hata ve düzensizlik türleri dikkate alınır.
- Bu tür hata ve düzensizliklerin önlenmesi ya da ortaya çıkarılması amacıyla, uygulanmakta olan muhasebe kontrol önlemleri belirlenir.
- Bu önlemlerin işletmede yazılı talimatlara dayandırılmakta ve yazılı talimatlara da doyurucu biçimde uyulmakta olduğu belirlenir.
- Aksaklıklar ve zayıf yönler varsa saptanır. Kontrol önlemlerinin bulunmaması veya zayıf olması halinde; denetim işlemlerinin türüne, kapsamına ve uygulanma zamanına olacak etkiler saptanır ve müşteriye iyileştirici önerilerde bulunulur.

Denetim programının yürütülmesi safhasında iç kontrol sistemi incelendikten ve koşullara göre denetim programında değişiklikler yapıldıktan sonra, maddi denetim işlemlerine başvurularak finansal tablo kalemlerinin doğruluğu araştırılır. Toplanan denetim kanıtları değerlendirilir ve yönetimin finansal tablolar aracılığı ile yaptığı bildirimlerin dürüstlüğü hakkında bir yargıya ulaşılır.

4. Bulguların Raporlanması

Denetim sürecinin son aşaması raporlamadır. Denetim raporu ise, denetçinin yapmış olduğu çalışmaların kapsamını belirttiği ve denetlenen işletmenin mali tabloları hakkında ulaşılmış olduğu kanaatini açıkladığı yazılı belgedir. Denetim

raporu aracılığı ile üçüncü kişiler, denetçinin yapmış olduğu çalışmaların türü, kapsamı ve sonuçları hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu rapor yardımı ile denetlenen işletmenin mali tablolarına ne dereceye kadar güvenebileceklerini tespit ederler (Gürbüz, 1995: 221):

4.9. Ülkemizde Muhasebe Denetim Mesleğine İlişkin Sorunlar

Denetim mesleği ülkemizde maalesef henüz hak ettiği konuma ve olması gereken yere gelmemiştir. Denetim mesleğinin bu durumda olmasının sebepleri şu şekilde sıralanabilir (Güçlü, 2005: 107-108):

- Denetim birimleri birbiri ile bağlantılı olmayıp, tek merkezden organize edilememektedirler
- Kamu denetim birimleri genellikle siyasi otoritenin etkisi altında kalmakta ve bu nedenle resen davranma yetkisine sahip olamamaktadır. Çünkü denetçinin sicil amiri kimi zaman denetlenen kişi olabilmektedir.
- Siyasi nedenlerden dolayı denetimin politize ve dejenere olması
- Denetçileri destekleyen bir mekanizmanın olmaması ve denetçinin performansını ölçen objektif kriterlerin geliştirilmemesinin denetçileri olumsuz yönde etkilemesi
- Kamu denetiminin tek merkezden organize olmaması denetim ve zaman israfına neden olmakta, farklı sonuçlar içeren iki ayrı denetim raporu çıkması sonucunu doğurabilmektedir.
- Belge ve kayıt düzeninin henüz tam olarak yerleşmemiş olması ve kayıt dışı ekonominin yaygınlığı denetimi zorlaştırmaktadır.
- Denetim standartlarının henüz tam olarak oturtulmamış olması, denetimden beklenen sonucun doğmamasına neden olabilmektedir.
- Mali mevzuatımızda ve TCK'da yer alan zamanaşımı kavramı bazı olayların ve suçların takibe uğratılmasını zorlaştırmaktadır. Yeni TCK zamanaşımı sürelerini biraz daha uzatmıştır ancak bu da yeterli değildir.

- Milletvekili dokunulmazlığı ve memurlar hakkında yetkili merciden izin almadan soruşturma açılmaması, denetimin yetki alanını kısıtlayabilmektedir.
- Denetçilerin yargılama esnasında kendi hazırladıkları raporu savunma olanaklarına sahip olmamaları, raporun işlevsiz kalmasına neden olmaktadır.
- Denetçilere verilen ücretlerin yetersiz olması, denetçilerin özel kuruluşlara geçmesine neden olmaktadır.
- Denetçilerin olayları inceleme esnasında kendini güvende hissetmemesi, ailesinin ve kendisinin can ve mal güvenliğinin sağlanamaması
- Denetçilerin denetlediği yerlere yüksek ücretle transfer olmasını engelleyecek etik değerlerin oluşmaması
- Denetçinin raporuyla ilgili olarak zor durumda kalması halinde kurumunun kendisine sahip çıkmaması
- Yasalardaki suç ve ceza arasındaki uyumsuzluğun, denetçiyi kimi zaman vicdani kanaatlerle baş başa bırakması
- Sık sık çıkan aflar nedeniyle, “bana nasıl olsa bir şey olmaz” inancının egemen olması
- Denetim esnasında uygun ortam ve güvenliğin sağlanmaması
- Denetim faaliyetini sistematik hale getiren tek bir denetim yasasının bulunmaması
- Seçilen denetçilerin ehil olmaması vb. sorunlar bulunmaktadır.

BÖLÜM V.

5. VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞINI ÖNLEMeye YÖNELİK ÖNERİLER

5.1. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesi

Kayıt dışı ekonomiden şikayet edilir bir konumdan çıkabilmek kolay bir husus değildir. Zira bu konuda, sadece üzerinde her kesimin uzlaştığı yasal düzenlemelerin yapılması ve idarenin bu düzenlemelere uygun uygulama kararlılığını göstermesi yeterli olmamaktadır. Bununla birlikte, devletle kişiler arasında var olması gereken güven unsurunun sağlamlaştırılması ve ekonomide dengesizlik yaratan kronikleşmiş olumsuzlukların giderilmesi de ön koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu belirlemeler kayıt dışı ekonomiyle mücadelede etkinliğin sağlanabilmesi için belli hususların göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır (Ekoçerçeve, 2007: 99)

Dünyada her ülke kayıt dışı ekonomi bakımından farklı koşul ve gerçeklere sahiptir. Bir ülke açısından ifade edilebilecek bir durum bir başka ülke açısından geçerli olmayabilir. Bu durum kayıt dışı ekonomiyle mücadelede ülke gerçeklerinin göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır. Aksi halde alınacak önlemlerin etkinliğini sağlamak güç ya da olanaksız olabilecektir. Öte yandan kayıt dışı ekonominin aşağı çekilmesi sürecinde çok sayıda karmaşık değişkenle (alınacak önlemlere karşı baskı gruplarının tepki ve dirençleri gibi) karşılaşılacağı da bir gerçektir. Sağlanacak etkinliği sınırlayabilecek bu tür değişkenlerin de önceden (başlangıç aşamasında) belirlenmesi gerekli olmaktadır. Sonuç olarak kayıt dışı ekonomiyle mücadelede etkinliğin sağlanmasında alınması lazım gelen önlemlerin neler olduğu kadar bu önlemlerin uygulamaya geçirilmesi de önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan mücadeleye girişmeden önce uygulamaya yönelik ilke ve esasların ülke gerçekleri bakımından belirlenerek belli bir politikanın oluşturulması gereklidir. Bu doğrultuda ülkemizde kayıt dışı ekonominin asgari

düzeeye çekilmesine yönelik olarak oluşturulacak politikanın ana esasları şunlar olmalıdır (Ekoçerçeve, 2007: 99-101):

1. Stratejik Eylem Planı Hazırlanmalı

Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede hangi önlemlerin, ne zaman ve ne şekilde uygulamaya sokulacağını önceden ortaya koyan stratejik bir eylem planı hazırlanmalıdır. Böyle bir eylem planıyla ulaşılması gerekli kayıt dışı ekonomi hedefi belirlenmeli, bunu sağlayabilecek önlemlerin neler oldukları ortaya konulmalı ve önlemlere ilişkin uygulama öncelikleri oluşturulmalıdır. Olası zorluk ve sınırlamalar öngörülüyorsa bunlar da eylem planında dikkate alınmalıdır. Erişilmesi istenen kayıt dışı ekonomi büyüklüğüyle ilgili hedefler kısa ve uzun vadeli olarak ortaya konulduktan sonra mümkün olabildiği ölçüde realize edilen sonuçlarla kıyaslanabilmelidir. Bu şekilde hazırlanan eylem planı ise belli bir stratejiye dayalı olarak yürütülmelidir.

2. Devlet Politikası Olarak Benimsenmeli

Kayıt dışılıkla mücadele mutlak anlamda bir devlet politikası olarak benimsenmelidir. Ancak bu takdirde mücadele uzun dönemli, kararlı, sürekli ve etkin bir biçimde yürütülebilecektir. Bu ilkenin; aynı zamanda mücadelenin genel kapsamı bakımından tutarlılık ve istikrarı sağlayacağı da açıktır. Örneğin Türkiye’de vergi kimlik numarası uygulaması kayıt dışı ekonomiyle mücadelenin önemli araçlarındanr. Başarıya ulaşılması bakımından bu uygulamanın benzer kararlılıkla takip eden yönetimlerce de yürütülmesine gereksinim bulunmaktadır. Bu ve benzer durumlar bir ülke gerçeği olarak mücadele gerekliliğinin, parti programı ya da hükümet politikası biçiminde olmaksızın devlet politikası olarak benimsenmesine bağlı olmaktadır.

3. Kararlı ve Sürekli Olunmalı

Kayıt dışı ekonomi, yaygınlık ve çok yönlülüğü nedeniyle kısa vadede çözümlenebilecek bir sorun değildir. Ülkemiz gerçekleri açısından, kayıt dışılığa yol açan pek çok faktörün ortadan kaldırılması mücadelenin belirli bir vadeye yayılarak yürütülmesine bağlıdır. Özellikle kayıt dışı ekonomiye yol açan kronik sorunların kısa bir zaman sürecinde ve sadece yasal düzenlemelerle çözümlenebilmesi zordur. Örneğin geçimlerini kayıt dışı ekonomik faaliyetlerden (sınır ticareti gibi) temin etmek durumunda kalan insanların geçim kaynaklarının bir çırpıda ellerinden alınmasının (sosyal maliyet boyutu da vardır) ciddi zorlukları bulunmaktadır. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin kayda alınması, kararlı bir şekilde uygulanması gereken ve yapısal olumsuzlukları gidermeye çalışan uzun vadeli bir politikayı gerektirmektedir.

4. Toplumsal Destek ve Katılım Yaratılmalı

Ulusal ekonomide etkin bir mücadele, halkın topyekün katılım ve desteğini gerektirmektedir. Bu nedenle alınacak önlem ve girişilecek uygulamalara halk desteğinin kazandırılması temel ilke olarak benimsenmelidir. Bunu sağlamak için devletle kişiler arasında güven esasının sağlamlaştırılmasına ve toplumsal bilincin yaratılmasına öncelik verilmelidir.

5. İşbirliği ve Eşgüdüm Sağlanmalı

Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede izlenmesi gerekli önemli ilkelere biri de ekonomik birimler arasında işbirliği ve eşgüdümün mutlaka sağlanmasıdır. Bunun için ekonomide rol sahibi kurum ve kuruluşların alt yapıları çağdaştırılmalı, aralarındaki oto- kontrol ve işbirliği mekanizmaları güçlendirilmelidir. Devlet politikası olarak belirlenme ilkesinin de bir sonucu olarak mücadelenin sorumluluğu sadece belli kuruluşlar (Maliye Bakanlığı gibi) üzerinde bırakılmamalı; karar ve eylemleriyle sınırlı olarak ekonomik birimlerin katkıları sağlanmalıdır.

6. Ekonomik Yaklaşım

Kayıt dışı ekonomi, özünde bir vergilendirme sorunu olmasına karşın çözümlenmesi sadece vergisel önlemlerle sınırlı değildir. Bu bakımdan vergisel önlemlerin yanında ekonomik alanda diğer önlemlere de gerek duyulmaktadır. Bu ise kayıt dışı ekonomi sorununa vergisel bakış açısını da içerecek şekilde daha geniş bir açıdan yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır.

Yukarıda sayılan politika ilkeleri göz önünde bulundurulmak koşuluyla, kayıt dışı ekonominin kayda alınmasına ilişkin kısa ve uzun vadede alınabilecek önlemler şunlar olabilir (Ekoçerçeve, 2007: 101-104):

Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

- Gelir vergisi tarifesi, ilk dilimi yıllık asgari ücret tutarından ve oranı da % 5 den başlamak ve en üst dilimi de % 40 olmak üzere, artan oranlı olarak yeniden düzenlenmelidir.
- Gelir vergisi tarifesi tek olmalı, ancak emek gelirleri için (serbest meslek kazançları dahil) asgari gider indirimi ve her mükellef için genel indirim (belgelendirilmek koşuluyla) günün şartlarına uygun olarak belirlenmelidir.
- Yatırım indirimi selektif bir teşvik aracı olarak görülmeli, diğer istisna ve muafiyetler de bu çerçevede fayda-maliyet analizine tabi tutularak gözden geçirilmelidir. İstisna ve muafiyetler nedeniyle ortaya çıkan kayıpların yıllık tutarları türlerine göre hesaplanmalı ve kamuya açıklanmalıdır.
- Özel Tüketim Vergisi, ekonomik faaliyetleri kayıt altına almayı teminen tek aşamalı bir satış vergisi olarak düzenlenmeli, kapsamına alınacak mal ve hizmetlerde belirli özellikler aranmalıdır. Özel tüketim vergisi, kaçakçılığı yapılamayan ya da karaborsada satılmayan ürünlerle sınırlandırılmalı, diğer yandan yüksek vergi oranı nedeniyle yurda kaçak olarak getirtilebilecek ve kayıt dışı olarak nakit karşılığı ticareti artırabilecek ürünler (mücevher ve saatler gibi) kapsama dahil edilmemelidir.

- Vergi sisteminde yer alan götürülükler (basit usül gelir, götürü gider vb) asgariye indirilmelidir.
- Zirai kazançları vergileme sistemi gözden geçirilmeli, kayıt dışı ekonomiyi besleyen yönleri için önlemler alınmalıdır.
- Mali afların çıkarılmaması anayasal bir hüküm haline getirilmelidir.
- Gelirin ve vergi matrahlarının izlenmesi ve gerçek tutarlarının kavranması için oto-kontrol müesseseleri uygulamaya konulmalıdır.
- Vergi sistemine ilişkin temel değişmez tercihler yapılmalı ve buna ilişkin politikalar oluşturulmalıdır. Vergi yasaları sık sık değiştirilmemeli, olağanüstü durumlar hariç, mükellefe ciddi yükümlülük getiren yasal düzenlemelerin, Resmi Gazete’de yayımlandıktan en az bir yıl sonra yürürlüğe girmesini sağlayan genel bir anlayış benimsenmelidir.
- Vergi sisteminde yer alan indirim, istisna ve muafiyetler tekrar gözden geçirilerek asgariye indirilmelidir.
- Vergi yasalarında yer alan geçici maddeler gözden geçirilerek geçici olma niteliğini kaybeden maddeler devamlı hale getirilmeli ve geçici maddelere mümkün olduğunca az yer verilmelidir.
- Gelir İdaresi, yargıya giden uyuşmazlıkları azaltmak için gayret göstermeli ve gereken tedbirleri almalıdır.
- Vergi yargısında, meslekten hukukçu üyelerin yanında, vergi ve vergi denetim nosyon ve tecrübesine sahip en az bir üyeye de yer verilmelidir.
- ‘Bilirkişilik’ kurumu gözden geçirilerek yeni baştan düzenlenmelidir.
- Defter ve belge kaybında kayıp (zayi) belgesi almak için açılan nizasız (hasımsız) davalar nizalı hale (hasımlı) getirilmeli; defter ve belgelerini zayi eden kimselerce açılacak davalarda Maliye Bakanlığı hasım gösterilmelidir.
- Vergi kimlik numarasının yaygınlaştırılmasının yanı sıra mükelleflerin belli tutarı aşan ödeme veya karşılığındaki mal ve hak iktisaplarının bu kimlik numaraları dahilinde gerçekleştirilmesi sağlanmalı; bu yolla toplanan bilgileri gereği gibi değerlendirecek sağlıklı bir alt yapı kısa zamanda oluşturulmalıdır. Ayrıca, vergisini tam ve zamanında ödeyenlerin desteğinin alınması bakımından, bu uygulamada bu kesimin hedef alınmadığı, aksine

böyle bir uygulamanın üzerlerindeki vergi yükünün azalması bakımından kendi yararlarına olduğu konusunda aydınlatılmalıdır.

- Kayıt dışı ekonomi ile ilgili mücadelenin alt yapısı sağlam bir şekilde oluşturulmalı ve vergi oranları yıllar itibariyle kademeli olarak düşürülmelidir. Optimum vergi oranının kaç olması gerektiği iyi hesaplanmalı ve oran düşürülmesine ilişkin program önceden ilan edilmelidir. Güven tesisini olumsuz etkileyeceğinden, oran düşürülmesi programından geriye dönüş asla yapılmamalıdır.
- Vergiye tabi gelirin tespitinde beyan edilen matrahın belli bir yüzdesi ile sınırlı olarak özel harcamaların (eğitim ve sağlık harcamaları gibi) beyanname üzerinden indirilebilmesine izin verilmelidir.
- Finans ve ticari alanda görülen yeni enstrümanlar için vergilendirmeye ilişkin hükümler vergi yasalarına konulmalıdır.
- Belge düzenindeki zafiyetleri azaltmak için, ücretlilere uygulanan özel gider indirimi aylık esasa dönüştürülmeli; buna uygun olarak iade kapsamı yeniden gözden geçirilmelidir.
- Alışverişlerde kredi kartı ve çek gibi modern ödeme araçlarının kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.
- Hamiline yazılı çek, senet ve hisse senedi gibi menkul değerler nama yazılı hale getirilmelidir.
- Kayıt dışı istihdamın azaltılması için SSK prim ve oranları düşürülmelidir.

Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

- Temettü üzerindeki -kurumlar vergisi dahil- vergi yükünün gelir vergisi tarifesindeki azami vergi yükünü aşmaması sağlanmalıdır.
- Vergi yasalarındaki hükümler dışında diğer yasalarda vergilendirmeye ilişkin hükümler getirilmemelidir.
- Vergi yasaları tümüyle gözden geçirilerek dil, ifade ve hükümler bakımından var olan olumsuzluklar giderilecek ve yanlış anlamalara imkan vermeyecek şekilde yeniden yazılmalıdır.

- Yapılacak düzenlemelerde AB vergi mevzuatına uyumluluğun sağlanması da göz önünde bulundurulmalıdır.
- Vergi yargısında uyuşmazlıkların çözümü hızlandırılmalı bu çerçevede uyuşmazlıkların öncelikle idari kademelerde çözülmesini sağlayıcı düzenlemeler yapılmalıdır.
- Vergi yargısında hürriyeti kısıtlayıcı cezaların uygulanmasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır.
- Uzlaşma müessesesi caydırıcılığı önleyen bir yapıdan kurtulmalıdır.
- Kısa vadede olmasa bile hiç olmazsa uzun vadede, vergi aflarının yasalaşmasını engelleyen anayasal hüküm getirilmelidir.
- Vergi kimlik numarası vatandaşlık numarası dahil çeşitli kurumlarca verilen numaraların kullanımı ve MERNİS projesiyle entegrasyonu sağlanmalıdır.
- Kayıt dışı ekonomi ile etkin bir şekilde mücadele edilebilmesi için Gelir İdaresi ile vergi denetiminin yeniden yapılandırılması zorunludur.

5.2. Vergi Adaletinin Sağlanması

Karyağdı (2001: 26-27) yaptığı araştırmalar sonucunda elde ettiği veriler ışığında, vergi kayıp ve kaçakçılığını önlemede vergi adaletinin sağlanmasının en önemli etkenlerden biri olarak değerlendirmiş ve bu durumu gerçekleştirmeye yönelik olarak şu önerileri ifade etmiştir:

- Vatandaş odaklı vergi idaresinin oluşumunda öncelikli olarak yapılması gereken, vergi kanunlarını adil hale getirmek ve tüm sektörlerle eşit bir şekilde uygulamak ve vergi konusunu bir teşvik unsuru olmaktan çıkarmaktır. Bir başka ifadeyle vergilemede yatay ve dikey adalet sağlanmalıdır.
- Yapılan yasal düzenlemeler ve buna bağlı uygulamalar vergi adaletini sağlayıcı olmak zorundadır. Aksi takdirde bugün olduğu gibi vatandaşın idareye güvenini tesis etmek gittikçe zorlaşmaktadır. Vergi yükünün eşit ve adil dağıtılması için yapılması gerekenler belli olup en kısa sürede bu yönde önlemler alınmasında yarar vardır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin yanı sıra

vergi yükünün dağılımındaki adaletsizlik de hep aynı kesimlerin üzerinde kalmaktadır. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde hem nimetin hem de külfetin dağılımında adaletin sağlanması, ülkemizde vatandaş odaklı Devlet anlayışının tesisini sağlayacak bir unsurdur.

- Vergi adaleti ilkesinden sapmalar sadece mükelleflerin değil tüm vatandaşların idareye karşı olan güvenini sarsmaktadır. Özellikle kovuşturma ve inceleme aşamasında vergi dairelerine, hep devleti dolandıran ve yurtdışına kaçan, herhangi bir yaptırıma tabi tutulmayan insanlar emsal gösterilmektedir. Reform olarak sunulan bir kanunun bazı maddelerinin baskı gruplarının etkisiyle değiştirilmesi, sık sık vergi aflarının gündeme getirilmesi ve kamudaki yersiz harcamalar da örnek olarak gösterilmektedir. Bunun için kanunlar yapılırken altyapısının iyi hazırlanması, vergi aflarının sık sık değil mümkünse hiç yapılmaması ve kamu harcamalarının titiz bir şekilde yapılması güven sorununun giderilmesinde katkı sağlayacaktır.
- Vergi sistemimiz beyan esasına dayanmaktadır. Esas itibariyle beyan esas modern bir sistemdir. Ancak beyan esasını keyfilik haline dönüştüren düzenlemeler, vergi ödeme bilincinin oluşmamasına yol açmaktadır. Daha açık bir ifadeyle beyan esasını uygulayıp vergi oranlarını çok yüksek tutmak ve herhangi bir vergi güvenlik müessesesi getirmemek, beyan esasının getirdiği bütün olumlu durumların ortadan kalkması sonucunu doğurmaktadır. Bu durumu ortadan kaldıracak gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Kimi zaman idarenin dahi anlamakta zorluk çektiği yasal ve idari düzenlemeleri mükelleflere izah etmek de güçleşmektedir. Bu nedenle de idare hakettiği desteği ve güveni mükelleflerden görememektedir. Mevzuatı anlamada yaşanan güçlükler, mükellefi mümkün olduğu kadar idare ile diyaloga girmek yerine idareden kaçmak şeklinde bir eyleme itmektedir. Yapılması gereken, vergi yasalarını anlaşılır kılmak ve çok sık değiştirmemektir.
- Günümüzde Türk vergi sistemi, vergisini dürüst olarak ödeyen mükellefler için bir vergi cehennemi, vergisini ödemeyen, kayıtdışı sistemde rahatça

yaşayan, vergiyi kaçırın ya da hükümetlerin vatandaş odaklı olmayan ekonomik ve mali politikaları nedeniyle, kazançlarına nazaran çok az vergi ödeyenler için bir vergi cenneti haline gelmiştir. Vergi yükünün adil bir şekilde dağılmadığına dair yoğun bir kanaatin bulunduğu bir yerde yasalardaki bu tür hükümleri ayıklamak ve idareyi de hukuk devleti ilkesinin idarenin yasallığı çizgisine çekmek, vergi konusunda toplumsal bir barış sağlayacaktır.

5.3. Vergi Mevzuatının Dilinin Sadeleştirilmesi ve Tüm Genel Tebliğlerin Tek Bir Genel Tebliğe Dönüştürülmesi

Vergi Mahkemeleri ve Danıştay kararlarının dikkatlice incelenmesi sonucunda görüleceği üzere, kararların dayanağını teşkil eden kanun maddelerinin yeterince açık ve uygulamaya yönelik olmamasından dolayı, Vergi Mahkemesi ve Danıştay'ca karar verilirken, Bakanlığın yayımladığı genel tebliğ, iç genelge, uygulama iç genelgesi gibi uygulamaya ışık tutan hususların dikkate alınmamasından dolayı vergi dairesi aleyhine sonuçlar doğmaktadır. Kararların idare aleyhine sonuçlanması idarenin mükellef nezdinde güvenilirliğini yitirmesine neden olmaktadır. Bu nedenle bu tür aksaklıkların giderilmesi amacıyla, kanun koyucunun kanunu yayınlamadan önce içeriğini ayrıntılı olarak belirlemesi ve uygulamaya yönelik açıklamaların da olabildiğince kanun maddesinde yer almasının sağlanması uygun olacaktır. Ayrıca, bugünkü mevzuatımızın dili ağır, vergileme ile ilgili işlemleri çok karışıktır. Vergi kanunları gözden geçirilerek metinler kısa ve kesin hükümlerle sadeleştirilmeli, herkesin anlayabileceği bir dil kullanılmalıdır. Her bir vergi kanunu ile ilgili tüm tebliğlerin tek bir tebliğe dönüştürülmesi yerinde olacaktır. Bu işlem her beş yılda bir yeniden yapılarak gerek vergi idaresi personeline gerekse mükelleflere kolaylık sağlanmış olacaktır (Karyağdı, 2001: 3-4).

5.4. Vergi İdarelerinin Koşullarının İyileştirilmesi

Genel olarak vergi dairelerinin büyük çoğunluğu kendi binalarında hizmet verememekte, yapılış amacı vergi dairesi olmayan (çoğunluğu konut olan) binaları daire olarak kullanmaktadırlar. Kiralanan bu binalarda da mükellefler ve personel yönünden verimlilik, rasyonellik gibi etkenler doğal olarak dikkate alınmamaktadır. Vergi dairelerinin; halkla en fazla ilişkide bulunan kamu kuruluşları olmaları, bu alanda süratle yeniden düzenlenmelerini ve iyileştirilmelerini gerektirmektedir (Karyağdı, 2001: 15).

Karyağdı (2001: 15) yaptığı araştırmada pek çok vergi dairesinin 100 ila 250 metrekare arasında bir alanda yani bir ev büyüklüğünde bir alanda hizmet vermek zorunda kaldığını belirtmiştir. 1985'ten sonra gelir idaresini geliştirme fonundan bir takım yenileme harcamaları yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu yatırımların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Fondan para ayırmak yerine toplanan vergilerin belli kısmının ilgili vergi dairelerinin modernizasyonuna ayrılmasının hem tahsilat hem de mükellefe sunulan hizmet yönünden olumlu sonuçlar doğurabilir.

5.5. Muhasebe Denetim Mesleğindeki Sorunların Giderilmesi

Denetim mesleğine ilişkin sorunlar nedeniyle devlete olan güven azalmakta ve bütçe açığı gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumu ortadan kaldırmak amacıyla da denetim mesleğindeki sorunların çözümüne yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir (Güçlü, 2005: 110-111):

- Kamu denetimi tek merkezden idare edilmeli ve özerk olmalı
- Denetçilerin kendi yöneticilerini seçmeleri sağlanmalı ve sicil amirleri yine denetçiler olmalı
- Denetçilerin terfi ve tayinlerinde siyasi iradenin hiçbir etkisi olmamalı
- Denetçilerin denetimini sağlamaya yönelik olarak başarı performanslarını değerlendiren bir birim oluşturulmalı

- Denetçilerin resen davranabilmeleri sağlanmalı ve denetçiler tarafından hazırlanan raporlar ciddi gerekçeler olmaksızın saf dışı edilmemelidir
- Görevini ihmal eden ve etik değerlere uygun davranmayan denetçiler meslek dışı bırakılmalıdır
- Belli bir zaman dilimi içinde kendisinden beklenen performansı gösteremeyen denetçinin görevine son verilmelidir
- Kamu kaynakları ile mesleki bilgi ve becerisini arttıran denetçilerin yüksek ücretlerle özel sektöre transfer edilmesi önlenmelidir
- Denetçilerin daha önce denetlediği özel kuruluşlarda görev almalarını önleyici yasal düzenlemeler yapılmalıdır
- Denetçi haksız bir biçimde mağduriyetine sebebiyet verdiği kişi yada kurumun zararını tazmin etmelidir
- Denetçilerin bağımsızlığını sağlayacak etmenlerin başında gelen ücret konusunda mutlaka bir iyileştirme yapılmalıdır
- Denetçiler raporlarını yargılama esnasında savunabilmelidir
- Kanıt toplamadan rapor hazırlayan yada hazırladığı raporu savunmayan denetçinin görevine son verilmelidir
- Denetim raporları kamuoyunun ve üçüncü kişilerin bilgisine açık olmalıdır
- Raporları mahkemeler tarafından kabul edilmeyen denetçilerin bu durumları sicillerine olumsuz puan olarak işlenmelidir
- Denetçilerin işe alımında özen gösterilmeli ve stajyer denetçilik döneminde sıkı bir eğitime tabi tutulmalıdırlar
- Denetim üzerindeki idari vesayet kaldırılmalıdır
- Bazı suçlara ilişkin olarak zaman aşımı kavramı yeniden düzenlenmelidir
- Denetçilerin işledikleri suçlar yada görev ihmalleri, daha ciddi cezai yaptırımlara tabii tutulmalıdır.
- Devlet muhasebesi geliştirilmeli ve belge düzenine geçiş sağlanmalıdır.

Tüm bu yukarıda sayılan öneriler gerçekleştirildiğinde, kamuya yönelik olan yolsuzluk ve usulsüzlük iddialarının azaldığı görülecektir.

5.6. Denetimlerin Yeterli Hale Getirilmesi

Karyağdı (2001: 18-20) yaptığı araştırma sonucunda, denetim faaliyetinin daha etkin şekilde yapılmasına yönelik olarak şu tespit ve çözüm yollarını ortaya koymuştur:

- Beyan esasına dayalı modern vergi sistemlerinde otokontrol müesseseleri (vergi güvenlik müesseseleri) ve denetim çok büyük önem taşımaktadır. Konu bu kadar önemli olmasına karşın, kamuoyunun gözünde denetim çok başlıdır ve büyük karmaşa yaşanmaktadır. Bu bağlamda denetim sistemimizin alt yapıdan başlayarak yeni bir düzen içinde görev ve yetki dağılımının belirlenmesinde çok büyük yarar vardır.
- Gerek kamu yönetimindeki gerekse vergi idaresindeki bugün yapılan denetimin tanımını “auditer” kelimesinin eski ingilizcedeki anlamında bulmak mümkündür. Eski ingilizcede auditer, savaş bittikten sonra savaş meydanına gelen ve yaralılara saldıran anlamında kullanılmaktadır. Bu açıdan baktığımızda kamunun her biriminde yapılan denetimin, hatalar yapıldıktan, işler iyi ya da kötü sonuçlandıktan sonra yapılan bir işlem olduğunu görmekteyiz. Bu durum ise yapılan hataların faturasının oldukça yüksek bir maliyetle tazmin edilmesinden başka bir sonuç doğurmamaktadır.
- Bugün için mükellef denetiminin özü, kayıtların denetimi haline gelmiştir. Kayıtların denetimi ise kayıt içindeki mükelleflerin denetimini ve sonuçta da hem vergi yükünün hem de denetim yükünün kayıtlı mükelleflerin üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Vergi dairelerinin denetimi olan teftiş faaliyetleri ise yapay bir denetim halini almış ve amacına ulaşabilecek bir kontrol yöntemi olmaktan çıkmıştır. Bugünkü sistemde vergi dairelerinin teftişinden olumlu bir sonuç alındığını söylemek mümkün değildir. Sonuçları değiştirmeye yönelik teftişe, vergi daireleri de bağımsızlık kazanmış olup, teftişin işlevsel anlamda bir etkisi de kalmamıştır demek, yanlış olmayacaktır. Personelin teftiş korkusu nedeniyle görev ve yetkilerini kullanmaması nedeniyle işlerin hep bir üst makama gittiği, bunun da işlemlerin daha uzun sürede yapılması ya da hiç yapılmaması sonucunu doğurduğu görülmektedir.

- Vergi dairelerinde yapılacak iç denetimlerin; performans, iş üretimi, çalışanların ve işlerin yönlendirilmesi şeklinde yapılması gerekmektedir. Vergi idaresinin geneli için, merkezi yönetim yerine yerinden yönetim esasının benimsenmesi, dış denetimde ise merkezi denetim ve yerel denetim şeklindeki ayrımın korunması ve yerel denetimin nitelik ve nicelik yönünden güçlendirilmesi gerekmektedir. Denetime yerinde hakim olmak, idareye etkinlik ve hız kazandıracaktır.
- Çeşitli nedenlerden dolayı vergi dairelerince mükellefler hakkında vergi incelemeleri talep edilmektedir. Ancak inceleme raporlarının vergi dairesine gelmesi oldukça zaman almakta ve bu durum, mükelleflerle vergi daireleri arasında zaman zaman çeşitli gerginliklere ve sürtüşmelere sebebiyet vermekte, mükellefler bu durumun vergi dairesinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Vergi dairelerinin haksız yere böyle durumlarla karşılaşmamaları, incelemelerin daha seri ve süratli bir şekilde sonuçlandırılması, bu yönde çeşitli sızlanmalara meydan verilmemesi için vergi daireleri bünyesinde basit vergi incelemelerinin yapılmasını sağlayacak şekilde bir düzenleme yapılmasında büyük yarar bulunmaktadır.
- Bölge Müdürlükleri kurulduktan sonra denetim konusunda sorunlar yaşandığı görülmektedir. Örneğin vergi dairesinden Bölge Müdürlüğüne giden inceleme taleplerinin pek çoğu, vergi denetmenlerince incelenmesine gerek yoktur, vergi dairesinde müdür tarafından incelenmelidir, görüşü ile geri gönderilmektedir. Oysa, bugün için vergi dairesi müdürlerinin vergi incelemesi yapma imkanları hemen hemen hiç yoktur. Bu nedenle de denetim işlevi mevcut hiyerarşik yapıdan olumsuz olarak etkilenmektedir.
- Denetimlerin etkin şekilde yapılmasını sağlayacak araç şu an vergi idaresinin elinde bulunmaktadır. Ancak bu araç şu ana kadar hiç kullanılmamıştır. Bu araç, geçici vergidir. Tüm denetim birimleri cari yıl içinde üçer aylık dönemin geçici vergi beyannamesinin verilmesini takiben incelemeye başladığında, denetimin önlemeye dönük yaklaşımı gerçekleşmiş olacaktır. Bu inceleme yönetiminin uygulanması durumunda; incelemeler kısa sürede bitirilecek, karışık inceleme yapılırken mükelleflere ulaşmak kolay

olacağından denetimler hız kazanacak, işletmenin denetimde olması kayıtların sağlıklı tutulmasını sağlayacak, sahte belge kullanımı engellenecek, beyanların daha gerçekçi olması sağlanacak, karşıt incelemeye tabi mükelleflerin de çapraz kontrolü sayesinde bu mükelleflerde de kayıp ve kaçak anında önlenmiş olacaktır.

5.7. Mükelleflerin Vergi İdaresine Karşı Olan Olumsuz Bakış Açısının Olumlu Hale Getirilmesi

Mükelleflerde vergi idaresine karşı oluşan olumsuz tutumun değişmesine yönelik olarak şu öneriler ortaya konulabilir (Karyağdı, 2001: 24-25):

- TKY'nin temel felsefesi olan vatandaş odaklılığı vergi idaresine uyguladığımızda mükellef odaklılık haline gelmektedir. Mükellefin vergisini en kısa sürede ve en modern şekilde alması gereken memurun gözünde vatandaş, maaşını ödeyen kişi olarak algılanmalıdır. Vergi dairesi ise vatandaşın devletten beklediği hizmetlerin sağlanmasında gerekli kaynak olan vergiyi toplayan bir birim olacaktır. Yapılması gereken vatandaş ile devleti kaynaştıracak, sevgi ve saygı temeline dayalı uygulamalara ağırlık verilmesidir.
- Halkın vergi idaresinin daima iyiye gittiğine inanması, onların vergi konularına ve vergi idaresine olan saygısını artırır. Lise ve dengi okullarda vergi bilincinin artırılmasına yönelik olarak, tıpkı milli güvenlik, sağlık, muhasebe gibi derslerin yanı sıra vergi dersinin de konulmasında yarar vardır. Zira bugünün gençleri yarının idarecileri ve vergi mükellefleri olacaktır. Kendisine vergi verme bilinci verilen bir şahıs hiç bir zaman vergi kaçırmayacak, kaçırarlara da engel olacaktır.
- Sivil toplum örgütleri ile temasa geçerek vergi bilincinin yaratılması ve mükelleflerin bilgilendirilmesi sağlanabilir. Ayrıca ulusal ve yerel düzeydeki kitle iletişim araçlarından yararlanılarak vatandaş olma bilinci ile vatandaşlık görevlerinden olan verginin önemi konusunda da çalışmalar yapılması

yerinde olacaktır. Bu doğrultuda mükellefin bilgilendirmesi de, idare tarafından yayınlanacak periyodik broşür, el kitabı vb. yayınlarla olacaktır. Mükelleflerin sorumluluklarını ve haklarını yeterince bilmedikleri bir gerçektir. Bu kapsamda örneğin işe yeni başlayan bir mükellefe küçük bir kitapçık verilerek mükellefin görevlerinin neler olduğu, dikkat etmesi gereken hususların neler olduğu kısaca aktarılabilir. Aynı şekilde işi bırakan bir mükellefin bu tarihten itibaren dikkat etmesi gereken konuları içeren broşürler de verilebilir. Konu itibariyle bu tür dokümanların sayısını arttırmak mümkündür. Burada amaç mükellefi bilgilendirmek, vergi kayıp ve kaçığını aza indirmek, lüzumsuz iş yükünden hem mükellefi hem de idareyi kurtarmak olmalıdır.

- Mükelleflerin ödedikleri vergilerin nereye gittiğini bilmelerinin de vergi ödeme bilincinin artmasına katkısı olacağı açıktır. Bugün için verginin toplanmasından ziyade harcanması daha büyük önem kazanmıştır. Vatandaşın, toplanan vergilerin çarçur edildiği, suistimallerin ve yolsuzlukların arttığı konusundaki mevcut düşüncesini ortadan kaldırmak, sadece Maliye Bakanlığı'nın değil tepeden tırnağa tüm kamu yönetiminin ve siyasetçinin görevi olmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

• Muhasebe Denetimine Yönelik Öneriler

Vergi kayıp ve kaçaklarını önlemeye yönelik olarak muhasebe denetimi alanında bir takım düzenlemeler yapılmalıdır. Öncelikle devlet muhasebesinin, genel muhasebeyle uyumlu şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü kamu kuruluşlarının gelir ve giderlerini belgelemek zorunda olmamaları bir takım suistimallere ve vergi kayıplarına neden olabilmektedir.

Muhasebe denetiminde, denetim elemanları kimi zaman denetledikleri birimde denetime esas oluşturan veya delil niteliğinde olan belgeleri elde edememektedir. Bu durumda, etkin bir denetimi ve meydana gelmesi muhtemel vergi kayıplarının tespitini önlemektedir. Bu nedenle denetim elemanlarının denetim sürecinde gerek duydukları her türlü bilgiye ve belgeye ulaşmaları yönünde gerekli yetkiyle donatılmalarının olumlu sonuçlar doğurabileceği söylenebilir.

Ülkemizde kamu denetimi kurumlarının dağınık ve çok sayıda olması, özel denetim kurumlarının henüz yeterli ve güvenli olmaması muhasebe denetiminde ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Bu nedenle de bu birimler arasında gerekli birliğin, tek merkezliliğin sağlanması ve yeterli düzeye ulaşmaları yönünde çalışmalar yapılabilir.

Enflasyon muhasebesi sisteminin etkin bir şekilde kullanılması vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde etkili olabilir. Özellikle enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde gerçekleşen işlemlerin, ekonomik göstergelerin ve mali tablolarda yer alan bilgilerin enflasyon oranı doğrultusunda düzeltmeye tabi tutulması önemlidir.

3568 sayılı muhasebe meslek yasasının sağlıklı bir şekilde geliştiğini söylemek güçtür. Özlük haklarındaki olumsuzluklar gibi çeşitli sebepler, denetim elemanlarından önemli bir kısmının kurumlarından ayrılmalara sebep olmaktadır. Bugün vergi denetim elemanlarının almış oldukları ücretler, ürettikleri hizmetle doğru orantılı olmadığı gibi iş riski ve benzer görevi yerine getiren meslektaşlarına nazaran oldukça düşüktür. Bu durum vergi denetim elemanlarının etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir ve muhasebe mesleği ülkemizde hak ettiği yere tam

olarak kavuşamamaktadır. Muhasebe mesleğini hak ettiği yere kavuşturmak ve denetim mekanizmasını etkin bir şekilde işletmek amacıyla, muhasebe meslek kuruluşlarının ortak talepleri dikkate alınmalı ve bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapılmalı, kazanımlar sağlanılmalıdır.

Vergi denetiminin tek elden planlanıp uygulamaya konulmaması, denetim faaliyetlerinin planlı ve koordineli bir şekilde yürütülmesine engel olmakta ve bunun sonucunda bazı alanlar tamamen denetim dışında kalırken bazı alanların ise her denetim birimince aynı anda denetime tabi tutuldukları görülmektedir.

• Vergi Mevzuatına Yönelik Öneriler

Vergi mevzuatımızda çeşitli belirsizliklerin ve boşlukların olması, vergi kanunlarının sık sık değişmesi, sistemin çok karışık olması dolayısıyla mükellefler tarafından farklı şekillerde algılanması, ülkenin ekonomik ve sosyal şartlarına uygun olmaması gibi sebepler etkin bir vergi denetiminin gerçekleşmesini engellemektedir.

Sık aralıklarla çıkarılan vergi afları da önemli vergi kayıplarına neden olmaktadır. Çünkü mükellefler vergi affı çıkacağı beklentisiyle vergi borcunu ödemekten kaçınmaktadır. Ayrıca varolan vergi cezalarının yeterince caydırıcı olmaması da, mükellefleri vergi kaçırma yönünde teşvik etmektedir. Dolayısıyla zor ekonomik koşullara yönelik olarak tasarlanan vergi afları sadece çok gerektiği zamanlarda çıkarılmalı ve vergi cezaları da mükellefleri caydıracak ölçüde ağırlaştırılmalıdır.

Ülkemizde belge düzeni tam olarak oturtulamamıştır. Bu durumun en önemli nedeni kayıt dışı ekonominin varlığıdır. Mükellefler açısından kayıtlı ekonomide faaliyette bulunmak, kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunmaya nazaran ek maliyet getirdiği için bireyler kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunmayı tercih etmektedirler. Bu nedenle belge düzeninin etkin bir şekilde yerleştirilmesi, vergi kayıp ve kaçaklarını önleme açısından çok önemlidir.

Vergi oranlarının yüksek oluşu mükelleflerin vergisini ödemesini zorlaştırmaktadır. Mükellefler elde ettikleri gelire oranla yüksek bir vergi ödemek zorunda kalmakta, bu durumda da vergi ödememek veya eksik ödemek için birtakım hileli yollara başvurabilmektedirler. Bunun için mükelleflerin ödeme güçlerine göre

sınıflandırılıp her bir sınıfa uygun bir oran tespit edilmesi, bu nedenden kaynaklanan vergi kayıplarını azaltma konusunda fayda sağlayabilir.

- **İdari Yapıya Yönelik Öneriler**

Bilgisayar sistemlerinin vergilendirme süreci içerisine entegrasyonu sağlanmalıdır. Bilgisayar sistemlerinin denetim süreci içerisinde kullanılması, daha güçlü ve etkin bir denetimin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Güçlü bir vergi idaresinin kurulabilmesi ve mükelleflerin bu idarenin etkinliğine, güvenilirliğine ve verimliliğine inanması, ancak kısa bir sürede vergi idaresinin tam olarak otomasyona geçmesi ile mümkün olabilir.

Denetim elemanlarının özlük haklarının iyileştirilmesi, onların daha etkin ve rasyonel çalışması açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü uygulamada da bu yetersizliklerden dolayı, ya bir takım yolsuzluklara yönelme eğilimi gösterilebilmekte veya özel sektöre geçiş yoluyla zaten az sayıda olan nitelikli personelin azalması sonucu doğabilmektedir.

- **Mükellefe Yönelik Öneriler**

Ülkemizde çeşitli sebeplerden dolayı mükelleflerin vergi ödeme bilinçlerinin düşük olduğu söylenebilir. Vergi bilincinin oluşturulması amacına yönelik olarak, vergi mükelleflerine güvenilmesinin ve mükelleflerin vergilerini gönüllü olarak ödeyebilmelerini sağlayacak düzenlemelerin yapılması faydalı olacaktır. Vergi gelirleriyle yapılan harcamaların şeffaflığı ise, mükelleflerdeki güven duygusunun oluşumunda etkili olabilecek en önemli faktörlerden birisi olarak adlandırılabilir.

Dört ana başlık altında sunulan tüm bu önerilerin yapılması tek başına yeterli değildir. Bunların arkasında duracak ve uygulayacak sağlam, istikrarlı bir siyasi iradeye gereksinim vardır. Ancak bu şekilde etkili sonuçlar alınabilir. Aksi takdirde yapılacak olan uygulamaların fazla etkili olmayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Aksoy, A. **Muhasebe Denetimi**. Ankara, 1984.

Altuğ, O. “Kayıt Dışı Ekonomi,” **İşveren Dergisi**, sayı: 12, 1993.

Altuğ, O. “Kayıt Dışı Ekonomi: Vergiye Karşı Başkaldırı,” **Görüş**, sayı: 14, 1994.

Altuğ, O. **Kayıt Dışı Ekonomi**. İstanbul: Cem Ofset Matbaacılık, 1994b.

Altuğ, O. “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi-Paradaki Sıfırların Artması-Rant Arama ve Enflasyon Vergisi Yönünden Yeniden Yapılanma,” **Yeni Türkiye**, sayı: 23-24, 1998.

Akalın, G. “Kayıt Dışı Ekonomi Sorunu ve Yasa Tasarısı (II),” **Vergi Dünyası**, sayı: 179, 1996.

Akbulak, Y., Tahtakılıç, A. K. “Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine Düşünceler,” **Banka-Maliye ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, cilt: 40, sayı: 468, 2003.

Aktan, C. C. **Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi**. Ankara: TOSYOV Yayınları, 2000.

Arıkan, Z., Ay, H. “Vergiye Karşı Başkaldırı, Nedenleri ve Çözüm Yolları,” **Maliye Yazıları Dergisi**, Nisan-Haziran, 1995.

ATO “Kayıt Dışı 2007 Raporu”,
<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=827&l=1>, 2007.

Attaroğlu, M. “Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesi Açısından Vergi Denetim Müessesesinin Değerlendirilmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1999.

“Auditing Concepts Committee Report: Of The Comittee on Basic Auditing Concepts, 1972.” Aktaran Güçlü, Faruk. **Muhasebe Denetimi**. Ankara: Detay Yayıncılık, 2005.

Aydemir, Ş. “Vergi Bilinci,” **Vergi Dünyası**, sayı: 162, Şubat 1995.

- Aydemir, Ş. “Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine (II),” **Vergi Dünyası**, sayı: 162, 1995b.
- Baldemir, E., Gökalp, M.F., Avcı, M. **Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Mimic Modeli İle Tahminlenmesi**. İstanbul Üniversitesi, VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, 26 - 27 Mayıs, 2005.
- Batirel, Ö. F. “Türk Vergi Gelirlerini Arttırma Yolları,” **Alternatifler ve Beklentiler**, sayı: 15, İstanbul: İTO Yayını, 1989.
- Batirel, Ö. F. **Çağdaş Vergi Politikası**. İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsü Konferansları, Prof. Dr. Bedii N. Feyzioğlu’na Armağan, İstanbul: Güray Matbaası, M. E. Yayınları, No: 277, 1993.
- Bildirici, Z. **Kayıt Dışı Ekonomi**. D.E.Ü. İ.İ.B.F. Maliye Bölümüm, XI. Türkiye Maliye Sempozyumu, KKTC, 1995.
- Bilici, N. **Vergi Hukuku (Genel Kısım, Türk Vergi Sistemi)**. Ankara: Seçkin Yayınevi, 9. Baskı, 2004.
- Belverd, E. N., Doyle, Z. W. “The CPA Examination, A Complete,” **A Complete Review**, Volume: 1, Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1980.
- Çavuş, A. “Kaçakçılık Suçunda Netice Unsuru,” **Yaklaşım**, yıl: 9, sayı: 104, 2001.
- Çetintaş, H., Vergil, H. “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini,” **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, cilt: 4, sayı: 1, 2003.
- Derdiyok, T. “Türkiye’nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini,” **Türkiye İktisat Dergisi**, sayı: 14, 1993.
- Derdiyok, T. “Vergi Kaçakçılığını Etkileyen Faktörler,” **Maliye Yazıları**, sayı: 38, Ocak-Şubat-Mart, 1993.
- Eker, A., Tüğen, K. **Kamu Maliyesine Giriş**. İzmir: Takav Matbaacılık, 1995.
- Eker, A. **Kamu Maliyesi**. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1997.

- Ekoçerçeve . “Kayıt Dışı Ekonominin Sebepleri (Ekodosya - El Kitapları)”,
www.ekocerceve.com/img/haberler/KaytdEkonomininSebepleri.pdf, 2007.
- Elagöz, İ. “Vergilendirmede Muhasebeye Duyulan İhtiyaç ve Vergi Denetiminde Muhasebenin Etkinliği”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1998.
- Erginay, A. **Kamu Maliyesi**. Ankara: Savaş Yayınları, 1994.
- Gerçek, İ. “İsmail Gerçek ile “Türk Vergi Sistemi Üzerine (Ropörtaj)”,
www.siyasalvakfi.org/bulten/b05_ismailgercek_roportaj.htm, 2006.
- Güçlü, F. **Muhasebe Denetimi**. Ankara: Detay Yayıncılık, 2005.
- Gündüz, Z. “Türkiye’de Vergi Nasıl Kaçırılıyor?,” **Mali Çözüm Dergisi**, İ.S.M.M.O. Yayınları, sayı: 73, 2005.
- Gürbüz, H. **Muhasebe Denetimi**. Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi, 1995.
- Güredin, E. **Denetim**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2000.
- Güven, M. “Türk Vergi Sisteminde Vergi Kayıp ve Kaçakları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1995.
- Haerle, D. “Informationsgewinnung im Rahmen einer Prüfungsplanung,” Zeitschrift für Betriebswirtschaft, Wiesbaden, jg. 36, 1966” Aktaran Güredin, Ersin. **Denetim**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 2000.
- Herber, B. P. **Modern Public Finance**. Furth Edition, Richard D. Irwin, Inc. Homewood, 1979.
- Işık, N., Acar, M. “Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme,” **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, sayı: 21, 2003.
- Ilgın, Y. **Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye Boyutları**. Ankara: D.P.T. Yayınları, Uzmanlık Tezi, No: 2492, 1999.

Jeze G. Cours Elementaire de Science des Finances et de Legislation Financiere Française, Paris, 1912, http://www.tsrsb.org.tr/NR/rdonlyres/ECEB33F9-668A-468F-83DA-564734AF7BD4/1258/013_080.pdf, 2006.

Karyağdı, N. **Toplam Kalite Yönetimi ve Türk Vergi İdaresi**. A.S.O. Yayınları, No: 51, 2001.

Kıldış, Y. “Kayıt Dışı Ekonomi”, www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/maliye-genel/diger-yazilar/kildis-kayit-disi.pdf, 2006.

Kırkulak, B. “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Vergilendirilmesi,” **Vergi Sorunları Dergisi**, sayı: 132, 1999.

Korkmaz, E. **Vergi Yapısı ve Gelişimi**. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2989, İstanbul: Güray Matbaası, 1982.

Köprübaşı, A. “Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakçılığının Önlenmesinde Muhasebe Denetimi ve Vergi Uygulamalarının Etkinliği”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2000.

Kuruca, Z. **Türkiye’deki Vergi Kaçakçılığı Hesabı Üzerine Bir Deneme**. Maliye Enstitüsü Konferansları, 15. Seri, İ.Ü.İ.F. Yayınları, No:34, İstanbul: Sermet Matbaacılık, 1968.

Mavral, Ü. **Karapara Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye’ye Yansımaları**. Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Ankara: Şafak Matbaacılık, 2001.

Nadaroğlu, H. **Kamu Maliyesi Teorisi**. 5. Baskı, İstanbul: Met/er Matbaası, 1983.

Nadaroğlu, H. **Kamu Maliyesi Teorisi**. 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayın Dağıtım A.Ş., 1992.

Önder, İ. “Vergiye Psikolojik Direniş,” **Görüş**, sayı: 3, 1992.

Önder, İ. “Vergi Reformu Üzerine,” **Maliye Yazıları Dergisi**, sayı: 42, Ocak-Mart 1994.

Özsoylu, A. F. “Kim Kazanıyor Kim Kaybediyor?” **Ekonomik Forum**, T.O.B.B., sayı: 2, 1994.

Sarılı, M. A. “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi’nin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler,” **Bankacılar Dergisi**, sayı: 41, 2002.

Sawyer, L. B. **The Practice of Modern Internal Auditing**. New York: The Institute of Internal Auditors Inc., 1973.

Sönmez, N. **Vergileme Olayında Kişisel ve Ekonomik Denge Yönünden Mükelleflerin Davranışı**. İzmir: Ticaret Matbaası, 1973.

Şeker, N. **Hukuksal Yapısıyla Vergi İncelemesi**. İstanbul: Beta Yayınları, 1994.

Şenyüz, D. **Vergilemede İstikrar İlkesi ve Türk Vergi Mevzuatı**. Maliye Araştırma Konferansları (Prof.Dr. Bedî N. Feyzioğlu’na Armağan) Otuzbeşinci Seri, Yıl. 1991/92, İstanbul, 1992.

Tanzi, V. “The Underground Economy in the United States: Annual Estimates 1930-1980,” **IMF Staff Papers**, volume: 30, 1983.

Tekir, S. **Vergi Teorisi**. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1993.

Temel, A., Şimşek, A., Yazıcı, K. **Kayıt Dışı Ekonomi Tanımı, Tespit Yöntemleri ve Türk Ekonomisindeki Büyüklüğü**. Ankara: D.P.T. Yayınları, 1994.

Tosuner, M. **Türk Vergi Hukuku**. 2. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1997.

Turhan, S. **Genel Vergi Teorisi**. 4. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976

Türk, İ. **Kamu Maliyesi**. Ankara: Turhan Kitabevi, 1992.

Uluatam, Ö., Taş, R., Dikmen, M. K. **Türk Vergi Sisteminin Temel Sorunları ve Bir Reform Önerisi (Türk Harb-İş Sendikası için Hazırlanmış Bir Rapor)**. Türk Harb-İş Sendikası, Ankara: Rekar Ofset, 1995.

Us, V. “Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2004/17.” www.tek.org.tr, 2007.

Usta, A. B. “Özel Kıyaslama Metodu,” **Vergi Dünyası**, sayı:156, 1994.

Vergi Usul Kanunu, 1961.

Yalçın, H., Başer, A. “Türkiye’deki Mali Aflar ve Vergi Sistemi Üzerine Etkiler,” **Vergi Sorunları Dergisi**, sayı: 173, 1996.

Yayman, D. “Vergi Denetiminde Etkinliğin Sağlanması”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1999.

Yılmaz, G. “Yer Altı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybının Hesabı İle İlgili Yaklaşımlar ve Türkiye’de Yer Altı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybı,” **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Özel Sayı Prof. Dr. Halil Nadaroğlu’na Armağan, cilt: XIV, sayı: 1, 1998.

T. C. Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr, 2006.

T. C. Merkez Bankası, www.tcmb.gov.tr, 2006.

ÖZGEÇMİŞ

- Adı Soyadı** : Ayhan KAPUSUZUOĞLU
- Sürekli Adresi** : Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lojmanları Lale Blok
No:17 Gölköy / BOLU
- Doğum Yeri ve Yılı** : Ankara - 1984
- Yabancı Dili** : İngilizce
- İlköğretim** : Özel Yükseliş Koleji İlkokulu – 1995
Özel Yükseliş Koleji Ortaokulu – 1998
- Ortaöğretim** : Çankaya Lisesi – 2001
- Lisans** : Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, İşletme Bölümü – 2005
- Anabilim Dalı** : İşletme
- Bilim Dalı** : Muhasebe-Finansman
- Yayımları** : Kapusuzoğlu, A. (2006). “Bağımsız Denetime Genel Bir
Bakış”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 13, 61-73.
- Çalışma Hayatı** : Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, İşletme Bölümü Araştırma Görevlisi
Aralık 2006 (Devam Ediyor)